

D E O III

ČETVRTA UDARNA ARMIJA

GLAVA 7.

PONOVO NA FRONTU

(Skica 7)

Moje se lečenje približavalo kraju. 23. decembra 1941. javio sam Vrhovnoj komandi da sam ozdravio i spremam da stupim na dužnost.

24. decembra primio me je vrhovni komandant.

Staljin mi postavi potpuno neočekivano pitanje:

- Recite mi, druže Jerjomenko, jeste li osetljivi?
- Ne, nisam mnogo — odgovorih.
- Poznajete li Skljanskog?
- Poznajem.

— U dva maha sam kao narodni komesar bio potčinjen zameniku narodnog komesara — Skljanskom. Vi se nećete uvrediti ako vas privremeno potčinimo drugovima koji su do nedavno bili Vaši potčinjeni? On objasni da je ova odluka izazvana potrebom izvršenja vrlo važnog zadatka i smatra da sam za to najpogodnija ličnost.

Odgovorih da sam spremam da primim korpus, ili da zauzmem bilo koju drugu dužnost, ako to Partija smatra za potrebno i ako bih na taj način bio koristan otadžbini.

Iz daljeg razgovora sam saznao da se stvara jaka udarna armija za izvršenje važnog operativnog zadatka — probaja neprijateljevog fronta na velikoj dubini radi ukljinjavanja između njegovih snaga koje dejstvuju na moskovskom i lenjigradskom pravcu.

Staljin mi poželi uspeha u predstojećim borbama i reče da svratim kod B. M. Šapošnjikova radi detaljnijeg upoznavanja sa planom operacije i razmatranja organizacijskih pitanja.

Posle 10—15 minuta već sam bio u Generalštabu gde sam se veoma detaljno upoznao sa planom prikupljanja jedinica, koje je već bilo otpočelo, i proučio osnovne zadatke koje je 4. udarna armija imala da izvrši pod mojom komandom.

Za načelnika štaba armije postavljen je general-major V. V. Kurasov koga je Staljin prilikom našeg razgovora predložio za tu dužnost.

25. decembra 1941. drug Kurasov i ja krenuli smo automobilima iz Moskve u štab Severozapadnog fronta (frontom je komandovao general-potpukovnik P. A. Kuročkin) na čijem se levom krilu prikupljala 4. udarna armija.

Po podacima Obaveštajnog odeljenja Severozapadnog fronta, neprijatelj je pred frontom 27. armije, koja je preformirana u 4. udarnu armiju, branio položaj duž zapadne obale jezera Seliger i dalje prema jugu do Kuštinja. Od ovog mesta je linija fronta povijala prema istoku. Prednji kraj neprijateljske odbrane je išao južnom obalom jezera Volgoa. Prema desnom krilu naše armije branila se 123. pešadijska divizija i izviđački odred 12. pešadijske divizije neprijatelja. Divizija je bila razvučena na širokom frontu te su se sve njene jedinice nalazile u prvom ešelonu. Prema levom krilu naše armije branila se 253. pešadijska divizija sa pridatim izviđačkim odredom 251. pešadijske divizije. Prednji kraj njihove odbrane, kao što smo ranije rekli, protezao se južnom obalom jezera Volgoa. Ove divizije su bile iz sastava 16. i 9. armije. Spoj između njihovih krila nalazio se između jezera Penoa i Volgoa, a osiguravala ga je konjička SS brigada „Mrtvačka glava“.

Posle preformiranja naše 27. armije u 4. udarnu, pred njenim su se frontom nalazili: veći deo 123. pešadijske divizije, konjička SS brigada, delovi 253. peša-

dijske divizije, izviđački odredi 12, 123. i 255. pešadijske divizije.

Linija fronta je imala originalan oblik: na penovskom pravcu ona se duboko uvlačila u neprijateljski raspored obrazujući neku vrstu vatrene džaka za naše jedinice koje bi napadale na ovom odseku, a to bi neprijatelju išlo u prilog pri izvršenju bočnih protivnapada. Ova opasnost je postojala, ali se nismo nje bojali, jer smo računali na to da će možemo iznenadnim dejstvima stvoriti takvu situaciju koja će onemogućiti neprijatelju da dovede rezerve radi izvršenja bočnih protivnapada, prvo, zbog bespuća (neprijatelj nije raspolagao smučarskim jedinicama); drugo, zbog toga što će ove rezerve biti angažovane u borbi sa našim jedinicama koje napadaju sa fronta i, treće, zbog toga što će naša bočna osiguranja glavnog udara u pravcu Peno — Andreapolj, sprečiti bočne protivnapade.

Prema podacima Obaveštajnog odeljenja fronta, neprijatelj je, pored glavnog odbrambenog pojasa imao blagovremeno pripremljenu odbrambenu liniju u pozadini na rekama Volokota i Zapadna Dvina i međuliniju na jezerima Sterž i Vselug. U gradovima Andreapolju i Toropecu izvodili su se odbrambeni radovi.

Treba naglasiti da je nemačkofašistička komanda precenila jačinu svoje odbrane i učinila veliku operativnu grešku, očevidno, smatrajući da su andreapoljski, toropečki i veliški pravci takvi da se na njima za vreme hladne i snežne zime ne mogu izvoditi operacije jakim snagama. Računajući da će se na ovim položajima zadržati do proleća, hitlerovci su stvorili tu velike rezerve municije, ratnog materijala i hrane.

Neprijatelj nije pridal potreban značaj ni prikupljanju naših snaga na ovom delu fronta. U rejonu Ostaškova trebalo je da se prikupe 4 pešadijske divizije, 10 smučarskih bataljona, 2 tenikovska bataljona i druge jedinice ojačanja. Pri tome su teški zimski uslovi, ograničenost putne mreže i dubok sneg jako otežavali prikupljanje jedinica i često su primoravali da se za-

nemari maskiranje. Ljudstvo i tereti kretali su se neprekidno i danju i noću železnicom i onim putevima koji su se mogli koristiti. Neprijateljski izviđački avioni su svakako uočili te pokrete. Međutim, fašističko komandovanje nije izvuklo iz ovoga pravilne zaključke. Istina, u nekim zapovestima se ukazivalo na to da Rusi dovode svoje snage i može se očekivati da će u drugoj polovini januara preći u napad, i da zbog toga treba utvrditi još neke pravce i preduzeti mere za pojačanje odbrane. Ali, najvažnije je to da neprijatelj nije blagovremeno doveo rezerve.

Naš napad nije počeo u drugoj polovini januara, kao što je to pretpostavljala neprijateljska komanda, već 9. januara 1942, i bio je iznenadan za neprijatelja.

Armija je imala da dejstvuje na teritoriji tri oblasti. Operacija je počela u Kalinjinskoj oblasti, a izvodila se u Smolenskoj i Vitepskoj. Pretežno pošumljeno zemljište sa močvarama i jezerima, otežavalo je dejstva trupa. Sem toga u ovom rejonu ima mnogo reka. U severnom i srednjem delu ovog rejona, baš onde gde je dejstvovala armija, zemljište je bilo pokriveno šumskim kompleksima koji su zahvatili do 85% njegove površine pri čemu je svako sečenje šume oko izvornog dela reka bilo najstrože zakonom zabranjeno. Tu nisu pravljeni čak ni proseci. Jedinicama je bilo vanredno teško dejstvoyati u takvim uslovima. Treba imati na umu, da se operacija izvodila u zimu 1941—1942. godine koja je bila naročito surova. Mrazevi su dostizali 35—40°, a dubina snežnog pokrivača je iznosila 70—150 cm.

Ali i pored svega toga nismo se mogli nadiviti lepoti prirode ovih krajeva. Stogodišnje jele su visoko uzdizale svoja crvenkasta stabla, a njihove tamnozelene krošnje, jasno su se ocrtavale na nebu; zemlja je pak bila brižljivo pokrivena glatkim snežnim pokrivačem. U šumi je vladala zaista mrtva tišina. Nalazeći se u gustišu ovih šuma teško je bilo pomisliti da se u blizini nalazi surovi neprijatelj, jer je sve naokolo bilo toliko mirno i spokojno: grane jela i borova okičene snežnim pahuljicama,

izukrštani i isprepletani tragovi zečijih nogu, škripanje snega pod saonicama. Na mesečini, šume su naročito veličanstveno izgledale.

No, vratimo prozaičnjem pitanju — specifičnostima zone dejstava 4. udarne armije. Ona se nalazila u vrlo teškim uslovima u pogledu snabdevanja jedinica svim potrebama za vođenje borbe. Nerazvijenost putne mreže se osećala na svakom koraku. Jedina železnička pruga slabe propusne moći (do 16 pari vozova u toku 24 sata), na žalost, završavala se na 40 km od Ostaškova, jer je počev od Gorovastice bila porušena od strane neprijatelja. Kopneni put, takođe jedini, bio je krajnje zapušten. Prema tome, nedostatak puteva još više je otežavao uslove za napad.

Ukoliko su naše jedinice dublje prodirale na nepitalijansku teritoriju, teškoće su se povećavale zbog udaljenosti pozadinskih jedinica i ustanova od železničke pruge i od samih jedinica. Ponekad je udaljenost železničkih stanica za snabdevanje dostizala 200 km, što je, naravno, veoma otežavalo snabdevanje trupa. Samo zahvaljujući energičnom radu vojnika, preduzimljivosti i snalažljivosti starešina, armija je bila u stanju da se snabdeva na račun neprijatelja, hraneći se više od 20 dana prehrambenim artiklima iz zaplenjenih skladišta. U toku operacije morale su se preduzimati posebne mere pri zaplenjivanju skladišta da ih neprijatelj ne bi uništio.

4. armija je bila udarna ne samo po svojoj nameni — izvođenju složene napadne operacije. Ona je imala i veća prava, i po svome statusu bila izjednačena sa gardijskim jedinicama. Oficiri su dobijali za 50% veću platu, borci i podoficiri dvostruko veću, itd.

U početku je u 4. udarnu armiju bilo uključeno 8 pešadijskih divizija, 4 artiljerijska puka za ojačanje, 3 tenkovska bataljona, nekoliko gardijskih minobacačkih diviziona i 10 smučarskih bataljona. 4. udarna armija se formirala na bazi 27. armije te je njen štab postao

štab 4. udarne armije. Sem četiri divizije 27. armije, došle su i 4 nove divizije, kao i jedinice za ojačanje.

Prikupljanje jedinica štitila je 249. pešadijska divizija, vršeći aktivno izviđanje.

Podaci o neprijatelju koje sam dobio u štabu fronta, na žalost, nisu potpuno odgovarali stvarnosti. Tako, na primer, nije postojao drugi odbrambeni pojed, koji je prema podacima štaba fronta tobože bio organizovan kod jezera Sterž i Vselug i imao razvijenu mrežu lakih i teških bunkera i žičnih prepreka. U štabu fronta dobio sam obaveštenje i o tome da se u rejonu Seližarova prikučila neprijateljska oklopna divizija, što se takođe nije potvrdilo. Štab fronta je tvrdio da je pravac Ostaškov — Andreapolj nepodesan za napad. Ali ja sam to kritički primio, jer štab fronta na tom odseku u toku dva meseca nije zarobio nijednog vojnika.

Odmah po dolasku u štab armije naredio sam da se snagama 249. divizije organizuje aktivno izviđanje sa zadatkom zarobljavanja neprijateljskih vojnika na svim pravcima važnim za predstojeću operaciju. Divizija je odlično izvršila ovaj zadatak i štab armije je već posle pet dana imao podatke o sistemu odbrane i o jedinicama neprijatelja.

Prikupljanje jedinica je zadočnilo 7—10 dana u odnosu na planom predviđeni rok i završilo se tek 7. januara. Pojedine jedinice su pristizale čak i posle početka napada. Do zadočnjenja je došlo pre svega zbog jakih mrazeva i čestog padanja snega, što je onemogućavalo kretanje transportnih sredstava. Sem toga, železnička pruga na deonici Moskva — Ostaškov nije mogla da obezbedi prevoženje, jer je propuštala najviše 11 vozova za 24 časa. Zbog toga je napad, ispočetka predviđen za 1. januar, bio odložen za 5, zatim za 7. januar, a armija je tek 9. najzad, otpočela napadnu operaciju.

Za vreme pripremanja operacije obuci jedinica je bila posvećena naročita pažnja. Sve jedinice su, odmah po dolasku u sastav armije, pristupale izvođenju borbenе obuke, proradujući pretežno pitanja iz napada,

kretanja kroz šumu van puteva, upotrebe tenkova, artiljerije i minobacača na pošumljenom zemljištu, kao i pitanja borbenog obezbeđenja i snabdevanja municijom u teškim uslovima konkretne situacije. Da bi se ljudstvo ospособило za vođenje borbe i za život u šumi, divizije su po 3—4 dana uzastopce provodile u šumi ne ulazeći u naselja. Oficiri štaba armije su kod svake divizije izveli instruktorske vežbe iz organizacije borbe sa svim oficirima zaključno sa komandantima bataljona. Sem toga, sa oficirima štabova divizija izvedene su vežbe iz rešavanja kratkih supozicija iz dinamike borbe. Cilj rešavanja ovih supozicija je bio da se ti oficiri pripreme za rešavanje zadataka koji se pred njima mogu pojaviti u predstojećoj operaciji.

Pri razradi pitanja komandovanja, velika je pažnja posvećena pripremanju sredstava veze za rad u teškim uslovima bespuća, ispresecanog i pokrivenog zemljišta. Proveravala se obučenost radista, stanje radio-stanica, aparata i svih sredstava žične veze. U svakoj jedinici ranga puka je za dopunu ovih sredstava veze bio određen oficir za vezu sa prevoznim sredstvima (jahaći konji, saonice, automobili, smučke). Organizovana je specijalna grupa za održavanje veze pomoću aviona U-2. Prema tome, sredstava za vezu je bilo sasvim dovoljno za održavanje neprekidnog komandovanja.

U pripremanju pozadine je odlučujući značaj imalo stvaranje rezervi hrane na mestima u neposrednoj blizini rejona predstojećih borbenih dejstava armije. Međutim, štab fronta ne samo da nam nije pomogao u ovome, nego nas je „oslobodio“ i one hrane koju smo sa takvim teškoćama pripremili. Stvar je u tome, da smo po naređenju fronta morali da primimo, kako se to kaže, na potpuno izdržavanje svog desnog suseda — 3. udarnu armiju koja gotovo ništa nije imala i to nam je jako smanjilo naše zalihe. U roku od 10 dana naše rezerve hrane bile su potpuno utrošene. Na početku napada, pojedine divizije, na primer, 360. nisu imale ni jednog dnevног obroka hrane, a na dan napada ljudstvo je ostalo čak i bez do-

ručka. Morao se tražiti izlaz iz ove situacije, uzimajući od jedne jedinice njene skromne zalihe i dajući ih drugoj koja ih uopšte nije imala. Tako je, na primer, dvopek uzet od 358. pešadijske divizije bio predat 360, da bi bar prvog dana napada uveče nahranila svoje ljudstvo. To je bio dokaz slabog rada pozadine Severozapadnog fronta.¹⁾

No bez obzira na teškoće sa hranom, jedinice su se sa velikim oduševljenjem pripremale za napad.

Predimo na razmatranje situacije pred početak napada.

Raspolažući sa više od 3 meseca vremena za pripremanje odbrane na ovom delu fronta, neprijatelj je stvorio niz međusobno sadejstvujućih odvojenih odbrambenih čvorova sa dobro organizovanim vatrenim sistemom. Ali je pokriveno pošumljeno zemljište omogućavalo da se odbrambeni čvorovi okruže i drže slabijim snagama, a da se osnovnom masom snaga razvije munjevito prodiranje u dubinu. Ovu smo mogućnost potpuno iskoristili. Odseci sa najrazvijenijim sistemom otpornih tačaka severno od Penoa bili su u rejonu Drozdova, Žukova, Davidova, Lopatina. Tu su bile raspoređene desnokrilne jedinice nemačke 16. armije. Jako utvrđeni rejoni istočno od Penoa bili su: Kolobovo, Ramenje, Bor, Seližarovo, Selišći koje su branile jedinice nemačke 9. armije.

U napadnoj zoni neprijatelj je mogao da nam protstavi do tri pešadijske divizije koje bi podržavalo 50—60, a docnije, u dubini 200—300 aviona.

Za glavni udar najpovoljniji pravac je bio Peno — Andreapolj — Toropec. Tu je (kao što je već ranije navedeno) bio spoj između dve nemačke armije, i neprijateljska odbrana je bila slaba.

Hitlerovci su, verovatno, mislili da nam vatreni džak, koji su na ovom pravcu obrazovali 146. pešadijski puk

¹⁾U ratnom dnevniku armije pod 8. januarom 1942. zabeleženo: »360. pešadijska divizija nema hrane za 9. januar 1942. godine«. Isto to zabeleženo je i za 332. pešadijsku diviziju. (Apxus MO CCCP, op. 4570, d. 47, l. 30.)

s leve strane i jedinice 253. pešadijske divizije s desne, a čije je „dno“ u rejonu Penoa držala konjička SS brigada „Mrtvačka glava“, neće dozvoliti da ovde nanesemo udar glavnim snagama. A ja sam smatrao da udar treba naneti baš ovde, jer će za neprijatelja biti potpuno iznenadan.

Naša zamisao napadne operacije izgledala je ovako: glavni udar naneti snagama dveju divizija pravcem Peno — Andreapolj — Toropec imajući po jednu diviziju na krilima. Levi bok armije obezbediti jednom brigadom sa strane seližarovske grupacije. Za glavnom grupacijom, u drugom ešelonu, trebalo je da napadaju jedna divizija i dve brigade (jedna od ovih brigada je za vreme napada vezala neprijatelja na odseku Drozdovo — Davidovo). U rezervu je određena jedna brigada. Prema tome, u prvom ešelonu su dejstvovalе 4 divizije, a u drugom jedna divizija i dve brigade.

Tenkovski bataljoni, gardijski minobacački divizioni i gro artiljerije upotrebili bi se na pravcu glavnog udara. Po savlađivanju pojasa neprijateljskih utvrđenja, pešadijske brigade i smučarske bataljone trebalo je isturiti napred i upotrebiti ih na pravcu glavnog udara.

Na žalost, nije bilo sudeno da se ova zamisao ostvari. Komanda fronta je nije prihvatile i naredila nam je da pojačamo desno krilo armije i da nanesemo ne jedan, nego dva udara: na desnom krilu i na srednjem delu fronta armije. Takva odluka nije bila u skladu sa situacijom i predstavljala je kompromisno rešenje dveju različitih zamisli. Ja sam nastojao na tome da se izvrši jedan udar na srednjem delu fronta na spoj neprijateljskih združenih jedinica, bojeći se da napad na desnom krilu neće imati uspeha. Moja su se strahovanja potpuno obistinila u toku operacije.

Zahtev komandanta Severozapadnog fronta da se pojača desno krilo fronta i da se tamo nанесе drugi glavni udar, bio je uslovljen njegovom namerom da pojača 3. udarnu armiju koja je imala da nанесе udar opštim pravcem prema gradu Velikije Luki. Zbog toga je promenjen sastav 4. udarne armije, koji je Generalstab ranije

odredio, i tri pešadijske divizije (i to „stare“, sa borbenim iskustvom), kao i dva artiljerijska puka predati su 3. udarnoj armiji.

Konačan plan operacije posle odobrenja od strane komande fronta bio je sledeći: glavni udar treba izvršiti u dva pravca. Prvi — na desnom krilu, pravcem B. Antonovičina — Glazuni — Zalesje, nanosi 360. divizija, ojačana smučarskim i tenkovskim bataljonom i sa dva pionirska bataljona. U drugom ešelonu napada pešadijska brigada, koja po izbijanju u visinu mesta Glazuni ima da skrene na jugozapad, duž zapadne obale jezera Vselug, i da okruži 416. pešadijski puk neprijatelja. Za vezu između desnog krila i centra armije određena je pešadijska brigada ojačana sa 2 smučarska bataljona; ona napada u pravcu Karpovčine. Drugi jači udar, nanose u centru dve divizije u prvom ešelonu i pešadijska brigada u drugom.

249. pešadijska divizija sa dva smučarska bataljona, divizionom „eresa“ („kaćuša“), tenkovskim i pionirskim bataljonom nanosi udar na Peno. Do nje, pravcem Lakovo — železnička stanica Žukopa napada 332. pešadijska divizija ojačana skijaškim bataljonom i pionirskom četom. Ova divizija tesno sadejstvuje kako sa 249, tako i sa 334. pešadijskom divizijom, koja dejstvuje levo od nje na levom krilu armije. Udar ove divizije imao je da se spoji sa glavnim udarom 332. pešadijske divizije i da čvrsto osigura njen levi bok.

Spoj sa susednom 22. armijom osigurava 21. pešadijska brigada koja napada u drugom ešelonu pozadi 334. pešadijske divizije sa stepenom u levo.

U prvi ešelon su ukupno određene četiri divizije, jedna brigada, šest smučarskih i jedan tenkovski bataljon, a u drugi ešelon — dve brigade. Rezervu sačinjava jedna divizija, jedna brigada i jedan smučarski bataljon, koji se nalazi na srednjem delu fronta armije, tj. na glavnom pravcu. Armijска artiljerija je raspoređena po sledećem: na odsek 249. pešadijske divizije koja napada na pravcu glavnog udara izdvojeno je 5 diviziona, na odsek 332.

pešadijske divizije — jedan, na odsek 334. pešadijske divizije — dva divizionala (sem obezbeđenja dejstava ove divizije protiv seližarovske neprijateljske grupacije, trebalo je solidno obezbediti levi bok armije).

Planom je predviđeno da se operacija izvede u dve etape. U prvoj etapi treba probiti neprijateljevu odbranu, razbiti njegovu grupaciju — 416. pešadijski puk, jedinice konjičke SS brigade „Mrtvačka glava“ i 253. pešadijsku diviziju — i izbiti na liniju: zapadna obala jezera Vselug — železnička stanica Soblago — Selizarovo.

Napad jedinica armije imao je da počne u razno vreme. Izvesne jedinice su imale da pređu u napad 8. januara uveče, druge — noću 8/9, a neke 9. januara u 10 časova. Na pravcu glavnog udara predviđena je artiljerijska priprema u trajanju od 2 časa, kao i avijacijska priprema, istina, slabim snagama lovačkih pukova La GG-3 i Jak-1, naravno više radi moralnog dejstva.

Nejednovremen početak napada imao je za cilj da dovede neprijatelja u zabludu u pogledu naše operativne zamisli. Uspeli smo u tome, te je neprijateljski odbrambeni pojas bio probijen relativno brzo i uz male gubitke.

Planirano je da prva etapa operacije traje 2 dana.

Zadatak druge etape je bio energično gonjenje odstupajućeg neprijatelja sa ciljem da mu se onemogući povlačenje na odbrambenu liniju u pozadini, i zauzimanje Andreapolja. Ovaj zadatak je trebalo izvršiti sa 4 pešadijska i 6 smučarskih bataljona. U drugoj etapi operacije, armijske artiljerijske grupe za daljno dejstvo potčinile bi se pešadijskim divizijama. 39. pešadijska brigada, čiji je zadatak na početku bio da obezbedi vezu između desnoruklne i centralne udarne grupacije armije, posle probroja odbrane prešla bi u armijsku rezervu.

Desni sused — 3. udarna armija — dobila je zadatak da napara u pravcu Trestina, da uništi neprijatelja i krajem četvrtog dana operacije izbije na liniju Novaja Rusa — Ivanovskoje. Zatim je armija imala da razvije napad pravcem Velili — Muhino, kako osiguravajući svoj desni bok. Linija razgraničenja sa 3. udarnom armijom išla je

preko sledećih tačaka. Firsovo — Kravotinj — Gorodok — Orlovo (sve isključno sem Gorodoka) — jezero Lučanskoje — Torepec (isključno).

Pripremanje operacije i pregrupisavanje snaga otpočelo je blagovremeno.

Prikupljanje i pregrupisavanje snaga štitila je 249. pešadijska divizija čije su jedinice vršile i izviđanje neprijateljske odbrane.

Prikupljanje trupa je bilo izvanredno težak zadatak. Da bi se izbeglo prekomerno opterećenje jedine železničke pruge operativnim prevoženjima, gro jedinica (332, 334, 358, i 360. pešadijska divizija) prebačen je iz Moskve kamionima putem Toržok — Kuvšinovo — Ostaškov. Železnicom su se prevozile sve pešadijske brigade, artiljerijske i oklopne jedinice. Sve smučarske jedinice marševale su u rejon prikupljanja na smučkama. To je za njih bila dobra vežba za predstojeća borbena dejstva. Ali bilo je i kurioziteta: jedan smučarski bataljon je stigao bez smučki, izgubivši ih usput. U ovome se ispoljio formalni, birokratski izbor ljudi za specijalne jedinice. U ovaj bataljon su bili raspoređeni stanovnici južnih rejona zemlje koji nikad nisu ni videli smučke. Jasno je da su smučke bile za njih samo suvišan teret.

Stanice za rukovođenje prikupljanjem trupa u mestima Toržok i Bologo, dočekivali su i upućivale pristruće jedinice u njihove rejone iskrcavanja. Na krajnjim iskrcnim stanicama takođe su bila određena odgovorna lica — oficiri operativnog, transportnog i saobraćajnog odeljenja štaba armije koji su jedinicama, odmah po njihovom dolasku na iskrcnu stanicu, predavali zapovest za pokret u rejon prikupljanja. U slučaju potrebe oni su popunjavali jedinice municijom, ljudskom i stočnom hranom i ukazivali im svakojaku pomoć.

Za auto-transport organizovane su remontne radionice i stanice za snabdevanje pogonskim gorivom. Da bi se izbeglo dvosmerno kretanje, prazan auto-transport je odlažio van granica pozadine fronta.

Rejoni prikupljanja združenih jedinica određeni su tako da jedinice, prilikom posedanja polaznog položaja za napad, ne troše vreme i snagu za dopunska pregrupisanja.

Prema planu, prikupljanje trupa trebalo je da se završi 26. decembra, a stvarno je trajao do 7—8. januara, a neke jedinice, na primer, 421. artiljerijski puk RVK je tek 9. januara stigao na određeno mesto. Pojedini delovi, naročito pozadinski, dolazili su i docnije, i već za vreme napada dostizali svoje jedinice.

Glavni uzrok koji je usporavao kretanje bio je mraz (morali smo davati zastanke radi zagrejavanja vojnika). Dubok sneg na putevima takođe je smanjivao brzinu kretanja. Uticalo je i loše stanje transportnih sredstava kao i prekidi u snabdevanju gorivom.

Treba napomenuti da štab Severozapadnog fronta nije bio u stanju da organizuje kako valja automobilski saobraćaj, te su se na putevima često stvarali zastoji.

Za vreme prikupljanja glavnih snaga 4. udarne armije, jedinice za njegovu zaštitu vršile su aktivno izviđanje i vodile borbe radi zauzimanja povoljnijih polaznih položaja za napad.

Radi provere podataka, koje je imao štab fronta, da se tobože u rejonu Seližarova prikuplja oklopna divizija, noću uoči Nove 1942. godine bilo je izvršeno nasilno izviđanje ojačanim bataljonom. Ovaj je datum izabran zbog toga što su Nemci proslavljali praznike sa pijankama.

Prilikom ispitivanja zarobljenika uhvaćenih u toku te noći, saznalo se da na ovom pravcu uopšte nema tenkova.

Početkom januara, tj. pre početka napada, na čitavom frontu armije vršilo se intenzivno izviđanje. Na svim odsecima su bili zarobljeni neprijateljski vojnici, što nam je omogućilo da tačno utvrdimo raspored neprijatelja i organizaciju njegove odbrane.

U isto vreme je 249. pešadijska divizija preduzela nekoliko akcija radi poboljšanja polaznih položaja za napad i tom prilikom je zauzela Zarečje, Zaborje i druga

naselja, što je znatno poboljšalo polazni položaj za napad desnokrilnih jedinica armije.

Jedinice armije su noću 6/7. januara posele polazni položaj za napad i tek onda je 249. divizija, koja je osiguravala prikupljanje armije, povukla svoje jedinice u zonu napada, neprimećena od neprijatelja.

Iskustvo osiguranja prikupljanja armije jednom divizijom sve do početka napada, u datim uslovima se potpuno opravdalo. Neprijatelj ne samo da nije primetio našu grupaciju i vreme početka napada, nego nije otkrio, što je vrlo važno, ni pravac glavnog udara.

Na taj način je postignuta iznenadnost armijske napadne operacije.

Iz dokumenata zaplenjenih u prvim danima operacije se vidi da je neprijatelj očekivao napad najranije krajem januara i bio uveren da se pred njegovim frontom u ovom rejonu nalaze dve brojno slabe divizije 27. armije.

6. januara je zapovest za napad bila dostavljena jedinicama.

Prema ovoj zapovesti armija je nanosila glavne udare: prvi (određen od strane fronta) pravcem B. Antonovčina — Glazuni — Naumovo sa zadatkom uništenja neprijatelja u rejonima Drozdova, Žukova, Lopatina i Davidova, a drugi pravcem Košeljevo — Peno sa zadatkom uništenja neprijatelja u rejonu Ramenje — Kolobovo — Bar.

Bili smo prisiljeni da oba udara smatramo kao glavne, jer je to komanda fronta zahtevala. U stvari, pak, udar na desnom krilu je bio pomoćni, kako po mojoj zamisli tako i po grupisanju snaga.

Stvarno, glavni udar je bio centrom, snagama 249. i 332. pešadijske divizije. Njihova dejstva je s desna osiguravala 39. pešadijska brigada, a podržavala ih je osnovna masa artiljerije.

Zamolili smo komandu fronta da u napadnu zonu armije uvede dve divizije iz frontovske rezerve radi docnjeg udara na jug, iz rejona železničke stanice Ohvat na Nelidovo, kako se ne bi odvajala od neposrednog za-

datka, radi ukazivanja pomoći desnom susedu — 22. armiji — u njenom napredovanju. Pošto front nije mogao da ispunji tu molbu, morali smo da u toku operacije izdvajimo deo snaga radi zauzimanja Nelidova, osiguranja levog krila i ukazivanja pomoći 22. armiji (skica 9).

Sve ovo skupa sa izdvajanjem snaga i sredstava na desno krilo, nije moglo da se ne odrazi negativno na tempo napada i da ne smanji jačinu udara na Peno i Andreapolj.

8. januara prikupio sam sve komandante združenih jedinica i još jednom objasnio plan predstojeće operacije. Proverio sam kako je svaki od njih shvatio svoj poseban zadatak kao i zadatak armije u celini, i još jednom ponovio zadatke koje su združene jedinice imale da izvrše u predstojećem napadu: 360. pešadijska divizija sa 62. smučarskim bataljonom, divizionom 270. artiljerijskog puka, 171. samostalnim tenkovskim bataljonom i drugim jedinicama ojačanja napada pravcem B. Antonovčina — Glazući — Naumovo i zauzima Glazuni; 62. smučarski bataljon zaузима noću 8/9. januara Naumovo i sprečava neprijatelju povlačenje ka zapadu i dovođenje rezervi iz dubine.

48. pešadijska brigada sa 64. i 66. smučarskim bataljonom, uz podršku 270. artiljerijskog puka, napada u pravcu Žukova i u zoru 9. januara osvaja ga smučarskim bataljonom. Docnije, smučarski bataljoni su morali da, nadirući u pravcu Pihtenja i Orlinke, onemoguće neprijatelju povlačenje na zapad.

51. pešadijskoj brigadi je bilo naređeno da napada u drugom ešelonu pozadi 360. pešadijske divizije; ali pošto je 48. pešadijska brigada (kao što se saznao na savetovanju) zadocnila sa dolaskom na polazni položaj, ja sam na licu mesta naredio komandantu 51. pešadijske brigade da izvrši zadatak koji je bio postavljen 48. pešadijskoj brigadi.

39. pešadijska brigada trebalo je da izbije na liniju Zvjagino — Dubje — Davidovo.

249. pešadijska divizija sa 67. i 68. smučarskim bataljonom, 204. samostalnim gradskim minobacačkim divi-

zionom, 141. samostalnim tenkovskim bataljonom i drugim delovima ojačanja, dobila je zadatak da napadajući u pravcu Penoa, zauzme naseljena mesta Perehodovec i Peno (smučari su imali da ovladaju železničkom stanicom Soblago) i da izbije na liniju Zarečje — Peno.

332. divizija sa divizionom 919. artiljerijskog puka i pionirskom četom imala je da napada pravcem Lohovo — železnička stanica Žukopa i da svojim prednjim delovima zauzme Žukopu.

Napad 249. i 332. pešadijske divizije podržava je armijska artiljerijska grupa za daljno dejstvo obrazovana od dva diviziona 270. artiljerijskog puka.

Pozadinu i bok 249. pešadijske divizije osiguravao je pešadijski i smučarski bataljon.

334. pešadijskoj diviziji sa 61. smučarskim bataljonom i divizionom artiljerije naređeno je da, osiguravajući se sa pravca Seližarova, u sadejstvu sa 332. pešadijskom divizijom napada u pravcu Šuvajeva i da ovladavši Kolobovom i Borom izbije na liniju Ramenje — Krasnije Sadi, obezbeđujući udarnu grupaciju s leva.

21. pešadijska brigada štitila je levi bok armije.

358. pešadijska divizija — armijska rezerva — imala je da uputi jedan puk u rejon Semenovog Sela a da se ostalim snagama do kraja dana 9. januara prebaci u rejon Košeljevo — Pustoša.

Za vreme artiljerijske pripreme, čiji je početak planiran za 9. januar u 8.30 časova, trebalo je neutralisati neprijateljske otporne tačke, vatreni sistem i artiljeriju pred frontom armije.

Prirodno je da je glavna pažnja bila usmerena na obezbeđenje uspeha 249. i 332. pešadijske divizije koje su napadale na pravcu glavnog udara.

Avijacija je dobila zadatak da štiti dejstva centralne i desnokrilne grupacije armije: u toku naleta, koji bi trajao 10 minuta, ima da neutrališe otporne tačke neprijatelja, spreči izvršenje bočnih udara sa pravca Seližarova i da, sem toga, onemogući neprijatelju dovođenje

rezervi iz Andreapolja i spreči povlačenje iza linije jezera Vselug — Peno.²⁾

Avijacija armije imala je 60 aviona od kojih su 53 bila ispravna i to: 16 aparata La GG-3, 17 — I-15 bis, 2 — SB i 18 aparata U-2.

Politički organi su obavili veliki rad na pripremanju ljudstva za predstojeću operaciju. Specifičnosti njihovog rada proisticali su iz onih teških uslova u kojima je trebalo otpočeti napad. Vojni savet je čvrsto rukovodio političkim radom u jedinicama armije. Iskusan i preuzimljiv politički rukovodilac, član Vojnog saveta armije, divizijski komesar drug M. V. Rudakov posvetio je ovom pitanju puno pažnje.

Jedinice armije imale su da se u izvanredno teškim klimatskim uslovima brzo i prikriveno prikupe za napad. Zbog oskudice u transportnim sredstvima, lošeg stanja puteva, snežnih nanosa, a u velikoj meri i usled zločinačke nemarnosti bivših rukovodilaca pozadine Severozapadnog fronta (komandant i komesar pozadine bili su stavljeni pod vojni sud) materijalno obezbeđenje jedinica nije bilo najbolje.

Lični sastav armije u pogledu godina starosti nije bio jednak (na primer, u 358. pešadijskoj diviziji gro ljudstva sačuvali su vojnici od 32—36. godina starosti, u 360. od 35—45, u 21. pešadijskoj brigadi — mlađi ljudi do 30 godina starosti). Oslanjajući se na partijske i komsomolske organizacije (u armiji je bilo približno 20% komunista i komsomolaca), politički organi armije su još od prvih dana pripremanja operacije razvili ogroman rad u jedinicama.

Poklonjeno je mnogo pažnje pravilnom rasporedu partijskih i komsomolskih snaga u združenim i nižim jedinicama. Tako je, na primer, u 332. pešadijskoj diviziji, koja se formirala u gradu Ivanovu svaki puk imao približno isti broj komunista i komsomolaca (450—500 ljudi). U svakoj četvrti 7. pešadijskog puka ove divizije bilo je po

²⁾ Arhiv MO CCCP, оп. 4570, д. 47, лл. 26—28.

15—20 članova KPSS i komsomola. U specijalnim jedinicama je broj partijaca bio veći.

249. pešadijskoj diviziji (dodnije 16. gardijska), koja je bila popunjena pretežno Sibircima i Uralcima, a i stanovnicima Kurske oblasti, nalazilo se 567 članova KPSS, 463 kandidata za prijem u KPSS i 1.096 komsomolaca.

U svim nižim taktičkim jedinicama armije obrazovane su partijske i komsomolske organizacije i izabrani njihovi rukovodioci i zamenici.

Politički organi su obavili veliki rad oko izbora agitatora, težeći da svako odeljenje ima svoga agitatora. Sem toga, oni su radili i na uzdizanju i jačanju izviđačkih jedinica.

Komsomolske organizacije su postale sigurni pomoćnici starešina u radu u vezi sa pripremama za napad. Komsomolci su poveravane najodgovornije dužnosti. Tako su, na primer, u 1195. pešadijskom puku 360. pešadijske divizije komsomolci određivani za mitraljesce, automatičare, artiljerce poslužioce minobacača, izviđače.

Za vreme pripreme za napad, politički organi su organizovali široku izmenu iskustava između onih komsomolskih organizacija i njihovih rukovodilaca koji su već stekli borbeno iskustvo (komsomolci 249. pešadijske divizije) i onih koji to iskustvo još nisu imali (ogromna većina komsomolaca ostalih divizija). Za tu svrhu su održani seminari.

Svakodnevno radeći sa komunistima i komsomolcima, politički organi i komesari pomagali su vojnim rukovodiocima u izgrađivanju napadnog elana kod celokupnog ličnog sastava.

„Komunisti i komsomolci, stanite na čelo crvenoarmejaca, na boljševički način pripremajte pobedu nad kravim fašizmom!“ — to je bila parola ideološkog rada među članovima KPSS i Komsomola.

Radi jačanja morala združenih jedinica koje su imale da izvrše glavni zadatak operacije, u njihov sastav je upućeno na stotine komunista i komsomolaca iz ostalih, a naročito iz pozadinskih jedinica.

Značajnu ulogu u podizanju morala kod vojnika i starešina odigrao je obilazak jedinica armije za vreme pripreme za napad od strane delegacija trudbenika Sverdlovske i Čeljabinske oblasti. Svedlovčani i Čeljabinci su obišli prednje položaje, razgovarali sa vojnicima, pričali su im o svojim dostignućima u proizvodnji. Oni su obećali borcima da će neprekidno povećavati proizvodnju i davati frontu sve što je neophodno za pobedu nad neprijateljem. Vojnici i oficiri kao odgovor na to svečano su izjavili da će hrabro i vešto tući neprijatelja i česno izvršiti zadatak postavljen 4. udarnoj armiji.

U toku noći 8/9. januara jedinice armije imale su da dođu na polazne položaje za napad i to: 360. pešadijska divizija u rejon B. Antonovčine (u ovaj rejon je trebalo da dođe i 81. pešadijska brigada koja je napadala u drugom ešelonu za 360. pešadijskom divizijom); 48. pešadijska brigada na odsek B. Antonovčina (isključeno) — Zaborje; 39. pešadijska brigada u rejon Zaborje — Neskučnoje; 249. pešadijska divizija u rejon istočna ivica Perehodoveca — železnička pruga 3 km severoistočno od Penoa; 332. pešadijska divizija u rejon Pustoše; 334. pešadijska divizija u rejon Hotošina; 358. pešadijska divizija u rejon Bukovici — Spicino.

Desno krilo 249. pešadijske divizije imali su da osiguraju jedan bataljon 1187. pešadijskog puka i 69. smučarski bataljon, nastavljajući odbranu.

21. pešadijska brigada je dobila zadatak da dođe u rejon Hotošina i da, smenivši jedinice 334. pešadijske divizije, osigura levi bok armije sa pravca seližarovske grupacije neprijatelja.

360, 249, 332. i 334. pešadijska divizija i 39. pešadijska brigada su do navedenog roka došle u određene rejone. Ali su ostale združene jedinice i neke jedinice ojačanja, zbog niza uzroka, a pre svega zbog kasnog dolaska i teškoća u vezi sa bespućem, snežnim smetovima, oskudicom u hrani i gorivu, kao i usled velike premorenosti ljudstva i konja, zadocnile sa dolaskom u određene polazne rejone.

360. pešadijska divizija se 9. januara do 3 časa prikupila u rejonu B. Antonovčine; 62. smučarski bataljon je 8. januara u 23.30 časova krenuo u pravcu Glazuna; 171. samostalni tehnovski bataljon i 109. samostalni gardijski minobacački divizion stigli su u polazne rejone tek u 15 časova 9. januara pri čemu tenkovi MK-2 i MK-3 nisu mogli da se prebace preko jezera Seliger, te su do 10. januara ostali u šumi (severno od ovog jezera); pošto je prelaz preko jezera bio organizovan, oni su se kretali za 360. divizijom često se zadržavajući zbog bespuća i nedostatka goriva.

48. pešadijska brigada je, prema mom poslednjem naređenju, 9. januara u 4 časa stigla u rejon Žara radi izvršenja zadatka koji je ispočetka bio postavljen 51. pešadijskoj brigadi. Ona se kretala dužim putem preko Ostaškova, te je sa velikim zakašnjenjem, krajem dana 9. januara, stigla na polaznu liniju u Zaborje.

66. smučarski bataljon i improvizovan lovački odred armije, do 4 časa 9. januara prikupili su se u rejonu Zaborja i pripremili za napad u pravcu Žukova.

249. pešadijska divizija je do 10 časova stigla u svoj polazni rejon. Ali se 141. tenkovski bataljon, zbog nedostatka goriva, stavio na raspolaganje komandantu divizije tek u 19 časova 9. januara. 204. samostalni gardijski minobacački divizion je iz istih razloga, kao i zbog snežnih nanosa stigao 10. januara tek u 1 čas. 67. i 68. smučarski bataljon stigli su u određene rejone takođe sa zadocnjenjem, uveče na dan početka napada. Do ovoga je došlo zbog premorenosti smučara za vreme teškog dvodnevног marša bez hrane. 332. pešadijska divizija prikupila se u određenom rejonu do naređenog roka, ali su njene pozadinske jedinice i ustanove zaostale zbog nedostatka goriva.

358. i 334. divizija uglavnom su takođe izvršile zadatak u vezi sa prikupljanjem svojih jedinica, ali se 358. divizija nije prikupila potpuno. 21. pešadijska brigada je zadocnila sa dolaskom na polazni položaj, a 241. artiljerijski puk RGK stigao je bez sredstava za vezu i samo sa

25% formacijskih traktora i automobila. On nije završio prikupljanje ni do momenta početka napada. 765. artiljevski puk je stigao na železničku stanicu Fircovo 10. januara, ali nije bio spremna za dejstvo (njemu su takođe nedostajali traktori).

Prema tome, armija je morala otpočeti napadnu operaciju sa jednom nepotpunom prikupljenom divizijom (358) i tri brigade (21, 48. i 58). Jedan tenkovski bataljon, jedan minobacački divizion (294. samostalni gardijski) i 5 smučarskih bataljona nisu stigli.

U mnogim združenim jedinicama takođe nisu stigli njihovi pojedini delovi. Zadocnjenje jedinica sa dolaskom na polaznu liniju u celosti treba pripisati teškim uslovima kretanja i slaboj obezbeđenosti gorivom i hrana usled nezadovoljavajućeg rada pozadine Severozapadnog fronta.

U materijalno tehničkom pogledu, armija nije bila spremna za izvođenje operacije. Kod jedinica i u skladištima nalazilo se svega 2,5 borbena kompleta municije i 1-1,5 dnevni obrok ljudske i stočne hrane. Armilska skladišta uopšte nisu imala benzina, a u rezervoarima motornih vozila ostalo je prosečno oko 0,15 punjenja.

Na početku napada armiji je do formacijskog stanja nedostajalo više od 1.000 oficira i do 20.000 vojnika i podoficira. Sem toga, nedostajalo je i 2.000 konja.

GLAVA 8.

NAPAD

(Skica 7 8 i 9)

Napad... Ova reč vojnicima izgleda obična, svakidašnja ali u ono vreme, u zimu 1941/1942. godine, ona je bila najsvećanija i najprimamljivija od svih ostalih reči.

Za nju su bile vezane nade na poraz protivnika i oslobođenje rodne zemlje, srodnika i svih porobljenih sunarodnika, osveta nad verolomnim neprijateljem i misli o mirnom, radnom životu.

Svi vojnici, počev od vozara voda za snabdevanje, pa do izviđača, željno su očekivali napad kao nešto najlepše i najvažnije u životu.

I, najzad, napad je počeo. 9. januara u zoru naša artiljerija je energično, zastrašujuće i sigurno stupila u dejstvo. Nalazio sam se na komandnom mestu armije kod selca Sogore, neprekidno održavajući vezu s jedinicama.

U 10.30 časova, posle artiljerijske pripreme koja je trajala 2 časa, centralna grupacija armije (249. i 332. pešadijska divizija) krenula je napred savlađujući žestok otpor neprijatelja.

Glavne snage 249. pešadijske divizije (925. i 917. pešadijski puk i 68. smučarski bataljon) napale su grad Peno, težeći da ga opkole. Uveče je 925. pešadijski puk podišao ivici Penoa sa severa, a dva bataljona 917. puka probili su se na istočnu ivicu grada, ali su zbog jake va-

tre i protivnapada neprijatelja, morali da se povuku na istočnu obalu Volge. Tek pošto je privučena artiljerija, koja je zaostala zbog snežnih nanosa, i izvršen vatreni nalet uz učešće gardijskih minobacača,* divizija je 10. januara u zoru ponovo prešla u napad na grad 935. pešadijskim pukom sa severa, a 917. — s istoka. 67. smučarski bataljon je u podne takođe podišao južnoj ivici grada.

Neprijatelju su bili presečeni svi pravci odstupanja. Istovremenim udarom sa tri strane, naše jedinice su slomile neprijateljski otpor i u 13 časova oslobodile grad Peno. Krajem istog dana divizija je, na leđima razbijenog konjičkog puka i izviđačkog odreda konjičke SS brigade „Mrtvačka glava“, svojim 925. pešadijskim pukom upala u Ševirovo, 917. pukom u Sobлаго i 67. smučarskim bataljonom u Laugu. Dobro organizovan udar na Peno omogućio je da se gotovo potpuno uništi neprijatelj koji je branio taj grad.

Zarobljeni komandant jednog bataljona (predao se 20. januara) izjavio je da su „naročito težak utisak na sve vojнике ostavili ostaci izviđačkog SS bataljona koji se povlačio iz Penoa. Niko od nas nije mogao ni da zamisli da jedna nemačka jedinica može tako panično da beži. Ali dva dana docnije i nas je zadesila ista sudbina“.

921. pešadijski puk 249. divizije, koji je napadao sa severa, uništio je izviđački odred 123. pešadijske divizije neprijatelja u rejonu Perehodovec — Zajevo. Osiguravši delom snaga desni bok divizije, on je glavnim snagama produžio napad u pravcu Zarečja i, pošto je do mraka zauzeo oba mesta, krenuo ka Bervenecu. Na taj način ne samo što je bio osiguran desni bok divizije, nego je stvorena i opasnost potpunog okruženja 416. pešadijskog puka neprijatelja, što je, sa svoje strane, doprinelo uspešnom napredovanju desnog krila cele armije.

Tako je u toku prva dva dana napada bila probijena glavna odbrambena linija neprijatelja na glavnom

*), „Kačuša“ — Prim. prev.

pravcu i zauzet grad Peno, važan odbrambeni čvor hitlerovaca na defileu između jezera, koji je predstavljaо vezu između 16. i 9. nemačke armije. U toku dvodnevnih borbi na glavnom pravcu, napredovali smo 27 km i za to vreme uništili više od 500 neprijateljskih vojnika i oficira, zarobili veliki broj ljudi, zaplenili 12 topova, nekoliko skladišta sa municijom, odećom opremom i hranom.

332. pešadijska divizija, koja je dejstvovala levo od 249. naišla je na jak otpor neprijatelja na južnoj i jugozapadnoj obali jezera Volgoa i uspela samo da blokira neprijatelja u rejonu Lohova, dok je njen 1117. pešadijski puk krajem dana 9. januara zauzeo železničku stanicu Žukopa. Zatim je ova divizija, koristeći uspeh desnog suseda (249. divizije), glavnim snagama produžila napad pravcem Krasnojé — Lugi, ostavivši pojedine svoje delove kao osiguranje protiv neprijateljskih otpornih tačaka. 1115. pešadijski puk je imao zadatak da napadne Goleniščevo radi izbijanja na bok lugijske grupacije neprijatelja i zatvaranja puteva koji iz Seližarova vode u Andreapolj.

U to vreme se 360. pešadijska divizija na desnom krilu armije kretala u izvanredno teškim uslovima potpunog odsustva puteva kroz neprohodnu šumu u pravom smislu reči. Da bi se napravio kolonski put, moralo se na 1 km obarati do 1.000 stabala. Sem toga je dubok (do 1 m) i mekan snežni pokrivač jako otežavao kretanje tehničkih borbenih sredstava.

Kretanje je bilo organizovano ovako: prvo se kretalo čelno odeljenje sastavljeno od smučara, za njim pioniri koji su, zajedno sa čelnim odredom, obezbeđivali kretanje glavnih snaga divizije koje su se kretale u marševskom poretku. Divizija se kretala u dve kolone: desnou kolonu je sačinjavao jedan puk, dok su sve ostale snage sačinjavale levu kolonu i kretale su se po osnovnoj maršruti.

Zbog teškoća pri marševanju, jedinice glavne kolone izmešale su se. Traktori koji su vukli topove 152 mm, tenkovi i vozila gardijskog minobacačkog diviziona

zaustavljeni su se svaki čas, ometajući kretanje ostalih jedinica i komora. Tenkisti i traktoristi su pokušavali da oprave neispravna vozila, što je još više zadržavalo kretanje. Jedinice su oskudevale u hrani, jer je bilo vrlo teško organizovati njeno blagovremeno donošenje. Autotransport gotovo nije radio zbog oskudice u gorivu i izvanredno teškog puta. Čak je i pukovska artiljerija zaostajala iza jedinica, jer iznurenii konji nisu bili u stanju da je vuku za pešadijom. Samo manje pešadijske jedinice, bez ikakvih sredstava ojačanja, pa čak i bez teškog naoružanja, lagano su isle napred.

Iz svega rečenog se vidi kakav bi „uspeh“ imao napad 4. udarne armije, ako bi se u potpunosti sprovela zamisao komande Severozapadnog fronta — udar desnim krilom armije. Naše bi snage, koje smo sa takvim teškoćama prikupili za nanošenje udara po neprijatelju, bile utrošene za borbu sa prirodom i ne bi mogle da pričine neprijatelju gotovo nikakvu štetu. Mi ne bismo izvršili zadatku koji nam je Vrhovna komanda postavila, već bismo uludo izgubili ljude i tehniku.

Na levom krilu armije 334. pešadijska divizija otpočela je napad u 10.30 časova, ne završivši u potpunosti prikupljanje svojih snaga. Ona je stupila u borbu u regionu Kolobovo — Selišće, gde je neprijatelj imao najgušću mrežu otpornih tačaka i dobro organizovan sistem vatre kojom je kontrolisao celo jezero Vologo.

Dejstva ove divizije razvijala su se po sledećim. 1124. pešadijski puč, iskoristivši nedovoljnu budnost neprijatelja i slabu vidljivost, neopaženo je prešao preko jezera Vologo i zauzeo istoimeno naselje. Napadi preduzeti 9. i 10. januara u naselju Kolobovo, nisu imali uspeha. Pokušaj da se desnim krilom obidu neprijateljska utvrđenja, izvršen 11. januara, takođe nije uspeo. Puč se upleo u dugotrajne borbe sa neprijateljem koji se utvrdio u Šuvajevu i zastao je u šumi severno i severozapadno od ovog mesta. Dejstvo 1126. pešadijskog puča, koji nije uspeo blagovremeno da pređe preko jezera Vologo, razvijala su se sa još manjim uspehom. Dospevši

pod jaku mitraljesku vatru sa pravca Selišča, puk je preduzeo napad desno i izbio ka Boru koji je takođe bio jako utvrđen. Nije postigao uspeh ni 1112. pešadijski puk koji je sa zadočnjem prešao u napad. Od 9. do 14. januara 334. pešadijska divizija je vodila borbe za otporne tačke na jugozapadnoj obali jezera Vologa.

Ne obazirući se na nepovoljan razvoj napada na klima armije, odlučeno je da se glavnom grupacijom produži nadiranje duž železničke pruge prema Andreapolju, koji je predstavljao jak čvor otpora i zatvarao niz važnih puteva na jugozapad, jug i jugoistok. 249. i 332. pešadijska divizija nadirale su prema Andreapolju, goneći odstupajućeg neprijatelja.

Posle poraza u rejonu Penoa, neprijatelj je težio da zaustavi napredovanje naših trupa, posedujući slabijim snagama naseljena mesta na pravcu kretanja udarne grupacije armije. Istovremeno on je iz rejona Andreapolja doveo sveže jedinice i pristupio stvaranju odbrambene linije na prilazima ovom gradu u rejonu: železnička stanica Ohvat — Lugi — Goleničeve, težeći da dobije vreme za pojačavanje odbrane Andreapolja i dovođenje rezervi iz dubine.

Neprijatelj je još krajem decembra, tj. kada je otkrio pregrupisavanje naših snaga na tom pravcu, počeo prebacivati 81. pešadijsku diviziju iz Francuske u rejon Staraje Ruse. A kada su naše jedinice neočekivano probile front u rejonu Penoa, neprijatelj je uputio 189. pešadijski puk ove divizije, koji se u to vreme nalazio na putu, u rejon severoistočno od Andreapolja. Ovaj puk, ojačan pionirskim i drugim samostalnim bataljonima (zaštitnim, za vezu itd.), stupio je u borbu sa našim jedinicama na liniji železnička stanica Ohvat — Lugi, pokušavajući da zadrži njihovo napredovanje do dolaska svežih rezervi iz dubine. Težeći da se održi na liniji reke Njetesmi, neprijatelj je u isto vreme imao namjeru da obezbedi komunikacije seližarovske grupacije, ugrožene od strane 1115. pešadijskog puka 332. pešadijske divizije koji je napadao u pravcu Goleničeva.

249. pešadijska divizija je 13. januara uništila neprijateljsku posadu u Ohvatu i ovladala ovim mestom i njegovom železničkom stanicom. Ali Nemci su i dalje držali zapadnu ivicu ovog mesta, kao i rejon Veličkovo — Lugi — Goleničevo. Zbog toga je doneta sledeća odluka. Jedan puk 249. pešadijske divizije ostaviti u rejonu Ohvata, a ostalim njenim snagama i smučarskim bataljonom noćnim maršem kroz šumu van puteva izbiti u rejon Andreapolja i osvojiti ga iznenadnim napadom. 332. pešadijskoj diviziji naređeno je da za to vreme uništi 189. pešadijski puk neprijatelja sa pridatim bataljonima u rejonu Veličkovo — Lugi — Goleničevo.

358. pešadijska divizija, koja se nalazila u drugom ešelonu, dobila je zadatak da jedan puk prebaci u rejon Hoduljino — Maljcevo radi obezbeđenja napada 332. pešadijske divizije s juga i potpomaganja napredovanja 334. pešadijske divizije.

U rejonu Veličkovo — Lugi razvile su se žestoke borbe za uništenje neprijateljskog 189. pešadijskog puka, koji je tek pristigao iz Francuske u punom sastavu (oko 3.000 ljudi), i dva samostalna bataljona.

Manevar 249. pešadijske divizije u rejonu Andreapolja i jednovremen udar 332. pešadijske divizije po neprijateljskoj grupaciji u rejonu Veličkovo — Lugi doveli su do konačnog uništenja pomenute grupacije. Borbe u rejonu Veličkovo — Lugi — železnička stanica Ohvat trajale su od 13. do 15. januara. 1119. pešadijski puk 332. pešadijske divizije zajedno sa bataljonom 925. pešadijskog puka 249. pešadijske divizije razbio je jedinicę 189. pešadijskog puka neprijatelja jugoistočno od železničke stanice Ohvat. 1117. pešadijski puk sa bataljonom 917. pešadijskog puka 249. pešadijske divizije 14. januara zauzeo je Veličkovo i Tripalevo, a 15. januara ujutro — Lugi, uništivši tom prilikom oko 1,5 bataljon iz sastava neprijateljskog 189. pešadijskog puka. 16. januara uveče su 1119. i 1117. puk izbili na reku Netesmu.

U rejonu Veličkova jedan nemački bataljon je pokušao da izvede „impresionirajući“ juriš. Fašističke junake

su pre juriša podnapili, a zatim je bataljon, pod oštreljivom zvukom fanfara i lupu doboša, vođen ne toliko oficirima, koliko predvodnikom (tamburmažorom¹) koji je spretno dizao i spuštao svoju nakićenu predvodničku palicu, paradnim korakom, u zbijenim redovima, krenuo ka položaju jedinica 1117. pešadijskog puka 332. pešadijske divizije. One su pustile hitlerovce da im se približe na odstojanje od 80—100 m, a zatim su ih uništili do poslednjeg čoveka uraganskom vatrom iz svih vrsta oružja.

Odbacujući ostatke razbijenih jedinica neprijateljske 253. pešadijske divizije i nastupajući iz Gorovastice ka jugozapadu, 1115. pešadijski puk je 15. januara podišao Goleničevu.

U ovim borbama istakli su se tenkisti 141. samostalnog tenkovskog bataljona. Bez obzira na zadocnjene sa prelaskom reke Netesme, oni su stigli pešadijske združene jedinice i uzeli učešća u borbama za Ohvat, Veličkovo i Lugi čime su mnogo olakšali borbu pešadije za neprijateljske otporne tačke. Samo u borbama 15. januara naši tenkovi su uništili do 160 neprijateljskih vojnika i oficira, 2 topa, 6 minobacača, nekoliko mitraljeza, itd. Svojim dejstvima oni su nam obezbedili dalji uspeh, presekavši pravce odstupanja neprijatelja, i pomogli da zadobijemo bogat ratni plen.

Potpuno uništenje 189. pešadijskog puka (neprijatelj je u rejonu borbi izgubio do 1.100) mrtvih od strane 332. pešadijske divizije i njeno izbijanje u rejon u Lugi—Veličkovo, olakšali su 249. pešadijskoj diviziji zauzimanje Andreapolja, jer je ovim njen levi bok bio obezbeđen, a neprijatelju onemogućeno dovođenje rezervi ka gradu sa jugoistoka i severoistoka.

Udar naših jedinica na Andreapolj i istovremeno uništenje neprijateljske grupacije u rejonu Ohvat — Lugi — Veličkovo, osujetili su nameru hitlerovaca da zadrže napad armije na prilazima Andreapolju.

¹⁾ Tamburmažor je stariji dobošar, dirigent „orkestra“ koji se sastoji od dobošara i fanfarista.

Odlučivši da pruža sve jači otpor na uzastopnim linijama, nemačka komanda je računala da na ovaj način uspori tempo našeg nastupanja. Međutim, naš istovremeni udar po grupaciji neprijatelja u rejonu Ohvat — Lugi — Veličkovo koja je štitila Andreapolj i po njegovim jedinicama koje su pripremale novu odbrambenu liniju na prilazima gradu, rasparčao je neprijateljske snage i omogućio njihovo brzo uništenje uz neznatne gubitke.

249. pešadijska divizija, krećući se kroz šume, za 24 časa je podišla Andreapolju iz pozadine, i 15. januara u zoru prikupila se na neposrednim prilazima gradu. Posle artiljerijske pripreme od 20 minuta, divizija je, uz podršku 141. tenkovskog bataljona sa fronta i duž puta Peno — Andreapolj, otpočela napad na grad sa zapada, severa i severozapada. U gradu je nastala panika, jer hitlerovci nikako nisu očekivali da naše jedinice mogu zaći u njihovu pozadinu kroz „neprohodne šume“.

Ovom prilikom moram istaći da je 249. pešadijska divizija bila izvrsna jedinica; njeno se ljudstvo odlikovalo najboljim osobinama svojstvenim Sovjetskoj armiji. Divizija se sastojala uglavnom od Sibiraca i Uralaca, prekaljenih sucovom prirodnom svoga zavičaja; sada su oni postali i iskusni, oprobani borci, jer su dugo učestvovali u borbama u teškim uslovima jeseni i zime 1941. godine. Divizijom je komandovao general-major G. F. Tarasov. To je bio vanredno hrabar čovek koji je u isto vreme puno brinuo o svojim ljudima i bio strog ne samo prema potčinjenim nego i prema samom sebi.

249. pešadijska divizija je docnije zasluženo dobila počasni naziv gardijske divizije.

U toku dana 15. januara divizija je potpuno okružila neprijatelja u Andreapolju i, ovladavši severnim delom grada, železničkom stanicom i susednim naseljima Ramenje, Borok i Roženka, kao i prilazima jugozapadnoj ivici grada, presekla Nemcima pravce odstupanja.

Došavši k sebi posle iznenađenja, hitlerovci su pružili žestok otpor u ogorčenim uličnim borbama, a naročito su se čvrsto branili u južnom delu grada.

16. januara u 17.30 časova Andreapolj je, posle žestokih borbi, bio potpuno očišćen od neprijatelja. Rasparčane jedinice 253. pešadijske divizije, ostaci 189. pešadijskog puka 81. pešadijske divizije i druge jedinice koje su se tamo branile, bile su uništene. Naše trupe su zaplenile u gradu velika skladišta ljudske i stočne hrane, municije i pogonskog goriva.

Dakle, uspešnim napadom glavne grupacije armije, front neprijateljske odbrane je bio probijen. Neprijateljske jedinice koje su se branile u prvom ešelonu (konjička SS brigada, levokrilni pukovi 253. pešadijske divizije i desnokrilne jedinice 416. pešadijskog puka), bile su uništene, a najbliže rezerve neprijatelja u rejonu Andreapolj — Golenišćevo — Veličkovo — razbijene. Na taj način, jedinice armije ne samo da su probile front neprijatelja, nego su osvojile i njegove najbliže baze, нарушиле komunikacije. Naše jedinice su prešle u gonjenje neprijatelja. Ali na krilima, naročito na desnom, napredovanje jedinica armije sporo se razvijalo.

Desnokrilne jedinice, kao što je i ranije rečeno, dejstvovale su u vanredno teškim uslovima. 360. pešadijska divizija je u rejonu Glazuna naišla na prvu neprijateljsku otpornu tačku koju je branio jedan bataljon. Ovde su hitlerovci, kao i u drugim mestima, uredili sve kuće kao vatrene tačke. Zbog neiskusnosti komandanta divizije i komandanta pukova, divizija se ceo dan zadržala oko Glazuna. Umesto da obidu utvrđene položaje neprijatelja, jedinice divizije su se uplele u borbu u krajnje nepovoljnim uslovima i pretrpele nepotrebne gubitke.

Došavši u ovu diviziju sa članom Vojnog saveta Rudačkom, mi smo proučili situaciju i unekoliko popravili postojeće stanje. Tada je divizija, obilazeći Glazuni sa severa, krenula u pravcu Naumova. 12. januara ona je prešla preko zaledenog jezera Vseluga, odbacivši i delom uništivši neprijatelja koji se branio u naseljenim mestima. Krećući se dalje kroz neprekidne šume pravcem Petrovo — Pogorelica i ne nailazeći na jači otpor jedinica neprijateljskog 416. pešadijskog puka, koje su se povlačile

na zapad i jugozapad, divizija je 16. januara krajem dana izbila u rejon Dmitrovo — Bistri. 15. pešadijska brigada, koja je 11. januara bila prebačena u drugi ešelon, kretala se pozadi 360. divizije, osiguravajući desni bok armije, i 16. januara prikupila se u rejonu Mosti — Poporečnik.

48. pešadijska brigada, napadajući na Žablje, razbila je u ovom rejonu delove 416. pešadijskog puka, noću 12/13. januara likvidirala njegove zaštitnice, koje su pokušavale da se povuku prema Zarečju, i 16. januara uveče izbila u rejon Zalozja gde se i zaustavila, jer je ostala potpuno bez hrane.

Prema našoj zamisli, 48. pešadijska brigada trebalo je da potpuno uništi 416. pešadijski puk neprijatelja, ali njena komanda, na žalost, nije znala da iskoristi smučarske bataljone radi dubokog obilaska ovog puka, te su hitlerovci uspeli da izvuču ispod udara deo svojih snaga i tehnike.

171. samostalni tenkovski bataljon, artiljerija i 109. samostalni gardijski minobacački divizion su tek 12. januara došli u rejon Glazuna gde su se i zadržali, čekajući pogonsko gorivo i opravljujući tehnička borbena sredstva. Videći da je potpuno nemogućno upotrebiti tehnička borbena sredstva na desnom krilu, ja sam 171. tenkovski bataljon povukao u rezervu i naredio da se 109. gardijski minobacački divizion i jedan divizion 421. artiljerijskog puka RVK prebacu u 332. pešadijsku diviziju radi upotrebe na glavnim pravcima.

39. pešadijska brigada je do 11. januara razbila ojačani bataljon neprijateljskog 416. pešadijskog puka koji se branio u njenoj zoni i izšla u rejon Dubja. Brz razvoj operacije na glavnom andreapoljskom pravcu i izlazak smučarskih bataljona desnog krila armije (360. pešadijske divizije) ka Naumovu, primorali su neprijatelja na odstupanje, te je on, paleći naseljena mesta, 11. i 12. januara počeo da povlači 416. pešadijski puk kome je pretilo okruženje. Goneći odstupajućeg neprijatelja i vodeći uporne borbe sa njegovim osiguravajućim delovima, 39.

pešadijska brigada je 13. januara ovladala Pihtenjom i Karpovčinom.

Na levom krilu armije su 334. pešadijska divizija i 21. pešadijska brigada vodile žestoke borbe. Ove zdržene jedinice su dospele u najteže uslove, jer je tamo sistem neprijateljske odbrane bio razvijeniji nego na drugim pravcima. Sem toga one su se stalno izlagale bočnim protivnapadima neprijatelja iz rejona Seližarova, te su zbog toga sporo napredovale, trpeći značajne gubitke.

Dobro organizovan vatreni sistem ovde je omogućio neprijatelju tučenje svih prilaza otpornim tačkama, upotrebu bočne vatre i vatrenu vezu između otpornih tačaka. Pored toga, Nemci su neprestano preduzimali protivnapanade u bok nastupajućih jedinica iz rejona Selišča i Seližarova zadržavajući a ponegde i odbacujući jedinice 334. pešadijske divizije.

Zbog nedovoljnog broja i premorenosti konja, artillerija divizije sporo je menjala vatrene položaje i nije bila u stanju da na vreme vrši popunu municije. Objektivne teškoće dejstava u ovoj zoni, povećalo je još i to što komanda divizije nije mogla da se osloboodi težnje da frontalnim napadom zauzima otporne tačke bez brižljivog izviđanja i potrebne organizacije boja. Morao sam da intervenišem, kategorički zahtevajući da se ne upliće u duge borbe za utvrđena naseljena mesta, nego da ih obilazi, ostavlјajući osiguranje (jedinice drugog ešelona su mogle uspešno uništiti neprijateljske posade u ovim mestima). Komandantu ove divizije bio je dodeljen kao pomoć načelnik Operativnog odeljenja štaba armije, razborit i spremam pukovnik.

Efikasnu pomoć diviziji ukazalo je upućivanje 1119. pešadijskog puka 358. pešadijske divizije — rezerve armije prema Hodulinu radi obilaska neprijateljske grupacije. Napredovanje ovog puka je ugrozilo pravce odstupanja i komunikacije neprijatelja i primoralo 453. pešadijski puk i izviđačke odrede 251. i 253. pešadijske divizije neprijatelja da se hitno povuku.

Vodeći zaštitničke borbe, hitlerovci su 15. januara napustili Ramenje i Krasnije Sadi, a 16. januara — Šuvađevo. 334. pešadijska divizija se kretala dalje prema Kuničnikovu, a 21. pešadijska brigada, osiguravajući levi bok armije, podišla je mestu Dubrovki sa zapada i severa.

Na taj način su se i naša krila počela ravnati. Da bi gonjenje bilo što celishodnije, 14. januara je izdata posebna zapovest prema kojoj su jedinice bile dužne da tempo napredovanja dovedu do 20 km dnevno. Naročito se naglašavalo da se jedinice ne upuštaju u dugotrajne borbe oko naseljenih mesta, već da ih obilaze, munjevito goneći odstupajućeg neprijatelja. Radi bržeg gonjenja, (do 30—35 km dnevno), naredio sam da svi komandanti divizija odrede prednje odrede i opreme ih sredstvima za brže kretanje (smučke, konji).

Glavni zadatak odreda je bio: neprekidno gonjenje neprijatelja, presecanje njegovih odstupnica, narušavanje veze, uništavanje štabova i pozadinskih ustanova, sprečavanje uništenja materijala u skladištima, zarobljavanje neprijateljskih vojnika.

Za osam dana borbe, jedinice armije su gotovo uništile 1. konjički puk, izviđački odred SS konjičke brigade, 189. pešadijski puk, pionirski bataljon, bataljon za vezu 81. pešadijske divizije, razbile 416. pešadijski puk, izviđačke odrede 123, 251. i 253. pešadijske divizije, 453. pešadijski puk i rasparčane delove 253. pešadijske divizije, koje je neprijatelj bacio u borbu radi zadržavanja našeg napada.

Razvijajući uspeh, armija je izbila na liniju Dmitrovo — Bistri — Rogovo — Sobolevo — Golenišćevo — Maljcevo — Dubrovki.²⁾

Združene jedinice armije, koje su napadale na centru, slamajući uporan otpor neprijatelja, napredovale su 70 km.

²⁾ Podaci su uzeti iz izveštaja armije štabu Severo-zapadnog fronta.

U ovom periodu jedinice armije su zarobile mnogo neprijateljskih vojnika, zaplenile veliku količinu oružja, hrane i drugog ratnog materijala.

Govoreći o ovim borbama, umesno je setiti se naivne verzije Gebelsove propagande da je „zima bila glavni general Rusa“. Svakome je jasno da je zima stvarala teškoće obema stranama, ali napadaču sto puta ozbiljnije, nego branioncu. I stvarno, šta je teže zimi: braniti se na ranije pripremljenim linijama, sa uređenim teškim bunkerima, po pravilu, u blizini naseljenih mesta, a češće u samim naseljenim mestima, raspolažući rezervama hrane, opreme i municije, ili boreći se sa bespućem, snežnim smetovima, krčeći put kroz šume, često bez artillerije i tenkova napadati položaje koje je neprijatelj nekoliko meseci sa pravom nemačkom pedantnošću pripremao?

Odgovor je jasan. Izgovor da su Rusi izdržljiviji pobija one koji njega navode, jer predstavlja priznanje visokih borbenih kvaliteta naše Armije.

Upoznaćemo se ukratko sa dejstvima suseda 4. udarne armije u tim danima. Desni sused — 3. udarna armija — takođe je 9. januara prešla u napad. Njene jedinice su naišle na organizovan otpor neprijatelja. Komandni sastav združenih jedinica ove armije nije imao iskustva iz borbi protiv otpornih tačaka. Umesto da se obezbede od njih slabijim snagama, a glavnim da ih obilaze, probijajući se u duboku pozadinu neprijatelja i presecajući njegove komunikacije, združene jedinice armije su se već prvog dana operacije uplele u dugotrajne, nekorisne borbe za utvrđena naseljena mesta branjena manjim posadama. Zbog toga je 3. udarna armija počela da gubi napadni zamah i zaostala iza 4. udarne armije.

Rastojanje od 4. udarne armije zaštićeno samo 31. pešadijskom brigadom, dostiglo je 35 km i dalje se povećavalo, čime je naš bok bio ugrožen. Komanda fronta je ubrzavala pokret levog krila 3. udarne armije. Ali je ubrzanje pokreta levog, a tapkanje u mestu kod Moltovica

i Vatolina desnog krila, dovelo do daljeg razvlačenja tronta i gubitka napadnog zamaha.

Levo od 4. udarne armije dejstvovala je 22. armija, koja je vodila borbe sa seližarovskom grupacijom neprijatelja.

Zbog uspešnog napredovanja levokrilnih združenih jedinica 4. udarne armije, neprijateljskim jedinicama, koje su se branile na levom krilu seližarevskog utvrđenog rejona, pretilo je okruženje usled čega su morale da se povuku. To je omogućilo 179. pešadijskoj diviziji 22. armije da 15. januara zauzme Seljaroovo, a 16. januara izbije na desnu obalu Volge. 22. armija je takođe jako zaostala iza naših levokrilnih jedinica. Udaljenost između krila 22. i 4. armije zadržavala je naše napredovanje i zahtevala da izdvojimo deo snaga za osiguranje otkrivenog levog boka.

Pošto su trupe 4. udarne armije oslobodile Andreapolj i razbile andreapoljsku grupaciju neprijatelja, ostaci njegovih razbijenih jedinica počeli su da se pod pritiskom naših snaga povlače prema Toropecu i železničkoj stanici Zapadna Dvina. Na ova mesta neprijatelj je dovolio i sveže snage radi zaustavljanja našeg napada. U rejon Toropca bile su prebačene jedinice neprijateljske 403. pešadijske divizije koja još nije učestvovala u borbama. U posadu ovog grada ulazili su još i odredi vojne žandarmerije i vojne policije ukupne jačine 1.200 ljudi, četa biciklista 206. pešadijske divizije*) i 207. protivoklopni divizion. Sem toga, posada je bila popunjena ostacima razbijenog 416. pešadijskog puka, konjičke SS brigade i drugih jedinica.

Prema podacima izviđanja, u rejonu železničke stanice Zapadna Dvina nalazio se 512. železnički bataljon. Ostaci 253. i 102. pešadijske divizije, koji su dejstvovali protiv levog krila naše armije, hitno su se povlačili prema Nelidovu radi organizovanja odbrane na liniji Revjakino

*) Na skici 8 originala stoji: četa biciklista 200. pešadijske divizije. — Prim. prev.

— Dubasovo i zaštite rokadne železničke pruge Velikije Luki — Nelidovo.

Sredinom januara se aktivnost neprijateljske avijacije pojačala. Ona je sada gotovo svakodnevno bombardovala naše trupe, komunikacije, štabove i pozadinu. A mi nismo mogli da se tome suprotstavimo, jer je naša lovačka avijacija bila jako slaba, a i onako malobrojna protivavionska artiljerija, često nije mogla dejstvovati zbog nedostatka municije.

Posle izbijanja na liniju Andreapolj — Vasiljevo, odlučio sam da obrazujem glavnu grupaciju na istaknutom desnom krilu. Jedinice su imale da izvrše pregrupisavanje u toku operacije. U prvi ešelon određene su 3 divizije i jedna brigada, u drugi ešelon — dve brigade, a u rezervi je na ovom pravcu ostavljena jedna divizija. Prema tome, u glavnu grupaciju je bilo uključeno 4 divizije i 3 brigade. Takav operativni raspored trebalo je da obezbedi mučevito nadiranje jedinica uz neprestano povećavanje jačine udara iz dubine. Istovremeno su bili osigurani i bokovi o kojima se moralo voditi računa zbog zaostajanja suseda.

Na levom krilu armije stvorena je druga, pomoćna grupacija od jedne divizije i jedne brigade koja je imala zadatak da dejstvuje na širokom frontu i obezbeđuje levi bok armije. Ova grupacija je bila stvorena radi nanošenja uništavajućeg iznenadnog udara po Toropecu.

Postavljanjući 249. diviziji zadatak da zauzme Toropeč, skrenuo sam pažnju generalu Tarasovu na dopunski zadatak koji je divizija morala po svaku cenu izvršiti. Ovaj se zadatak sastojao u tome da prilikom zauzimanja Toropeca ne dozvoli neprijatelju da uništi svoja skladišta municije, opreme, pogonskog goriva, a naročito hrane, da ih zauzme i pošto-poto zadrži u svojim rukama.

Iz izjava zarobljenika i podataka agenturnog izviđanja saznali smo da su u Toropecu prikupljene velike materijalne rezerve, naročito ogromne količine hrane, namenjene ne samo za snabdevanje trupana ovom, nego

i na drugim operacijskim pravcima (Toropec je bio baza, tako reći, frontovskih razmara).

Za nas je hrana u to vreme bila od prvorazrednog značaja. To nije teško shvatiti, ako se setimo da je snabdevanje Severozapadnog fronta bilo slabo organizovano. Sada pak, kada se armija odvojila od svojih baza za 200 km a jedini put koji se nalazio u manje-više upotrebljivom stanju, stalno je bio izložen dejstvu neprijateljske avijacije, ono se još više pogoršalo. Moramo iskreno reći da ni i u tim bazama nije bilo naročito mnogo hrane, jer je dotur iz duboke pozadine bio jako otežan zbog preopterećenosti železničkog transporta raznim vojnim prevoženjima. A osim toga, to je bilo početkom 1942. godine, kada je čitava zemlja jako oskudevala u hrani.

U takvima uslovima je mogućnost dobijanja hrane u takvoj količini i na takvom mestu, stvarno predstavljala za armiju neočekivano blago. I mi to blago nismo ispustili iz ruku, zahvaljujući junaštvu i upornosti 249. pešadijske divizije.

Komandantu 249. pešadijske divizije bio je takođe postavljen zadatak da iznenadnim udarom zauzme Staru Toropu radi presecanja odstupnice toropecke grupacije neprijatelja ka jugu.

19. januara su pukovi 249. pešadijske divizije okružili Toropec, podišavši mu sa raznih pravaca (917. puk — sa severa, 921. s jugoistoka i 925. s juga i jugozapada). Uskoro je na severoistočnu ivicu grada pristigla i 48. pešadijska brigada.

Do tog vremena je posada grada dostigla jačinu 2.500 ljudi. Sve zgrade, naročito zidane, bile su dobro uređene za odbranu. Zone vatrenog dejstva su bile raščišćene, a elementi za gađanje prilaza gradu provereni.

Toropec je, kao i Andreapolj, bio napadnut iznenadno za neprijatelja.

Posle zauzimanja Andreapolja, hitlerovci su bacili svoje jedinice u susret našim, pokušavajući da zaustave napad. Zbog toga je komanda armije skrenula pažnju komandantu 249. pešadijske divizije da vodi diviziju kroz

šume i prikriveno podiđe gradu, kako bi iznenadno upao u rejon teretne stanice u čijoj su se blizini nalazila skladišta.

Divizija je izvršila zadatak da se prikriveno prikupi na prilazima Toropecu. Kada je otpočela borba kod Toropecu, jedinice koje je neprijatelj bacio u susret nama još su se nalazile u pokretu. Pošto su čule borbu u svojoj pozadini, one su pohitale nazad težeći da se vrate u Toropec, ali nisu uspele da to ostvare.

Tom prilikom je 5. četa 591. bataljona 85. pešadijskog puka 403. pešadijske divizije, jačine preko 70 ljudi, sa svojim komandirom poručnikom Konradom na čelu, položila oružje, što je u to vreme bio vrlo redak slučaj i predstavljao znak ozbiljnog pada morala kod neprijateljskih trupa i starešina.

Da bih ukazao neposrednu pomoć jedinicama koje vode borbu za Toropec, ja sam 19. januara došao u Ponizovje³⁾ na komandno mesto 249. pešadijske divizije.

Napad je otpočeo 20. januara ujutru, a do 14 časova 917. pešadijski puk je ovlađao teretnom stanicom, ložionicom i skladištim. S leve strane je nadirala 48. pešadijska brigada. Neprijatelj je sasredio na nju uragansku vatru, i ona je bila primorana da se povuče. Koristeći ovu okolnost, neprijatelj je sa dva bataljona izvršio protivnapad na otkriveni bok 917. pešadijskog puka i primorao ga da napusti teretnu stanicu. Ali, pridržavajući se zapovesti, puk je i dalje čvrsto držao skladišta.

Za to vreme su 921. i 925. puk zauzeli pojedine blokove zgrada na istočnoj i južnoj ivici grada. Borba se u toku celog dana nije stišavala. Krajam dana je 917. puk zauzeo železničku stanicu, 48. pešadijska brigada je vodila borbu u severoistočnom delu grada, 921. puk je držao istočnu ivicu, a 925. vodeći borbu na južnoj ivici grada, istovremeno je zauzeo selca Koptevo i Zalikovnje i na taj način je presekao neprijatelju pravce odstupanja na zapad.

³⁾ U Ponizovju je, prilikom njegovog zauzimanja od strane jedinica armije, zaplenjeno 300 t žita, 360.000 sovjetskih rubalja, 10.000 nemačkih maraka, 2 ispravna aviona itd.

Pošto je imao zadatku da zauzme železničku stanicu Stara Toropa, komandant 249. pešadijske divizije uputio je tamo smučarski odred formiran od 67. i 68. smučarskog bataljona pridatih diviziji. U odred su određeni samo dobroi smučari, što mu je obezbedilo veću pokretljivost.

Noću 20/21. januara smučarski odred je, izvršivši marš od 60 km, okružio Staru Toropu. Ostavivši osiguranje kod druma južno od železničke stanice, glavnina odreda se prikupila istočno od naselja. Jedan vod se provukao u naselje sa severa toropeckim putem. Smatrajući da je to smučarska izviđačka patrola, hitlerovci su bez dugog razmišljanja odlučili da je jednim udarom unište, pa su protiv ovog voda bacili sve svoje snage, sem ljudstva za osiguranje logora ratnih zarobljenika. Tada je glavnina odreda, prateći dejstva neprijatelja, iznenadno izvršila udar na njegovu pozadinu i uništila posadu Stare Torope.

Do 21. januara ujutru smučari su zauzeli železničku stanicu i naselje Stara Toropa. Otpor je pružila samo grupa esesovaca — osiguranje logora ratnih zarobljenika — ali je i ona do podne bila uništена.

Ovim smelim i organizovanim udarom, manji odred smučara je izvršio svoj zadatku — presekao je toropečkoj grupaciji odstupnicu na jug.

Neprijatelj je ostavio na bojištu 100 leševa. Naše jedinice su oslobodile 400 zarobljenih sovjetskih vojnika. Teško je zamisliti radost ovih ljudi koji su dobili mogućnost da se vrate u redove branilaca otadžbine! Tom prilikom je zaplenjeno 3 vagona hrane, 25 vagona razne materijalne opreme i drugo.

19. januara za vreme borbe za mesto Stara Toropa bio sam ranjen, nalazeći se kod 249. pešadijske divizije koja je nanosila glavni udar.

To se dogodilo za vreme napada neprijateljske avijacije na komandno mesto komandanta 249. pešadijske divizije. Odmah su me preneli i tom prilikom je ustanovljen prelom obe kosti golenice desne noge. Naredio sam da me prevezu na komandno mesto armije i zamolio da o mome ranjavanju nikoga ne obaveštavaju. Ali moja

molba nije bila ispunjena, i dok sam stigao na KM armije već su svi znali da sam ranjen. Lekari su me na komandnom mestu dočekali maltene sa hirurškim testerama u ruci da mi amputiraju nogu. Nisam se saglasio sa ovim predlogom i zamolio lekare da slomljenu nogu stave u gips, što su oni i učinili. Pokazalo se da je ova odluka bila veoma pametna. Kosti su srasle i nisam izgubio nogu.

Ovaj, u ratnoj situaciji običan slučaj dogodio se, na žalost, onda kada je operacija još bila u punom zamahu. Armija je izvršila samo prvu polovinu zadatka. Odlučio sam da pošto-poto ostanem u stroju sve dok se potpuno ne izvrši zadatak, o čemu sam odmah i obavestio štab fronta i Vrhovnu komandu. Ovo sam učinio potpuno svesno, znajući da nije lako sa tako teškom ranom ostati u stroju, da treba sa nosila komandovati i neprekidno rukovoditi jedinicama. Smatrao sam da će imati za to dovoljno izdržljivosti. Bez obzira na zaista ludačke bolove u nozi, odbio sam uporne zahteve lekara koji su me uveravali da ako se odmah ne evakuišem u hiruršku bolnicu u pozadini, u boljem slučaju izgubiću nogu, a u gorem — dobiću gangrenu, a tada ko zna kako će se sve to završiti.

Idućeg dana uručena mi je depeša Vrhovne komande u kojoj je stajalo da je Staljin dvaput tražio obaveštenje o mome zdravlju i da je izrazio želju da ostanem na svome mestu ako za to postoji i najmanje mogućnost.

Odgovorio sam, da sam odmah posle ranjavanja izvestio vrhovnog komandanta da će ostati u stroju i privesti stvar kraju u ma kojim okolnostima.

Naredna 23 dana, tj. do konačnog izvršenja zadatka koji mi je postavila Vrhovna komanda, komandovao sam jedinicama sa nosila sa slomljenom nogom stavljenom u gips.

No, vratimo se borbama za Toropec. U toku noći 20/21. januara trupe su se sredile, privukle pozadinske jedinice i ustanova, izvršile popunu municije i formirale jurišne grupe za borbu u gradu. Napad je otpočeo u svi tanje. 925. pešadijski puk prvi je krenuo u napad. Za odbijanje njegovog napada neprijatelj je angažovao svoje

glavne snage. Iskoristivši ovu okolnost, ostale naše jedinice su u jednom naletu upale u grad. Hitlerovci su se dali u panično bekstvo na zapad. Ali tamo su ih dočekali naročito za to određeni delovi 925. pešadijskog puška, kao i prednji odredi 360. pešadijske divizije. Većina onih koji su bežali bila je uništена, a mnogi su se predali.

Posle dvodnevnih upornih uličnih borbi, 249. pešadijska divizija, 48. i 39. pešadijska brigada i delovi 360. pešadijske divizije su 21. januara do 10 časova potpuno zauzeli grad Toropec. Neprijateljske jedinice koje su branile ovaj grad bile su uništene. Pao nam je u ruke za ono vreme bogat plen: 6 tenkova, velika količina raznog oružja, oko 450.000 artiljerijskih i nekoliko miliona pešadijskih metaka, 100 buradi pogonskog goriva. Sem toga, a što je i najvažnije, zaplenili smo 40 skladišta hrane u kojima se čuvao buter i druge masnoće, mesne i riblje konzerve, razni prehrambeni koncentrati, brašno, prekrupe od žitarica, suvo voće, čokolada itd.

Nemačka skladišta hrane pretvorili smo u armijska i odredili svoje rukovodioce i skladištare. Armija se mesec dana hranila ovim zalihamama.

Teško je preceniti značaj uspeha toropecke operacije i osvajanja neprijateljskih baza za našu armiju. I pored teškog stanja zdravlja, radovao sam se uspehu armije i sa ponosom izvestio o njemu Vrhovnu komandu.

Zauzimanjem Toropca i izbijanjem 4. udarne armije na liniju Stara Toropa — Zapadna Dvina, toropecka operacija je u stvari bila završena. U toku ove operacije 4. udarna armija duboko se uklinila u odbranu neprijatelja i uništila njegove bliže rezerve. Zadatak postavljen armiji u zapovesti Severozapadnog fronta bio je izvršen u određenom roku. U toku 13-dnevnih borbi, koje su se vodile u izvanredno teškim uslovima surove zime, na temperaturi do -35° po bespuću i snežnim smetovima, pod neprekidnim dejstvom neprijateljske avijacije i pri stalnoj opasnosti okruženja zbog zaostajanja suseda, armija je probila neprijateljev odhrambeni pojaz, uništila njegove bliže operativne rezerve i, goneći ostatke razbijenih

jedinica, pod borbom je na pravcu glavnog udara i na desnom krilu za 11 dana napredovala 140—150 km, tj. prosečno 13—14 km dnevno.

Izbijanjem na železničku prugu Velikije Luki — Ržev, jedinice 4. udarne armije su presekle komunikacije rževske i olenjinske grupacije neprijatelja.

Borbena dejstva 4. udarne armije u ovoj operaciji odlikovala su se velikom pokretljivošću, iako su uslovi za izvođenje manevra bili vanredno teški. Boreći se za puteve i naseljena mesta, jedinice su smelo obilazile neprijateljske otporne tačke, isterivale Nemce iz utvrđenja a zatim su ih uništavali na otvorenom prostoru. Zaostanjanje tenkova, artiljerije i pozadine smanjivalo je tempo nastupanja. Ne obazirući se na to, pešadijske jedinice su uz podršku minobacača razvijale napad. Trupe su stekle bogato iskustvo iz marševanja zimi. Naročitu pažnju zaslužuje marš 360. pešadijske divizije koja je za 12 dana prešla 135 km kroz neprekidan šumski masiv prosečnom brzinom od 11 km dnevno, krčeći sebi put kroz gustu šumu, gazeći po dubokom snegu, učvršćujući led na jezerima i maltene na rukama vukući za sobom tehnička borbena sredstva, što je naravno još više otežavalo kretanje.

Na žalost, sve što je prema naređenju fronta bilo upućeno na desno krilo: tenkovi, artiljerija, gardijski minobacački divizioni na tenkovskim šasijama — sve smo to zbog nemogućnosti upotrebe morali prebaciti na centralni pravac; pri čemu smo ova tehnička sredstva prebacivali pošto su resursi motora već bili utrošeni. Razume se da ni tenkovi, ni gardijski divizioni ni artiljerija nisu mogli da uzmu kolikio-toliko aktivnog učešća u napadu na pravcu glavnog udara armije.

Za vreme operacije jedinice armije su stekle bogato iskustvo iz napadnih dejstava, a naročito u pogledu izvršenja manerva bez puteva, obilazaka i obuhvata. Lični sastav divizija se prekalio u borbama i, što je najvažnije, uverio se da je fašiste mogućno sa uspehom tući.

Veći deo divizija, koje su dejstvovale u sastavu armije, tek je bio formiran i uopšte nije imao borbenog iskustva.

U ovoj operaciji se naročito istakla 249. pešadijska divizija koja je, nastupajući na glavnom pravcu, uspešno izvršila zadatak zauzimanja grádova Peno, Andreapolj, Toropec, i za to je bila preimenovana u 16. gardijsku i odlikovana ordenom Lenjina.

Šta bi se moglo reći o dejstvima ostalih združenih jedinica armije u ovom periodu? 360. pešadijska divizija, napadajući na krajnjem desnom krilu, obezbedila je uspeh toropecke operacije i zauzimanje samog Toropec-a. 332. pešadijska divizija je u tesnom sadejstvu sa 249. neu-morno gonila odstupajućeg neprijatelja, zauzela grad Zapadna Dvina i uništila deo 512. železničkog bataljona i ostatke drugih jedinica.

334. pešadijska divizija, dejstvujući na levom krilu, sporo je napredovala usled zaostajanja levog suseda — 22. armije, i čvrsto obezbeđivala levi bok armije. Ona je do 22. januara izbila na liniju Majcevo — Rancevo — Fedorovskoje.

358. pešadijska divizija krećući se u drugom ešelonu, 19. januara krajem dana stigla je u rejon Pavlovo — Savino. 21. pešadijska brigada, koja je nastupila pozadi 334. pešadijske divizije prema liniji razgraničenja armije, 20. januara je noćnim marševima dovedena u armijsku rezervu i prikupila se u rejonu Vasiljeva.

Osvrnuću se ukratko na dejstva suseda u ovom vremenskom periodu. Desnokrilne jedinice levog suseda — 22. armije — nisu u dovoljnoj meri iskoristile naš uspeh i vrlo su sporo napredovale. 21. januara je 179. pešadijska divizija, koja se neposredno naslanjala na nas svojim krilom, približavala se liniji Žegorino — Kumaničnaja.

Dejstva desnog suseda — 3. udarne armije — takođe su bila nedovoljno uspešna. 21. januara njeno desno krilo se još nalazilo na staroj liniji. U centru jedna pešadijska divizija je napredovala 60 km, opkolila posadu grada Holma i vodila sa njom dugotrajne ulične borbe.

Levokrilne združene jedinice armije su napredovale do 80 km ne nailazeći na jači otpor neprijatelja. Zbog svega ovoga front armije se razvukao na 200 km. I pored izvesnog napredovanja, ona je oko 60 km zaostala iza 4. udarne armije usled čega je našem desnom boku pretila opasnost sa pravca Velikije Luki.

Prema tome, zbog zaostajanja suseda, morali smo da izdvojimo snage za obezbeđenje oba naša boka, naročito desnog a to se moglo postići jedino slabljenjem armije na pravcu glavnog udara.

Ujutru 22. januara je bila sledeća situacija. Prikupljajući u rejonu Vitepskā nove snage, neprijatelj je nameravao da zadrži nadiranje jedinica armije i da organizuje odbranu na liniji Veliž — Demidov sa ciljem da nam prepreči pravac Vitepsk — Rudnja. Odbrambeni radovi su se izvodili u rejonu Veliža, Vitepska, Demidova, Rudnja i drugim. Neprijatelj se bojao da ne izgubi rokadne komunikacije Nevelj — Veliž, Demidov — Duškovčina — Jarcevo i Vitepsk — Smolensk. Rezerve su se prebacivale ovamo iz duboke pozadine.

U drugoj polovini januara u Vitepsku je počela sa iskrcavanjem sveža 83. pešadijska divizija neprijatelja. Iz rejona Liozno — Rudnja u rejon Demidova kretala se neprijateljska 330. pešadijska divizija. Sem ove divizije u rejon Rudnje i Vitepska dolazile su još dve druge divizije; pojačavala se odbrana i u rejonu Velikije Luki. Težeći da po svaku cenu zaustavi ili zadrži naše napredovanje, neprijatelj je angažovao jake snage avijacije, koja je na glavnom pravcu Toropec — Veliž ispoljavala najjaču aktivnost.

Do 22. januara jedinice naše armije su izbile na liniju Stara Toropa — Nelidovo. Zbog bespuća, snežnih smetova i nedostatka pogonskog goriva, artiljerija je zaostala 60—80 km, a pozadinske jedinice i ustanove još više; tenkovi su takođe zaostajali. Komunikacije su se razvlačile, te nam je bila neophodna makar kraća pauza pre nego što ćemo otpočeti novu operaciju.

Jedan od aksioma (načela) operatike jeste: u toku napada koji se uspešno razvija, ne sme se dozvoliti neprijatelju da dođe k sebi, da se sredi i dovede rezerve. Pri tome jedna napadna operacija često prerasta' u drugu. Predvidevši ovo, treba blagovremeno pojačavati jedinice koje odlučno razvijaju uspeh.

U opisanom periodu, rezerve Severozapadnog fronta su bile krajnje ograničene, i nije se imalo čime pojačati jedinice koje su duže vremena uspešno vodile napadne operacije. Bila je neophodna mačkar kraća pauza da bi se jedinicama omogućilo da se srede, privuku svoje zaoštale delove i pozadinske ustalone, poboljšaju komunikacije. U protivnom slučaju moglo bi se dogoditi da se u novom napadu ne postignu željeni rezultati.

GLAVA 9.

NOVA OPERACIJA

(Skica 9, 10 i 11)

Medutim, jedinice 4. udarne armije nisu dobile odmor. 22. januara ujutru armija je po naređenju Vrhovne komande prešla pod komandu Kalinjinskog fronta. Komandant Kalinjinskog fronta, general-pukovnik I. S. Konjev zahtevao je da 4. udarna armija energično produži napad, da izbije u duboku pozadinu i preseče komunikacije nemačke Srednje grupe armija, da spreči jedinicama ove grupe povlačenje na odbrambene linije u pozadini i da, u sadejstvu sa ostalim armijama Kalinjinskog i Zapadnog fronta, stvori uslove za njihovo uništenje. Radi izvršenja ovih zadataka 4. udarna armija trebalo je da produži napad pravcem Toropeč — Veliž — Rudnja i da do 29. januara izbije u rejon Rudnje. To je bila zapovest za novu operaciju.

Na taj način je toropecka operacija bez ikakve pauze prerasla u novu — velišku operaciju.

Divizije su dobile sledeće zadatke: „360. divizija da nastupa u pravcu Polonejke i ovlada linijom Puhnovo — Polonejka; 48. pešadijska brigada da nastupa duž reke Zapadne Dvine i izbije na liniju Polonejka (isključeno) — Lepakovo; 39. pešadijska brigada da zauzme Iljino i izbije na liniju Vinokurovo — Romanovo; 332. pešadijska

divizija da nastupa u pravcu Gorohova i izbije na liniju Kukujeva — jezero Putnoje; 334. pešadijska divizija da se prikupi u rejonu Uščane — Zemci. 51. pešadijska brigada da nastupa u drugom ešelonu za 360. pešadijskom divizijom; 358. pešadijska divizija da nastupa u drugom ešelonu za 332. pešadijskom divizijom i pređe u rejon Gorovoha; 249. pešadijska divizija sa pridatim jedinicama je bila povućena u armijsku rezervu i prikupljala se u rejonu Makejevo — Stara Toropa; 21. pešadijska brigada je takođe bila u rezervi".

24. januara je 39. pešadijska brigada preduzela napad na Iljino, ali nije imala uspeha, jer zbog nedovoljnog izviđanja nije primećeno da je neprijatelj jako utvrdio ovo mesto. Napadač je morao po snegu i bez podrške artiljerije, koja je zaostala u pokretu, savlađivati odbrambenu liniju dubine do 700 m. Komanda brigade je tek noću organizovala izviđanje, a zatim su njene jedinice koje su izvodile napad podišle neposredno periferiji Iljina. U svitanje napad je bio ponovljen i brigada je ovog puta brzo ovladala periferijom naselja. Otpočela je borba.

Savladavši uporan otpor hitlerovaca, brigada ih je 25. januara do podne izbacila iz Iljina i produžila pokret na jug.

48. pešadijska brigada, koja je dejstvovala u pravcu Lepakova, 26. januara je uništila grupu neprijatelja jačine do 160 ljudi u Huhovu i u drugoj polovini dana podišla Krestiju koje su branili 3. lovački odredi i 2. četa 579. landšuc-bataljona. (tu se nalazilo ukupno do 1.000 hitlerovaca). Komandant brigade, pukovnik Kuprijanov, ne obazirući se na kategoričko naređenje komande armije da se ne upliće u borbe za utvrđene tačke, već da, obezbeđujući se od njih, nastavi energično kretanje napred, odlučio je da iznenadnim napadom uništi neprijatelja u Krestiju. Usled slabo organizovanog izviđanja, nisu bili ustanovljeni jačina posade, niti karakter odbrane i vatrenog sistema neprijatelja. Napadajući jednim bataljonom sa severozapada, drugim sa severoistoka i istoka, a trećim s juga, brigada je 26. januara okružila Kresti.

Bataljoni su otpočeli borbu, ali napad protiv jako utvrđenog neprijatelja nije imao uspeha.

Sledećeg dana je pristigla 39. pešadijska brigada. Pukovnik Kuprijanov je zatražio njenu pomoć, te je u vezi sa ovim 39. brigada uputila svoj 2. bataljon u pravcu Marhleva. Bataljon je prodro u ovo mesto s jugoistoka, ali njegovi pokušaji daljeg napredovanja nisu imali uspeha. Međutim, 39. brigada je ipak uspela da preseče put Kresti — Veliž.

Neuspeh pretrpljen u borbi za Kresti još jednom je potvrdio da se ne treba upuštati u borbe za odvojene utvrđene tačke.

28. januara štab armije naredio je 48. i 39. pešadijskoj brigadi da prekinu nekorisne borbe i produže pokret obilazeći Kresti. Zadatak osvajanja ovog mesta je dobila 358. pešadijska divizija koja se kretala u drugom ešelonu.

48. pešadijska brigada, ostavivši slabije snage kao obezbeđenje na severozapadnoj ivici Krestija, otpočela je pokret na jug u pravcu reke Zapadne Dvine. 39. pešadijska brigada, ostavivši jedan bataljon i ojačanu četu u Marhlevu i u rejonu Počinok — Rubežnik, takođe je krenula na jug i već krajem sledećeg dana izbila u rejon zapadno od Rudnje.

Treba podvući da je trodnevna borba ovih brigada kod Krestija omogućila neprijatelju da utvrdi Veliž, što je naravno uticalo na dalji razvoj napada armije i dovelo do dugotrajnih borbi za ovo mesto. Da nije došlo do ovog trodnevnog zadržavanja, Veliž bi, verovatno, bio zauzet iz pokreta.

358. pešadijska divizija, koja se kretala za brigadama pravcem Zapadna Dvina — Iljino, 24. januara je, po naređenju komande armije, uputila 1191. pešadijski puk sa zadatkom da zauzme železničku stanicu Zemci i poruši prugu. Po izvršenju ovog zadatka, puk je imao da štiti levi bok armije i da, krećući se na jug, izbije u rejon Demidova.

358. pešadijska divizija je 28. januara podišla Krestiju, smenila tu jedinice 48. i 39. pešadijske brigade, sem

1. bataljona 39. brigade, koji je zatvarao put Kresti — Veliž¹⁾, i otpočela sa pripremama za napad na Kresti.

Svestan opasnosti koja mu je pretila, komandant posade Krestija zatražio je pojačanje. Noću 28/29. januara je, kao pomoć posadi ovog mesta, iz Veliža bio upućen 3. bataljon 257. pešadijskog puka ojačan artiljerijom.

Pošto je odbacio četu 1. bataljona 39. brigade koja je držala Počinok, neprijateljev bataljon se probio u Kresti. Međutim, 1. bataljon 39. pešadijske brigade, prebacivši se u rejon Počinoka, uspeo je da zatvori izlaz iz Krestija na jug. Te iste noći je 1187. pešadijski puk 358. pešadijske divizije podišao Krestiju s jugozapada i zapada. U isto vreme je 1. bataljon 1189. pešadijskog puka iste divizije podišao Krestiju sa severa. Na taj način je okruženje neprijatelja u Krestiju bilo završeno, a ujutru, istovremenim napadom sva tri bataljona 1187. i jednog bataljona 1189. pešadijskog puка, ovo mesto je bilo potpuno očišćeno od neprijatelja.

U borbama za Kresti neprijatelj je izgubio više od 1.000 ljudi u mrtvima i ranjenim (poginuli su komandant 257. pešadijskog puka Šuster i 17 oficira). Zaplenili smo 4 topa, 20 mitraljeza, 35 minobacača, 5 traktora, 25 automobila i veliku količinu municije. Mi smo izgubili oko 200 ljudi, računajući tu poginule i ranjene.

Po završetku borbe, uveče 29. januara, 358. pešadijska divizija prikupila se u rejonu Počinoka.

U to vreme je 360. pešadijska divizija koja se nalazila na desnom krilu armije, krenula šumskim putevima na jug, ostavivši jedan bataljon za obezbeđenje Toropeca. Gotovo ne nailazeći na otpor, ona je 29. januara podišla Veližu sa severozapada i zapada i izvršila napad na njega. Ujutru 30. januara njene jedinice su prodrle na periferiju grada.

Na krajnjem desnom krilu armije, stepenom unazad u odnosu na 360. pešadijsku diviziju, kretala se 51. pešadijska brigada pravcem Priluki — Jakovljevo — Gerkovišće, obezbeđujući pomenuto krilo. Noću 28/29. januara

¹⁾ Arhiv MO CCCC, оп. 4570, д. 47, л. 54.

ona je oslobođila Usvjati i zadobila tamo veliki ratni plen.²⁾

249. pešadijska divizija, koja je odigrala glavnu ulogu u toropeckoj operaciji, povučena je u armijsku rezervu da bi mogla da se sredi posle borbi (ona je sa levog krila prebačena na desno krilo armije u rejon Losočija).

Treba napomenuti da su se dejstva partizana u to vreme pojačala. Tako, na primer, oni su 24. januara zauzeli železničku stanicu Kunja, presekli železničku prugu Velikije Luki — Stara Toropa, čime su u izvesnoj meri potpomogli obezbeđenje desnog boka armije na ovom pravcu.

Na levom krilu armije 332. pešadijske divizije kretala se u pravcu Romanova, uništavajući sitne grupe neprijatelja (ostatke 253. pešadijske divizije), i 29. januara je izbila u rejon Rudnje.

23. januara naredio sam komandantu 334. divizije da izide u rejon naselja Zemci i izdvoji jedan ojačani pešadijski bataljon radi zauzimanja Nelidova. Stvar je u tome, što su u Nelidovu primećeni neprijateljski vojni transporti. Izviđački organi divizije utvrdili su da se u ovom naselju nalazi najmanje jedan neprijateljski puk. Jasno je da je u takvoj situaciji udar po Nelidovu trebalo izvršiti celom divizijom. Ja sam se saglasio sa ovim. 24. januara divizija je podišla Nelidovu. Ukupna jačina njegove posade dostizala je 3.000 ljudi.

Noću 24/25. januara grupa partizana se provukla u Nelidovo i izazvala paniku kod neprijateljskih jedinica, što je olakšalo diviziji da već u 10 časova zauzme ovo mesto. Tu je divizija zaplenila 3 vojna voza, 300 automobila, 11 topova, skladišta hrane i mnogo drugog ratnog materijala.

Ostavivši u Nelidovu jedan bataljon koji je imao da se zadrži tamo do dolaska 22. armije (u čijoj se na-

²⁾ U Usvjatiu je zaplenjeno: 5 skladišta žita (360 t žita), 2 skladišta lana, 2 skladišta bicikala, 57 konja, 53 grla rogate stolke, 3 traktora, pogonsko gorivo itd. (Apxus MO CCCP, op. 4570, d. 47, l. 55).

padnoj zoni nalazilo ovo mesto), 334. pešadijska divizija je bila povučena u drugi ešelon armije i do 29. januara se prikupila u rejonu Iljino — Sokovičino.

U to vreme je 179. pešadijska divizija našeg levog suseda — 22. armije — vodila borbe na liniji Krasni Fakel — Seli, prodirući polako prema Nelimovu. 186. pešadijska divizija ove armije nastupala je na jug, vodeći borbu za Skovorotin, a 119. je vodila borbe za grad Beli. Razmak između desnokrilne 179. pešadijske divizije 22. armije i levog krila 4. udarne armije sada je već dostigao 110 km, što nas je primoralo ne samo da držimo posadu u Nelimovu, nego i da izdvojimo dopunske snage za obezbeđenje svoga levog boka.

Desni sused (3. udarna armija) je takođe mnogo zaostao. Krajam januara su divizije ove armije vodile borbe na frontu širine 250 km: od Vatolina do Velikije Luki. Pošto nije uspela da savlada otpor neprijatelja u rejonu Velikije Luki, armija je bila primorana da pređe u odbranu. Na taj način su oba boka 4. udarne armije bila otkrivena: desni sused je zaostao 100, a levi 110 km.

Ne obazirući se na ovo, armija je i dalje uporno nastupala, goneći i uništavajući razbijene neprijateljske jedinice, lomeći otpor zaštitnica odstupajućih jedinica i prednjih odreda koje su dolazeće rezerve isturale napred. U toku osmodnevne borbe, od 22. do 30. januara, armija je napredovala 100—115 km i izbila u rejon Veliža. Za to vreme mi smo razbili znatne neprijateljske snage, uništili nekoliko hiljada hitlerovaca i zadobili veliki ratni plen.

Pri izlasku na liniju Veliž — Usvjati — Krasni Lug, armija je u centru svog rasporeda sačuvala glavnu grupaciju koja nije izgubila borbenu sposobnost, iako jedinice armije za to vreme nisu dobile nijednog čoveka za popunu. Prirodno je da su jaka premorenost ljudstva i gubici pretrpljeni u toku operacije znatno oslabili armiju. Tako je u 249. pešadijskoj diviziji ostalo najviše 1.400, a u 48. pešadijskoj brigadi 1.500 bajoneta. Neprekidno nastupanje koje je trajalo 21 dan, a za koje je

vreme pređeno 250—300 km po teško prohodnom besputnom zemljištu, pri velikoj udaljenosti od baza za snabdevanje i sistematskom zaostajanju artiljerije i pozadinskih ustanova, pri oskudici municije i pogonskog goriva, a često i hrane, sve je to ostavilo svoje tragove za dalje vođenje operacija; armiji je bila potrebna operativna pauza da bi mogla dovesti u red i pregrupisati svoje snage. Međutim, komanda fronta je zahtevala da armija odmah zauzme Suraž, Veliž i Demidovo, a zatim da produži nastupanje.³⁾

Fašistička komanda je shvatila da je cilj našeg daljeg nastupanja izbijanje u rejonu Vitepsk — Orša — Smolensk. Ovaj rejon je bio važan čvor komunikacija i mesto smeštaja baza za snabdevanje i predstavljao je vezu između Srednje i Severne grupe armija, a sem toga u njemu su se nalazili i štabovi krupnih jedinica.

Pošto je hitlerovcima pretila opasnost da naše snage prodru u ovaj rejon, oni su počeli hitno da prebacuju tamo sveže divizije sa zapada.

Tamo su se prikupile jake snage od 6—7 pešadijskih divizija.

Ukupna jačina neprijatelja pred frontom 4. udarne armije u gradovima Suražu, Veližu i Demidovu, bez dolazećih rezervi, iznosila 6.000—7.000 ljudi. Naše trupe su brojno bile nešto jače, ali je ljudstvo bilo jako premoreno neprekidnim borbama i marševima. One su se

³⁾ Povodom ovoga je štabu fronta još 27. januara bio poslat izveštaj u kojem je, pored ostalog, postavljeno pitanje dotura borbenih potreba, jer smo slabo stajali sa pogonskim gorivom, kao i dodeljivanja sredstava veze, pošto je velika razvučenost linija, izazvana brzim napredovanjem jedinica, zahtevala veliki utrošak ovih sredstava.

Istovremeno je komanda fronta bila obaveštena o tome da mnogobrojni pokušaji uspostavljanja veze sa susedima nisu imali uspeha, da su bokovi armije ~~не имају везу са суседима~~ da ~~имају везу са суседима~~ nema podataka o neprijatelju u rejonu Vitepsk-Rudnja-Smolensk, na prilazima ovim mestima, kao i na našim bokovima. Usled odsustva vazdušnog izviđanja nije postojala mogućnost da se ovi podaci dobiju. (Apxus MO CCCP, оп. 4570, д. 47, лл. 52—53).

odvojile od svojih baza za snabdevanje i oskudevale su naročito u borbenim potrebama.

Treba napomenuti da štab armije u to vreme nije imao a nije ni mogao imati iscrpne podatke o sastavu neprijatelja pred našim frontom kao i o njegovim namerama, jer su mere koje je neprijatelj preduzimao, daleko prelazile granice mogućnosti armijske obaveštajne službe.

Zbog takve situacije, komanda armije donela je sledeću odluku: da 249. pešadijska divizija i 51. brigada, koje su dejstvovalе na desnom krilu radi njegovog obezbeđenja, nastupaju u pravcu Vitepska i da ga iz pokreta zauzmu. Planirano je da se napad na Rudnju izvrši snagama četiri divizije i dve brigade, a da se jedna brigada zadrži u rezervi.

S leve strane, napad armije na Demidov obezbeđivale su jedna pešadijska divizija i jedna pešadijska brigada.

Na osnovu ove odluke, 30. januara je izdata odgovarajuća operacijska zapovest u kojoj su se združenim jedinicama postavljali konkretni borbeni zadaci.

Prema ovoj zapovesti, borbena dejstva su se razvijala po sledećem.

Izvršavajući dobijeni zadatak, komandant divizije, general-major G. F. Tarasov, naredio je pridatoj mu 51. pešadijskoj brigadi da zauzme Suraž, a 249. pešadijskoj diviziji — da ovlada Vitepskom. Ovaj iskusni i hrabar general je u datom slučaju učinio grešku. On je mislio da se u Suražu nalaze samo nezнатне snage neprijatelja koje su izgubile borbenu sposobnost, te nije htio da gubi vreme za borbu s njima, bojeći se da će neprijatelj, iskoristivši ovu priliku, pojačati svoju grupaciju u Vitepsku. Pretpostavka generała Tarasova je sama po sebi bila pravilna, ali on nije uzeo u obzir mogućnost brze promene situacije. Tačno je da je u početku u Suražu bilo malo trupa, ali su hitlerovci docnije doveli tamo znatne snage. Međutim, Suraž je bilo neophodno zauzeti, jer bi to omogućilo da se veliška grupacija neprijatelja

odvoji od rezervi koje su dolazile iz dubine, kao i da se čvrsto obezbedi bok armije (ovo bi dobilo naročito veliki značaj u slučaju ako ne bismo uspeli da zauzmemo Vitepsk).

Krećući se kroz šumu bez dovoljnog izviđanja, 249. pešadijska divizija, nije primetila da se 277. pešadijski puk neprijatelja, koji se iskrcao u Vitepsku, kreće prema Suražu u njenu pozadinu. Saznavši za to, komanda armije naredila je 249. pešadijskoj diviziji da obustavi pokret ka Vitepsku. Međutim, komandant divizije nije blagovremeno dobio ovo naređenje, i produžio je pokret.

3. januara su prednji delovi divizije na ivici Vitepske primetili razvijene divizije neprijatelja. Tarasov je prekinuo kretanje da bi se upoznao sa situacijom, i tek tada je najzad dobio moje naređenje za obustavljanje pokreta ka Vitepsku. Komandant divizije odlučio je da se brzo odvoji od neprijatelja, što je uspešno ostvarilo, te je ujutru 5. februara divizija došla u rejon Ostrovskog (zapadno od Suraža).

Zbog greške koju je učinio komandant 249. pešadijske divizije, neprijatelj je uspeo da pojača posadu Suraža još jednim pukom. Zbog toga borba ze grad koju je prvo vodila 51. pešadijska brigada a zatim i 249. pešadijska divizija nije imala uspeha, jer je neprijatelj sada imao tamo do dva sveža puka punog sastava i na taj način je brojno bio dvostruko jači od nas.

Tako, počev od 2. februara snage armije su počele da se rasparčavaju i upliču u dugotrajne borbe sa svežim neprijateljskim snagama. Susedi nam ni u čemu nisu mogli pomoći. Uvidevši da za osvajanje Suraža nema dovoljno snaga, ja sam naredio 51. pešadijskoj brigadi da posedne položaj severno od Suraža, a 249. diviziju povukao u armijsku rezervu radi odmora i sređivanja jedinica.

360. pešadijska divizija zajedno sa 48. pešadijskom brigadom je 30. januara ujutru napala Veliž. Pukovi 360. pešadijske divizije su ovladali severozapadnom i jugozapadnom ivicom grada, a 48. pešadijska brigada je

izbila na njegovu istočnu ivicu. Neprijateljski vojnici i oficiri, plašeći se okruženja, na sve moguće načine su težili da se izvuku iz blokiranog grada (radi toga oni su se čak preoblačili u ženske haljine).

Neprijateljska komanda je pokušavala da deblokira okružene jedinice pomoću avijacije. Istovremeno su pretvorili grad u tvrđavu, naročito u rejonu tri crkve i zgrade rejonskog vojnog komesarijata. Bez obzira na jako dejstvo avijacije i protivnapade, napad je trajao do 2. februara. Mi smo potpuno ovladali severozapadnim delom grada do reke Zapadne Dvine (360. pešadijska divizija) i zauzeli nekoliko blokova zgrada duž smolenskog druma (48. pešadijska brigada). Ovim je naše napredovanje bilo završeno zbog gotovo potpunog nedostatka municije.

U to vreme su ostale jedinice armije, izvršavajući dobijene zadatke, uspešno napredovale u pravcu Rudnje.

3. februara je 332. pešadijska divizija, razvijajući napad otpočela borbu radi okruženja Demidova ali, zbog nedostatka artiljerijske municije, nije uspela da ga zauzme.

Zastoj naših snaga kod Demidova omogućio je neprijatelju da iz rejona Rudnje prebaci tamo 330. pešadijsku diviziju (ona je otpočela borbu sa našom 332. divizijom).

358. pešadijska divizija, koja je obezbeđivala naš levi bok, 2. februara je izbila na liniju Ponizovnje — Titovščina.

GLAVA 10.

BILANS DEJSTAVA ČETVRTE UDARNE ARMIJE

Početkom februara 4. udarna armija je bila primorana da podeli svoje snage na tri pravca i da vodi dugotrajne borbe sa dovedenim svežim neprijateljskim jedinicama.

Susedne armije, koje su zaostale iza nas više od 100 km, ne samo da nam nisu mogle pomoći, nego je i njima samima bila potrebna pomoć. 3. udarna armija je u to vreme i dalje vodila borbe za Holm i na prilazima gradu Velikije Luki, a 22. armija svojim levim krilom je bez vidnog uspeha izvodila napade protiv hitlerovaca u gradu Beli. Bokovi 4. udarne armije nisu bili obezbeđeni, što je zahtevalo da se troše snage za njihovu zaštitu, naročito u rejonu Nelicova, kao i da se drže znatne rezerve za slučaj ako bi neprijatelj uspeo da probije naš front i izbije na armijske komunikacije. Za ove svrhe je bila upotrebljena cela 334. pešadijska divizija koja je organizovala odbranu u rejonu Nelicova i Iljina.

Dve pešadijske divizije — 155. i 158. namenjene za popunu armije, još za vreme pokreta su bile predate 22. armiji. 4. udarna armija, na koju je pao sav teret izvođenja nekoliko napadnih operacija na pravcu glavnog udara fronta, nije dobila nijednog vojnika za popunu, iako su Vrhovna komanda i Komanda fronta obećavale da će armija, u slučaju ako joj pode za rukom da

probije neprijateljsku odbranu, dobiti onoliko pojačanja koliko bude tražila.

Od 6. februara situacija na frontu armije je počela da se stabilizuje, i borbe su dobijale lokalan karakter.

Na taj način, dolazak armije u rejon Veliž — Suraž — Demidov i borbena dejstva na ovoj liniji privukli su krupne strategijske rezerve neprijatelja namenjene za prolećnu ofanzivu.

U vremenu od 9. januara do 5. februara jedinice 4. udarne armije su izvele dve operacije: toropecku i velišku.

Uspešno izvršivši ove operacije, jedinice armije uklinile su se u spoj između neprijateljske Srednje i Severne grupe armija i presekle dve rokadne komunikacije Velikije Luki — Toropec — Nelidovo — Hevelj i Veliž — Duhovec — Jarcevo. Armija je izbila u najpovoljniji rejon za nanošenje udara u bok i pozadinu neprijateljskih snaga koje su dejstvovali kako na moskovskom tako i na lenjigradskom strategijskom pravcu.

Važan rezultat borbi predstavljala je i činjenica da se 4. udarna armija našla mnogo bliže trouglu magistrale Vitepsk — Orša — Smolensk nego nemačke armije koje su dejstvovali na moskovskom pravcu.

Toropecku operaciju armija je završila tačno u određenom roku. Veliška operacija nije dobila potpun razvoj uglavnom zbog zaostajanja susednih jedinica i nedovoljne popunjenoosti armije ljudstvom, tehničkom opremom, naoružanjem i municijom.

Treba imati u vidu da je veliška operacija usledila neposredno za toropeckom bez pauze, te je u materijalnom pogledu bila krajnje slabo obezbeđena.

U toku 22-dnevног nastupanja jedinice su pod bombardom prešle 250—300 km u pravoj liniji, oslobodile oko 3.000 naselja i niz gradova, nanele ozbiljan poraz jakim neprijateljskim snagama koje su iznosile oko 8 divizija.

Neprijatelj je samo u peginulim izgubio 11.000—12.000 ljudi, ne računajući nestale.

U toku napada armija je zadobila veliki ratni plen: oko 300 topova, približno isti broj minobacača, oko 400 mitraljeza, više od 1.200 automobila, 2.000 konja, oko 1.000 motocikla, blizu 1.000 bicikla, 300 železničkih vagona, oko 100 platformi, bogata skladišta municije i hrane. U toku operacija oboren je 40 neprijateljskih aviona. U obema operacijama naši su gubici bili nekoliko puta manji od neprijateljevih.

U napadnim operacijama 4. udarne armije stećeno je dragoceno iskustvo iz organizacije napada u teškim zemljjišnim i klimatskim uslovima.

Dejstva 249. pešadijske divizije, koja je u stvari predstavljala udarnu snagu armije i, dejstvujući na najpresudnijim odsecima, uspešno izvršila zadatke dobijene od komande armije, naročito su poučna u svakom pogledu.

Ne možemo a da ne istaknemo takođe dejstva 360. pešadijske divizije koja je stekla iskustvo iz savlađivanja teško pristupačnog zemljjišta i vođenja barbe u šumi protiv jako utvrđenih otpornih tačaka i blagovremeno pripremljenih odbrambenih linija neprijatelja.

Treba kazati nekoliko reči i o radu štabova. Štabovi nižih i viših taktičkih jedinica koje su učestvovali u operacijama bili su različiti u pogledu svog sastava i stručne spreme; pokazalo se da su najorganizovaniji i najspasobniji za rad bili štabovi onih jedinica koje su raspolagale borbenim iskustvom.

Najslabija karika su bili štabovi brigada i pukova koji su, sem neznatnog izuzetka, bili popunjeni oficirima koji nisu bili vični štabnim poslovima. Zbog toga je naročitu važnost u toku operacija dobilo pitanje rukovođenja i kontrole rada ovih štabova odozgo.

Štab 4. udarne armije bio je popunjen uglavnom spremnim i sposobnim za rad oficirima i pokazao se kao usklađen aparat sposoban da brzo i pravilno izvršava zadatke postavljene od strane komande.

Načelnik štaba armije, general-potpukovnik V. V. Kurasov, pokazao se kao iskusan, energičan i svestrano

spreman starešina. On je ozbiljno i duboko smišljeno rukovodio radom svih odeljenja štaba.

Pred početak napada, 4. udarna armija je dobila kao ojačanje dva samostalna tenkova bataljona: 141 (sastava 4 tenka KV, 7 tenkova T-34 i 20 tenkova T-60) i 171 (sastava: 12 tenkova MK-2, 9 tenkova MK-3 i 10 tenkova T-60). Ukupno je bilo 62 tenka od kojih 30 lakih.

Tenkovi su došli u armiju sa napolu utrošenim resursima motora, a neki tenkisti su slabo poznavali nove tenkove, njihovo naoružanje i opremu. Tenkovi MK-3 bili su nesposobni za kretanje po dubokom snegu, te smo morali da na članke njihovih gusenica dodajemo šipove putem zavarivanja „domaćim sredstvima“.

Zemljivi i klimatski uslovi nisu dozvoljavali široku upotrebu tenkova, a njihov je manevr bio krajnje otežan.

Bez obzira na sve teškoće upotrebe tenkova, 141. tenkovski bataljon je dobro sadejstvovao sa 249. pešadijskom divizijom u borbama za Ohvat, Lugi, Oleksino, Velikoje Selo i Andreapolj. Kao i ranije, naročito su se dobro pokazali naši čuveni tenkovi T-34.

171. tenkovski bataljon gotovo nije učestvovao u borbama, pošto je u početku, po naređenju štaba fronta, bio pridat 360. pešadijskoj diviziji koja je nastupala na desnom krilu armije a docnije, dobivši naređenje da se prebaci na srednji deo napadnog fronta, nije više mogao da stigne jedinice koje su tamo uspešno napredovale.

Slabo smo stajali i sa protivvazdušnom odbranom. Naša protivavionska artiljerija sastojala se svega iz pet divizionala topova 25 i 37 mm i dve baterije topova 76 mm. Nedostajala su sredstva veze za mrežu javljanja (služba vazdušnog osmatranja i javljanja koristila je vezu komandovanja). Protivavionska artiljerija je stalno zaostajala iza pešadije i nije imala dovoljno municije, ali su taj nedostatak protivavionci delimično nadoknadivali koristeći nemačka zrna 37 mm. Treba istaći da od 29 nemačkih aviona koje su protivavionci u tom pe-

riodu oborili, 19 je oborio 615. samostalni protivavionički divizion pod komandom kapetana Kaljčenka.

Kao što je već ranije rečeno, armija je raspolagala sa svega 53 ispravna aviona. Neprijatelj je čitavo vreme bio nadmoćniji u vazduhu. Zbog nedostatka snaga za uređenje aerodroma u blizini linije fronta, naša je avijacija, ionako malobrojna, bila odvojena od napadajućih trupa. Zbog toga, na žalost, nismo mogli steći i uopštiti koliko-toliko značajno iskustvo iz upotrebe avijacije pri izvođenju napadnih operacija zimi na pošumljenom zemljištu.

Stekli smo dragoceno iskustvo iz upotrebe smučarskih bataljona koji su se dobro pokazali u nizu borbi, a naročito prilikom zauzimanja Stare Torope.

Obe operacije, naročito toropecka, doprinele su docnjem forsiranju smučarske obuke u trupi.

Za vreme pripreme i izvođenja operacija, posvećena je velika pažnja partijsko-političkom radu. Čim smo dobili zapovest za prelaz u napad, politički rukovodioci su odmah svakog borca i starešinu upoznali sa njenom sadržinom. 8. januara, uoči napada, rukovodioci Političkog odeljenja armije su, posle odgovarajućeg instruktaža, krenuli u jedinice. U toku operacije oni su se nalazili na važnim pravcima, obezbeđujući visok napadni elan, ukazujući pomoć političkim rukovodicima neposredno potčinjenih jedinica u razvijanju agitacije i usmeravanju čitavog partijsko-političkog rada na izvršenje borbenih zapovesti komandovanja. Velika se pažnja posvećivala rukovođenju svakodnevnim partijskim radom u četnim partijskim i komsomolskim organizacijama, kao i ukazivanju pomoći u organizovanju snabdevanja municijom i hranom.

U svim nižim taktičkim jedinicama održani su partijski i komsomolski sastanci na kojima se raspravljalo pitanje uloge komunista i komsomolaca u predstojećem napadu.

Treba posebno istaći Politički odsek 249. pešadijske divizije, koji je tokom čitave operacije radio elastično, imajući jasno određen cilj pred sobom. Nalazeći se uvek u toku događaja, Politički odsek je izvršavao konkretne zadatke. Njegovi predstavnici u jedinicama ne samo što su kontrolisali rad političkih rukovodilaca, nego su i stvarno obezbedivali izvršenje borbenih zadataka u određenom rejonu.

Političko odeljenje armije veliku je pažnju posvećivalo organizovanju rada pozadine. Svesni ogromnog značaja puteva za rad pozadine, politički organi pozadinskih jedinica pomagali su komandovanju u obezbeđenju opravke i uspostavljanja puteva.

U radu političkih organa je bilo i prilično nedostataka, uglavnom zbog toga što većina političkih rukovodilaca nije imala dovoljno iskustva.

Neobično visok napadni elan, hrabrost, samopožrtvovanje i odanost socijalističkoj otadžbini bili su zaista masovna pojava u 4. udarnoj armiji za vreme napada. Ne mogu a da još jednom ne spomenem hrabru, čvrstu i disciplinovanu 249. pešadijsku diviziju. U toku napada ona se još više prekalila i dala je dosta heroja kao što su: poručnik Miškin — majstor za iznenadne prepade na neprijatelja, potpukovnik Nazarenko i major Andrejev — hrabre starešine prethodničkih jedinica, bataljonski komesar Gavrilov, politički instruktor Čerenkov — pravi politički rukovodioci i vojničke vođe. Istakli su se takođe vojnici i podoficiri, na primer, vodnici Veliktoni i Fartfrudinov koji su uništili na desetine hitlerovaca, izviđači Devyatkin, Maljikov, Priljepin i Poljakov koji su samo u toku jedne borbe uništili do 70 neprijateljskih vojnika. Izvanrednu snalažljivost je pokazala grupa artiljeraca: pod jakom mitraljeskom vatrom oni su dopuzili do nemačke baterije topova 105 mm koju su Nemci bili napustili i, okrenuvši oruđa, otvorili vatru na neprijatelja. Hrabri artiljeri su ispalili više od stotine

metaka i uništili 6 neprijateljskih mitraljeza i 10 automobila.

Ni u teškoj situaciji vojnici nisu gubili prisebnost, već su se hrabro tukli, nanoseći neprijatelju teške gubitke. Za vreme jedne borbe, više od čete hitlerovaca, uz podršku mitraljeske i minobacačke vatre, napalo je bateriju poručnika Dedova s boka. Komandir baterije okrenuo je topove, dočekao neprijatelja plotunima i uništio do 50 njegovih vojnika i 2 minobacača. Fašisti su bezobzirce pobegli. Hrabro su se borili vojnici 332. pešadijske divizije, vrlo dobro je dejstvovao lični sastav 358, 360. pešadijske divizije i ostalih združenih jedinica armije.

Jedinice 4. udarne armije su oslobodile od nemačkih zavojevača nekoliko stotina naseljenih mesta. Stanovnici gradova i sela su radosno dočekali povratak voljene Sovjetske armije.

Mi smo pomagali mesnim organizacijama u uspostavljanju sovjetskih upravnih i partijskih organa, sređivanju privrede i uvodenju reda. Tako su u selu Beglevu kolhoznici snabdeli ceo bataljon hranom za dva dana, a u zaseoku Kolpino-zaborovskog seoskog sovjeta, stanovnici su nam (360. diviziji) predali 20 pudova raži, 86 pudova krompira kao i stočnu hranu za čiji su prevoz dali 13 konja; u zaseoku Grišinu, kolhoznici su rešili da oprave mostove i raščiste puteve da bi omogućili što brže napredovanje trupa.

Armija je organizovala rad i među neprijateljskim vojnicima. Smučari i izviđači samo 334. pešadijske divizije rasturili su 350.000 letaka i novina u borbenim porecima neprijatelja. Ovaj rad je bio dobro organizovan i u 249. diviziji. Za vreme napada, u armiji je radila jaka radio-stanica dodeljena od strane Političke uprave fronta, koja je dala nekoliko desetina emisija za neprijateljske vojнике. Program ovih radio-emisija je obuhvatao govore zarobljenika, apel sovjetske komande nemačkim

*) Pud iznosi 16,38 kg. — Prim. prev.

vojnicima da se predaju itd. Sudeći po izjavama zarobljenika, ove radio-emisije su jako interesovale neprijateljske vojнике: bilo je slučajeva kada su oni, prekinuvši vatru, izlazili iz skloništa i slušali emisije.

Naši izviđači više puta su videli kako su nemački vojnici, krišom od starešina, kupili, čitali a zatim skrivali letke. Kod poginulih i zarobljenih vojnika nalazili smo letke skrivene među stvarima ili dokumentima. Ali zarobljenici su izjavljivali da nisu smeli ni s kim da diskutuju o njihovoj sadržini, jer se za to kažnjavao strelnjanjem.

Već posle prvih snažnih udara Sovjetske armije, neprijateljski vojnici su počeli drukčije da misle o ratu. Disciplina u njihovim redovima je počela da opada, učestali su slučajevi dobrovoljne predaje.

Ali u celini uzev, borbena sposobnost neprijateljskih jedinica još je bila veoma visoka.

U pozadini neprijateljskih snaga, koje su dejstvovale pred frontom armije, nalazilo se nekoliko partizanskih odreda. U Penovski partizanski odred, u toku njegove jednomesečne delatnosti, stupilo je do 100 ljudi. U njegovim relacijama je zabeleženo ne malo uništenih neprijateljskih automobila, porušenih mostova, ubijenih nemačkih vojnika i oficira. Serežinski partizanski odred je izvršio napad na nemačku posadu u zaseoku Usadbi i uništio tamo 40 automobila.

Štab i Političko odeljenje armije održavali su tesnu vezu sa partizanskim odredima, davali su im borbene zadatke, rukovodili njihovim političkim radom sa stanovništvom. U partizanske odrede upućivani su naročito pripremljeni drugovi. Dejstvujući na neprijateljskim komunikacijama, partizani su takođe mnogo sarađivali sa mesnim stanovništvom.

Sa razvojem našeg napada, delatnost partizana se jako povećala. Partizani su napuštali šume da bi ukazali neposrednu pomoć sovjetskim trupama. Oni su štitili sela od neprijatelja koji je težio da prilikom povlačenja sve spali.

Pozadinske jedinice i ustanove armije izvršile su ogroman rad u toku operacije. Nema potrebe mnogo govoriti o složenosti njihove delatnosti. Može se otvoreno reći da je materijalno obezbeđenje armije, naročito hranom, a delom i pogonskim gorivom, pa čak i municijom, vršeno iz sredstava zaplenjenih od neprijatelja.

13. februara, kada su jedinice armije uspešno završile toropecku i velišku operaciju, predao sam armiju general-potpukovniku F. I. Golikovu i krenuo u bolnicu (na čemu su stalno insistirali lekari).

Mnogi učesnici toropecke i veliške operacije su bili zasluženo odlikovani. Ordene su dobili većina komandira četa i komandanata bataljona i svi komandanti pučkova i divizija. Starešine koje su se naročito istakle u borbama, dobile su po dva ordena. Ordene su dobili takođe načelnici rodova, načelnik štaba drug Kurasov i član Vojnog saveta drug Rudakov.

Otada je prošlo mnogo godina, ali sam i sada ponosan na to što mi je pala u deo čast da komandujem 4. udarnom armijom koja je uspešno učestvovala u toropeckoj i veliškoj operaciji i u vanredno teškim uslovima izvršila postavljene zadatke.

Ja sam stupio u bolnicu koja je bila smeštena u zgradbi Poljoprivredne akademije „Timirjazev“, u onu istu u kojoj sam se lečio posle ranjavanja na Brjanskom frontu.

Ovde je nega bolesnika, kao i ranije, bila izvanredno dobra. Lekari i drugi medicinski radnici su bili veoma pažljivi prema meni i mnogo se brinuli o mom zdravlju.

Za vreme boravka u bolnici, posetili su me mnogi drugovi — vojni, partijski i državni rukovodioci — sa kojima sam ranije saradivao ili imao blizak kontakt u službi; partijskom i političkom radu. Tako, su me posestili drugovi P. K. Ponomarenko, K. V. Kiseljov i drugi — iz Belorusije; A. J. Snečkus, M. N. Gedvilas, J. I. Paleckis i drugi iz Litvanije; od vojnih lica bili su drugovi A. V. Hrulev, N. N. Voronov, F. N. Fedorenko, J. A. Ščadenko i drugi.

Dobijao sam mnogo kraćih i dužih pisama; ona su bila različite sadržine, ali su imala i jednu zajedničku misao koja ih je zbližavala, a to je pre svega želja da se što pre izbori pobeda nad neprijateljem. U mnogim pismima su bile izražene patriotske želje ličnog učešća u izvođenju pobjede. Sačuvao sam jedno od ovakvih pisama, i slobodan sam da ga ovde navedem; ono nije dugačko, ali je veoma izrazito.

„Dragi Andrej Ivanoviču!

Pozdravljam te sa najlepšim željama. Želim ti da što pre ozdraviš. Andrej Ivanoviču, najlepše te molim, pomozi mi da se izvučem iz duboke pozadine. Pošao bih na svaku dužnost — komandanta divizije, zamenika komandanta konjičkog korpusa (sada ima takvih). Sramota me je da sedim, želim da ratujem. Ti me poznaješ i to ne od danas; celog života časno radim za dobro otadžbine i Partije, i mislim da će dobro ratovati. Mnogo te molim, telefoniraj Jefimu Afanasijeviću Ščadenku ili drugu Rumjancevu i zamoli da me odrede u operativnu vojsku.

Biću ti veoma zahvalan. Na frontu počinju aktivna dejstva, a ja sedim u pozadini. Ako si već ozdravio, uzmi me kod sebe, dobro će raditi. Mnogo te molim, pomozi mi da se izvučem. Još jednom te pozdravljam; izwini za ovu molbu.

20.5.42. Kazanj“.

Tvoj P. Ribalko.

Ja sam, razume se, pomogao drugu Ribalku, i on je uskoro bio upućen na front. On je stvarno dobro ratovao i zaslужeno napredovao u službi. Krajem rata je komandovao oklopnom armijom, dobio je čin maršala oklopnih jedinica i dvaput je proglašen za heroja Sovjetskog Saveza. Posle rata drugi Ribalko je postao komandant oklopnih jedinica Sovjetske armije. Kod njega su se izvanredno razvile komandantske osobine, sposobnosti i talent vojskovođe.

U bolnicu su često dolazili ansambl moskovskih umetnika koji su davali priredbe u klubu, a za nepokretne bolesnike — neposredno u bolesničkim sobama; obilazili su nas radnici moskovskih fabrika i kolhoznici iz obližnjih sela. U bolesničku sobu su dolazili i potpuno nepoznati ljudi, ali razgovor je odmah otpočinjao, a posle 5—10 minuta izgledalo je da razgovaraš sa čovekom koji je blizak tebi, jer su misli u svih bile iste: razbiti neprijatelja.

U svemu ovome videla se briga naše Partije o ljudima koji su privremeno izbačeni iz stroja.

PROTIV FALSIFIKOVANJA
ISTORIJE II SVETSKOG RATA

NAPOMENA UZ SOVJETSKO IZDANJE

Na osnovu činjeničkog materijala, poznati sovjetski komandant, maršal Sovjetskog Saveza A. I. Jerjomenko, raskrinkava u svojoj brošuri falsifikatore istorije, pisce knjiga o II svetskom ratu — bivše Hitlerove nemačke generale Guderijana, Manštajna, Dera, Tipe-lskirha, Melentina i druge. Naročita pažnja je posvećena uspostavljanju istorijske istine o staljingradskoj bici koja je piscu dobro poznata.

Knjiga je namenjena širokom krugu čitalaca.

Redakcija vojne literature

NAPOMENA SOVJETSKIH IZDAVAČA

Izdavački zavod za stranu literaturu ima zadatku da objavljuje prevode dela inostranih pisaca. Objavljujući brošuru maršala Sovjetskog Saveza A. I. Jerjomenka, Zavod u ovom slučaju pravi izuzetak. Ovo se tumači time što je Zavod objavio čitav niz knjiga buržoaskih vojnih istoričara, koji navodeći činjenični materijal, nesumnjivo interesantan za sovjetske čitaoce, u isto vreme često izobličuju istorijsku istinu. Sem toga, naša domaća vojna literatura, koja sa pravilnih marksističko-lenjinističkih pozicija rasvetljava pripremu, razvoj i ishod prošlog rata, ni izdaleka nije dovoljna.

Takvo stanje stvari nalaže da se u štampi sistematski raskrinkavaju falsifikovane izmišljotine militarista, da se protiv njih istupa sa efikasnom, naučnom, partiskom kritikom.

Poznati sovjetski komandant, maršal Sovjetskog Saveza, A. I. Jerjomenko aktivno je učestvovao u II svetskom ratu, bio očevidac mnogih bitaka, komandovao velikim operativnim jedinicama. Stoga je Zavod zatražio njegovu pomoć radi raskrinkavanja falsifikatora istorije — bivših generala nemačko-fašističke vojske. Izdavač se nada da će objavljivanje sličnih naučnokritičkih radova iz istorije II svetskog rata pomoći sovjetskim čitaocima kako u izgrađivanju oštrijeg kritičkog stava prema buržoaskoj istoriografiji, tako i u pravilnom shvatanju pojedinih događaja prošlog rata.

U V O D

U inostranstvu, naročito u Zapadnoj Nemačkoj, knjižare se poslednjih godina sve više ispunjavaju memorarima i raznovrsnim vojnoistorijskim radovima o proteklom II svetskom ratu. Za to postoji čitav niz razloga: tu je i težnja da se kod određenih krugova stanovništva obnovi duh militarizma i revanšizma, i pokušaj da se umanji značaj velikih pobeda Sovjetske armije i sovjetskog naroda, i želja potučenih fašističkih generala da se rehabilituju i, što je najvažnije, da se dodvore svojim novim gospodarima američkim imperijalistima.

Iz sličnih razloga napisи svih tih „istoričara“ daleko su od toga da koliko-toliko objektivno objasne događaje prošlog rata, mada se njihovi pisci na sve moguće načine kunu da daju vernu istinu, da su potpuno objektivni itd.

Izdavački zavod za inostranu literaturu i Vojnoizdavački zavod obavljaju koristan posao prevodeći i objavljajući na ruskom najinteresantnije knjige iz vojne istorije koje izlaze na Zapadu, a u prvom redu u Zapadnoj Nemačkoj.

Treba istaći da se u Nemačkoj uvek poklanjala velika pažnja vojnoj teoriji, jer je ona ne samo u doba imperijalizma, nego i u doba feudalizma bila krajnje agresivna. Nemački vojni teoretičari kao što su Fridrik II (Veliki), Klauzevic, Moltke, Šlifen, Ludendorf, pa sve do pretendenata na njihovu ulogu — Guderijana, Hal-

dera, Manštajna i drugih, najneposrednije su uticali a i sada utiču na razvoj vojne teorije i prakse u celom kapitalističkom svetu.

Zbog toga će objavljinje novih značajnijih radova nemačkih i drugih inostranih vojnih stručnjaka odigrati veliku ulogu u upoznavanju naših kadrova sa buržoaskom vojnom naukom i u proširivanju njihovog opštег vidokruga.

Ali, moramo naglasiti da objavljinje knjiga onih pisaca čija je ideologija za nas potpuno tuđa, zahteva najpažljivije, strogo partijsko prilaženje. Kratki predgovori i recenzije u periodičnim izdanjima su sasvim nedovoljni. Stvar je u tome da uporedo sa jasnim, za svakoga očiglednim izobličavanjem istine, u ovim knjigama ima vrlo vešto izvrnutih činjenica i na prvi pogled dovoljno argumentovanih zaključaka koji se pri proveri pokazuju ne samo kao lažni, nego i krajnje štetni. Objektivistička razmatranja naših neprijatelja koji se vešto maskiraju kao „nepristrasni posmatrači“, često mogu zbuniti ne samo nedovoljno spremnog čitaoца nego i onoga koji manje ili više dobro poznaje vojnu teoriju.

Na žalost, ima slučajeva da i neki naši sovjetski pisci, u ovom ili onom obliku, ponavljaju nekritički usvojena, za nas tuđa a ponekad i štetna gledišta stranih pisaca.

Ne treba gubiti iz vida da kod nas, u toku dužeg vremena, skoro nije ni objavljinana strana vojna literatura. Zbog toga je kod jednog dela čitalaca ili opalo interesovanje za nju, ili se pak smanjila sposobnost za njen kritičko usvajanje.

Zbog toga je sada potrebno ne samo prevoditi i objavljinati takvu literaturu već i sistematski izlagati je stručnoj, oštrot, principijelnoj kritici, osnovanoj na brižljivom proučavanju stvarnog stanja stvari.

Ova brošura nema za cilj da dà svestranu kritiku svih vojnoistorijskih dela koja su objavljena u inostranstvu. U njoj se daje kritička analiza samo onih dela u

kojima se rasvetljavaju događaji dobro poznati piscu ovih redova, kao neposrednom učesniku ratnih događaja II svetskog rata. Operišući činjenicama, možemo pobiti mnoge lažne verzije i zaključke bivših Hitlerovih generala i maršala, i samim tim u izvesnoj meri olakšati izvršenje zajedničkog važnog zadatka o kojem smo ranije govorili.

Konkretno, govorićemo o sledećim vojnoistorijskim delima objavljenim u Zapadnoj Nemačkoj posle II svetskog rata: Hajnc Guderijan, *Vojni memoari*, Hans Der Pohod na Staljingrad, Erih fon Manštajn, *Izgubljene pobeđe*. U ovim se knjigama mnogo govori o događajima čiji je očevidec bio i pisac ove brošure; zbog toga se baš njima ovde i posvećuje glavna pažnja. Međutim, moramo da pored ovih dodirnemo i niz drugih radova, među kojima su zbirke članaka *Bilans II svetskog rata i II svetski rat 1939—1945. godine*, a takođe i knjiga *Oklopne bitke 1939—1945. godine* od Melentina.

Prirodno je da, i pored toga što se međusobno razlikuju, sve navedene knjige imaju niz zajedničkih crta.

Pre svega, njihovi su pisci okoreli militaristi koji su ceo svoj život posvetili službi u vojsci nemačkog imperijalizma koji je u toku dugog vremena bio najagresivniji. Oni ne mogu shvatiti, ne mogu zamisliti razvitak ljudskog društva bez agresivnih ratova, zbog toga osnovni ideološki cilj ovih dela jeste propaganda militarizma i revanšizma, nastojanje da se dokaže da za nemačke monopoliste nije ni izdaleka sve izgubljeno, da treba svestrano i uporno pripremati rat kako na ekonomskom i političkom polju, tako i u ideoškom pogledu. Oni su posvetili svoje preostale dane izvršenju baš onog poslednjeg zadatka, jer izvesno vreme nije postojala mogućnost da neposredno učestvuju u pripremanju kadrava novog Vermahta.*)

Polazeći od ove osnovne ideološke postavke oni rešavaju i sve ostale probleme koji pred njima iskrasavaju. Pre svega pada u oči tendencija izvrtanja stvarnog ka-

*) Wehrmacht — nemačke oružane snage u Drugom svetskom ratu. — Prim prev.

raktera i istorije II svetskog rata. Bivši Hitlerovi generali teže da predstave stvar kao da poraz fašističke države i njene vojske nije bio zakonita pojava, nego rezultat niza slučajnih, dopunskih faktora (Hitlerovih grešaka, klimatskih uslova, izvesnih propusta u upravljanju državnom mašinom, pogrešne politike prema pobjeđenim narodima itd.). Oni razmatraju istorijske događaje sa očiglednim predubeđenjem.

Oni ne otkrivaju istinske uzroke izbijanja rata, a ponekad idu čak tako daleko da okrivljuju Sovjetski Savez zbog otpočinjanja rata; svim silama nastoje da dokažu da odlučujuću ulogu u pobedi antifašističke koalicije nije odigrala naša zemlja, nego Velika Britanija i SAD; okrivljuju ove države zbog kratkovidne politike prema Nemačkoj (zahtev bezuslovne kapitulacije tobože je omeo Hitlerovu vladu da se sporazume s njima i da zajedno istupe protiv SSSR); tvrde da su SAD i Velika Britanija učinile ozbiljan propust stupajući na strani Sovjetskog Saveza ...

No, ma kako se dovijalo, od stvarnih činjenica je nemoguće uteći a zbog toga ne treba ni tražiti doslednost i logiku u radovima Hitlerovih generala. Koristeći svaku priliku da istaknu Hitlerove propuste, surove klimatske uslove itd., oni ipak ponekad postižu svoj cilj: dovode u zabludu čitaoce, naročito strane, kojima nije poznata istinska istorija proteklog rata. Moramo priznati da se ponekad i naši drugovi hvataju na ovaj otrovan mamac.

O drugim aspektima ideološkog cilja „dela“ koja ovde razmatramo, već smo ranije delimično govorili ali, s obzirom na naročitu važnost ovog pitanja, još jednom ćemo se zaustaviti na njemu pri konkretnoj analizi ovog ili onog rada.

Kazaćemo nekoliko reči takođe i o razlici između dela koja analiziramo. Po našem mišljenju, ona se, uglavnom, sastoji u većem ili manjem stepenu objektivnosti njihovih pisaca. Može se otvoreno reći da se, na primer, u knjizi H. Dera Pohod na staljingrad, vojnoistorijski događaji izlažu nešto istinitije nego u drugim knjigama bivših nemačkih generala. To se objašnjava, pre svega, time što

je Der lično mnogo manje odgovoran za neuspeh ovih ili onih operacija i planova fašističke komande, nego, recimo, Guderijan ili Manštajn, koji su pripadali vojnim vrhovima fašističke Nemačke. Sem toga, Der se u suštini ne pojavljuje u ulozi pisca memoara, već u ulozi istraživača te nema ni potrebe da se neprestano pravda kao što to čine Guderijan i Manštajn. Ali i Der grubo izobličuje mnoge istorijske činjenice sa ciljem da rehabilituje nemačku vojsku a ocrni našu otadžbinu i njenu junačku Armiju.

Razume se, postoji i niz drugih razlika između svih tih dela, ali, po našem mišljenju, one nisu bitne, te se na njima nećemo posebno ni zadržavati.

I

GENERAL-PUKOVNIK H. GUDERIJAN I NJEGOVI VOJNI MEMOARI¹⁾

Ovde ćemo glavnu pažnju posvetiti onim odeljcima knjige u kojima se govori o borbenim dejstvima na sovjetsko-nemačkom frontu, a konkretno o onim, u kojima je pisac ovih redova 1941. godine učestvovao kao komandant i zamenik komandanta Zapadnog fronta i kao komandat Brjanskog fronta.

Pre svega, treba da kažemo nekoliko reči o Guderijanu, kao tvorcu posebne doktrine vođenja savremenog rata, ideologu tenkovskog rata, koji je odigrao vidnu ulogu u stvaranju oklopnih jedinica nemačkih oružanih snaga a takođe u razradi taktičkih metoda (on lično ima veće pretenzije) njihovih dejstava i u praktičnoj primeni oklopnih masa na bitačnoj prostoriji.

Guderian je u ovom pogledu, nesumnjivo, mnogo učinio za Hitlerove oružane snage²⁾. Međutim, moramo

¹⁾ Sva se pozivanja odnose na nemačku knjigu: Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, Kurt Vowinkel, Heidelberg, 1951. (Kod nas izdata pod nazivom *Vojni memoari* od Guderijana, izdanje »Vojnog dela«).

²⁾ U stvarnosti prioritet u razradi teorije tenkovskog rata nipošto ne pripada Guderijanu, već bivšem austrijskom generalu Ajmansbergeru. Njegova knjiga *Tenkovski rat*, koju je napisao po nalogu nemačkog Generalštaba (1934), predstavlja nacrt plana organizacije oklopnih jedinica nemačkih oružanih snaga. U isto vreme tu je bila formulisana ideja tenkovskog munjevitog rata. Guderijan je, naravno, u mnogome produžio i detaljno razradio ovo pitanje.

podvući da je on prekomerno uveličavao ulogu oklopnih jedinica u savremenom ratu. Ovo mišljenje je naročito jasno izraženo na str. 35, gde Guderijan u svome izlaganju ide tako daleko da upotrebi tenkova od strane Engleza i Francuza krajem I svetskog rata, pridaje maltene odlučujući značaj u porazu Viljemove Nemačke. On piše: „Mi u oklopnim jedinicama gledamo glavno sredstvo napada i tako ćemo na njih sve dotle gledati, dok nam tehnika ne bude nešto savršenije dala“ (str. 37).

U ovom Guderijanovom mišljenju, koje se odlikuje jednostranošću, pa čak i uskošću vojnog gledanja, jasno se vidi potcenjivanje svih ostalih rodova vojske, naročito pešadije i artiljerije. On, u suštini, skoro potpuno negira ulogu artiljerijske pripreme, a pešadiju srozava na položaj pomoćnog roda vojske koji se mora prilagođavati dejstvima „glavnog roda vojske“ — oklopnih jedinica. Izvrćući naopako sva opšte priznata i na praksi proverena gledišta, on izjavljuje da se svi drugi rodovi vojske moraju potčiniti oklopnim operativno-strategijskim jedinicama i da, takoreći, rade za njih (nije jasno da li avijacija čini izuzetak). Mada Guderijanu nije pošlo za rukom da u celini sproveđe u život svoje gledište, ipak treba istaći da su mnogi nedostaci takozvanog munjevitog rata vezani baš sa njegovim pogledima, jer su Guderijan i krupni monopolisti, koji su se krili iza njega i bili krvno zaintersovani za svestran razvoj proizvodnje motora, čeliča itd., ipak uspeli da ubede Hitlera i njegove najbliže saradnike da masovni tenkovski udari imaju odlučujući značaj za pobedonosan i brz završetak rata.

Prema Guderijanovim rečima, Hitler je lično bio kriv što oklopne jedinice nisu iskoriščavane dovoljno efikasno i nisu uvek upućivane gde treba. No, čak i da je stvarno bilo tako, ipak se može sumnjati u to da je avanturistička taktika — prodiranje sa tenkovima na što veću dubinu (računajući na slabog neprijatelja) ne učvršćujući se na osvojenoj teritoriji i neverovatno razvlačeći svoje komunikacije — kao i drugi nedostaci nemačko-fašističke vojne doktrine, bila uzrok niza velikih poraza hitlerovskih snaga

na sovjetsko-nemačkom frontu. Prema tome, Guderijan je za ove poraze odgovoran ne samo kao vojni rukovodilac — praktičar, nego i kao vojni teoretičar koji je razradio metode vođenja tenkovskog rata.

Kritikujući Guderijana zbog precenjivanja uloge oklopnih jedinica, mi ni najmanje ne želimo da umanjimo njihov značaj.

Oklopne jedinice su odigrale važnu ulogu na bitačnim prostorijama prošlog rata. One su veoma jak rod vojske, ali u kombinaciji sa svim ostalim rodovima. Guderijan teži da dokaže da u napadnim operacijama oklopne jedinice mogu same da reše bitku. Međutim, činjenice pokazuju suprotno. Neprijateljske oklopne armije uvek su pretrpe neuspeh kad god su naišle na našu organizovanu odbranu. Navećemo primer.

Početkom avgusta 1942, neprijateljska 4. oklopna armija pod komandom general-pukovnika Hota, imala je zadatku da se iz pokreta probije ka Staljingradu istočno od železničke pruge Saljsk — Staljingrad. Ona je dobro bila popunjena ljudstvom i tehnikom.

A šta se dogodilo? U rejonu stanice Abganerovo i postaje „74-ti km“, ona je bila zaustavljena od strane naših jedinica koje su organizovale odbranu i na Hotov napad odgovorile odlučnim protivudarom.

Hans Der, u svojoj knjizi *Pohod na Staljingrad*, piše o tome: „Na taj način, 4. oklopna armija u celini se prikupila u rejonu Abganerova, odnosno severno od r. Ak-saja, i morala da pređe u odbranu.^{3/}“

Ovo se pre svega tumači time što je naša odbrana, široko primenjujući protivoklopna sredstva u sadejstvu sa protivudarima oklopnih jedinica, bila u stanju da se suprotstavi veoma snažnom napadu čitave oklopne armije.

U prošlom ratu je bilo mnogo sličnih primera.

³⁾ Дер Г., *Поход на Сталинград*, Воениздат, М., стр. 38. (Hans Doerr, *Der Feldzug nach Stalingrad*. E. S. Mittler und Sohn, Darmstadt 1955. slr. 35.).

⁴⁾ U citiranoj rečenici izostavljen je deo koji govori da je Armija prešla u odbranu »zbog srazmerne brojne slabosti i pre svega nedostatka brzih (oklopnih) jedinica«. — Prim. red.

Svakome ko poznaje vojnu nauku poznato je da se u napadu na organizovanu neprijateljsku odbranu obavezno vršila artiljerijska priprema koja je, zavisno od jačine odbrambenih postrojenja, trajala 1—2 časa i više.

Juriš je praćen vatrenim valom; zatim je artiljerija podržavala pešadiju i tenkove uzastopnim koncentracijama vatre i vatrom na zahtev napadača. Sem artiljerije, važan zadatak u napadu je izvršavala avijacija; veliku ulogu naročito za tenkove igrale su inžinjerijske jedinice koje su razminirale minska polja i pomogle u otklanjanju drugih protivtenkovskih prepreka.

Niko neće negirati da je pojava velikog broja tenkova u kopnenoj vojsci unela ozbiljne promene u načine vođenja borbenih dejstava, a posebno napada, ali se ta novina zasniva baš na tesnom i neprekidnom sadejstvu svih rodova vojske.

Da bi sproveo u život svoje planove pojedinih operacija, a ponekad i čitavih kampanja, Guderijan je težio da za vreme rata svim mogućnim sredstvima utiče na nemački Generalstab i na samog Hitlera; takav je slučaj bio, na primer, krajem leta 1941. kada je insistirao na tome da se mesto udara na Ukrajinu preduzme ofanziva na Moskvu. Iako Guderijan nije uspeo da potopuno pridobije Hitlera, ipak su mu učinjeni izvesni ustupci. Guderijan je uticao na razvoj ratnih događaja i u svojstvu načelnika Generalštaba kopnene vojske 1944—1945. godine.

Sve gore navedeno pokazuje da se pri analizi Guderijanove knjige ne sme ispustiti iz vida da je pred nama rad starog militariste koji je u velikoj meri odgovoran za zločine koje su hitlerovci izvršili za vreme rata. Prema tome, Guderijanova tvrđenja da nema ničega zajedničkog sa militarizmom zvuče kao paradoks (str. 9).

Moramo takođe najodlučnije reći da Guderijanovi pokušaji da se predstavi kao Hitlerov „ideološki protivnik“ nemaju ničega zajedničkog sa stvarnošću. Sva se neslaganja među njima svode na to da je Guderijan imao nešto drukčija gledišta od zvaničnih metoda ostvarivanja

ovih ili onih taktičkih a izuzetno operativnih planova Hitlerove Vrhovne komande. Što se tiče ciljeva rata i načina njegovog vođenja, ona (gledišta) su bila jedinstvena. Ako se Guderijan do neke mere i usuđivao da se suprotstavi Hitleru, on je to činio kao veran podanik, koji se pre svega brine o uspesima svoga gospodara.

Sve njegove pokušaje da predstave stvar na drugi način moramo smatrati u najmanju ruku kao neosnovane.

Većina fašističkih generala, a naravno i Guderijan, nastoje da dokažu da je uzrok njihovog neslaganja sa Hitlerom bio neki naročito principijelan, pa čak i „viteški“ stav generaliteta kopnene vojske prema Hitleru, njegovoj politici i nacizmu u celini. Međutim, u knjizi tog istog Guderijana, nije naročito teško zapaziti da su se uzroci neslaganja krili u Hitlerovom nepoverenju prema generalima kopnene vojske čija je jedina briga bila da po svaku cenu razbiju Hitlerovo sumnjičenje, da ga ubede u potpunu lojalnost generaša prema nacizmu. Na strani 77, Guderijan govori o svom razgovoru sa Hitlerom, čiji je cilj bio da ubedi poglavara države da su mu generali odani, da su njegovi najverniji podanici. Guderijan tom prilikom nije ništa rekao o potrebi vođenja neke druge politike, već je samo uveravao Hitlera da su svi generali i maršali spremni da idu za njim u vatru i vodu. U to, u suštini, nije sumnjao ni sam Hitler; on nije izražavao nepoverenje prema generalima u političkom pogledu, već u pogledu sposobnosti tih ljudi da izvrše zadatke koji su pred Nemačku postavljali. Pri tome je Hitler, ne bez osnova, smatrao da su stari generali zbog svoje tromosti i zaoštalošti, samo smetali sprovođenju njegovih planova u život.

Stoga je Hitler docnije i počeo da se orijentiše na relativno mlade generale kao što su, naprimjer, Manštajn, Guderijan, Hot, Mantojfel i drugi.

Prema tome, svi, a naročito timatori nacisti, trebalo bi da se uzdrže od pokušaja da sebe prikažu protivnicima Hitlerovog režima.

Na strani 81. Guderijan otvoreno piše da sem Hitlera, Manštajna i njega samog niko nije verovao u uspeh kampanje na zapadu (za vreme razrade plana napada na Francusku). Ovo priznanje očigledno pokazuje neistinitost tvrdjenja o „neslaganju“ sa Hitlerom.

Istu vrednost imaju i Guderijanove reči da je tobože bio „protivnik rata sa Rusijom“. Treba se odmah ogradići da se tu ne radi o razlozima moralnog, već isključivo vojnog karaktera: Guderijan je, pored ostalog, smatrao da je Hitler izabrao nedovoljno podesan trenutak za početak rata protiv Sovjetskog Saveza. Okrivljujući Hitlera zbog toga što je požurio sa donošenjem odluke, on piše sledeće: „S obzirom na predstojeće teške zadatke, posvetio sam se punim žarom obuci i naoružanju divizija koje su mi bile stavljenе pod komandu“, (str. 128).

Kao što je poznato, ljudi se cene po delima a ne po rečima. Stoga Guderijanova brbljanaja o tome da se izjasnio protiv napada na našu zemlju ne vrede ni prebijene pare, jer se u stvarnosti upinjao iz petnih žila da ugodi Hitleru i pripremi oklopne snage za munjeviš rat.

Moglo bi se navesti još mnogo primera koji nepobitno potvrđuju da je Guderijan sva ta neslaganja između njega i rukovodeće fašističke klike izmislio isključivo da bi rehabilitovao sebe u očima javnosti.

Ne može se prečutati ni Guderijanovo tumačenje političkih događaja u vezi sa vođenjem osvajačkih agresivnih ratova od strane fašista. Pre svega ovde zapanjuje njegovo zaista „olako shvatanje“ u stilu Hlestakova.*) Sudbine naroda i država nimalo se ne tiču tog vatrenog militarište „odgojenog na viteškim tradicijama“ pruske soldateske. On neverovatno lakomisleno prikazuje stvar kao da su Austrijanci, pa čak i stanovništvo Poljske i Čehoslovačke, odavno očekivali dolazak nemačkih fašista i sa cvećem dočekali „svog spasioca“ Hitlera.

Naročito odvratan utisak čini prikaz događaja u vezi sa porobljavanjem Čehoslovačke i veličanje zloglasnih

*) Hlestakov je glavni junak Gogoljeve komedije »Revisor«; drzak, lažljiv, neozbiljan, lakomislen razmetljivac. — Prim. prev.

minhenskih pregovora. Guderijan lije krokodilske suze zbog sudbine „napaćenih“ sudetskih Nemaca; on očevidno misli da će se naći glupaci koji će poverovati da su hitlerovci raširenih ruku dočekani u Čehoslovačkoj. Karakteristično je da taj isti Guderijan, posle nekoliko desetina stranica negoduje zbog čestog patriotizma sudetskih Nemaca.

Guderijan na sve moguće načine teži da opravda Hitlerove postupke, a samim tim razume se, i svoje. On se ne stidi da koristi izmišljotine Gebelsove propagande, ne obazirući se na to da one vrlo često imaju prosto smešan karakter. Tako se zauzimanje Čehoslovačke⁴⁾ motiviše težnjom da se oslobođe „ugnjjeteni“ sudetski Nemci; rat protiv Poljske — nepopustljivošću poljske vlade koja nije htela da na prvi zahtev Hitlera ustupi Nemačkoj starodrevne poljske oblasti itd. Jedino kada govorи o početku rata protiv naše zemlje, Guderijan silom prilika mora priznati da je neodrživo sve ono što je izmisnila fašistička propaganda da bi opravdala ovu avanturu.

Karakteristično je da Guderijan nerado iznosi svoj stav prema takvim važnim međunarodnim događajima kao što su povreda granica i okupacija od strane Nemačke evropskih država, posebno Luksemburga, Belgije i Holandije, obračunavanje sa Jugoslavijom, Grčkom itd.

Zadržaćemo se nešto detaljnije na Guderijanovom stavu prema ratu protiv Sovjetskog Saveza. Evo šta on konkretno piše o tom pitanju na strani 136: „14. juna je Hitler skupio u Berlinu sve komandante grupa armija, armija i oklopnih grupa, da im obrazloži svoju odluku za napad na Sovjetski Savez i da sasluša konačne izveštaje o pripremama za napad. On je ovom prilikom, uglavnom, rekao: Englesku ne može da tuče. Stoga, da bi došao do mira, on mora na kontinentu da izvojuje pobedonosan rat. Da bi na evropskom kontinentu izvojevao položaj na kome ga niko ne bi mogao ugroziti morao je pobediti Sovjetski

⁴⁾ Čehoslovačka je bila podeljena na Češki Protektorat i Slobodnu Slovačku Republiku pri čemu su oba dela bila potpuno pod vlašću Trećeg Rajha.

Savez. Sva njegova detaljna razlaganja činjenica, koje su ga navele na preventivan rat protiv Sovjetskog Saveza, nisu bila ubedljiva. Zapleti, koji su nastali zbog nemačkog osvajanja Balkana, sovjetskog sukoba sa Finskom, zauzimanje baltičkih država, nisu nikako mogli opravdati doноšenje tako sudbonosne odluke, koja se nije mogla pravdati ni pomoću ideooloških razloga nacionalsocijalističkog učenja, kao ni nekim vojnim izveštajima da se Sovjeti sa svoje strane spremaju za napad. Sve dok rat na zapadu nije bio okončan, svako otpočinjanje novog neprijateljstva moralo je dovesti do rata na dva fronta, kome je Hitlerova Nemačka bila još manje dorasla nego Nemačka iz 1914 godine. Dalje Guderijan kaže da su prisutni prečutali jer, od njih veli, nije ni traženo da iznesu svoje mišljenje. Postavlja se pitanje: šta vredi slično „neslaganje“ s Hitlerovim planovima, kada niko nije izustio ni reči protiv njih? Jasno je da su se sumnje o kojima Guderijan piše pojavile, verovatno, tek pošto se pokazalo da je njegova teorija tenkovskog rata neodrživa, a slavne nemačke oklopne armije potučene na ravnicama Rusije. Karakteristično je da, mada naša zemlja nije dala apsolutno nikakvog povoda za rat, Guderijan ne iznosi bilo kakve principijelne zamere na napad Nemačke na SSSR, već samo mišljenje o opasnosti vođenja rata na dva fronta. Njega ni najmanje ne revoltira verolomstvo Hitlera koji je odlučio da otpočne rat protiv zemlje s kojom je bio zaključen sporazum o nenapadanju i koja se strogo pridržavala tog sporazuma. Svakome je jasno da ako bi vrhovi nemačkog generaliteta stvarno bili protiv rata na Istoku, trebalo bi da to izjave glasno da svi mogu čuti. Govoreći ovo, ne mislimo toliko na pravnu, koliko na vojnostrategijsku stranu stvari. Jer su ovi ratni zločinci, koji su poslušno pošli za Hitlerom u tom odsudnom trenutku, a sada slobodno brbljaju o svojoj odanosti Nemačkoj i nemačkom narodu, zaista, uzeli na sebe svu odgovornost za nacionalnu katastrofu. I ako su oni stvarno bili svesni opasne situacije, kako to tvrdi Guderijan, utoliko je strašnija njihova krivica pred svojim narodom. Mi ne govorimo ovde o njihovim zloči-

nima nad narodima zemalja koji su postale žrtve hitlerovske agresije.

Guderijanova kritika „lakomislene sigurnosti Vrhovne komande nemačkih oružanih snaga u munjevitu pobjede“*) (str. 137) ne može a da ne izazove negodovanje kod objektivnih čitalaca, jer i on je jedan od tih koji su tu sigurnost sugerirali Hitleru i drugim rukovodicima nemačkih oružanih snaga. O tome svedoči, na primer, Guderijanov referat podnet Hitleru u avgustu 1941. u kojem je težio da dokaže da ako se produži nastupanje na Moskvu i njegova oklopna armija ne okrene na Ukrajinu, rat se za veoma kratko vreme može završiti u korist Nemačke, jer će oružane snage naše zemlje biti potpuno uništene.

Guderijan piše: „Zaključio sam svoje izlaganje time da se sada radi, polazeći sa čisto operativne tačke gledišta, o potpunom uništenju neprijateljskih snaga, koje su u dosadašnjim operacijama jako oslabljene. Pri tome sam isticao geografski značaj sovjetskog glavnog grada koji je nešto sasvim drugo od, na primer, francuskog grada Pariza, kako u pogledu saobraćaja, veze i političke vlasti, tako i u pogledu industrijskog značaja cele oblasti. Stoga bi pad Moskve izazvao ne samo ogroman moralni efekat na sovjetske napade, već bi se to moralo odraziti i na ceo ostali svet...“

Svoja izlaganja završio sam molbom da se svi ostali obziri, ma koliko izgledali opravdani, potčine uslovu nephodne potrebe da se prvo izvojuje vojnička pobjeda“ (str. 180).

Iz navedenog odlomka (mada se Guderijan, izgleda, postarao da ublaži svoj referat) proizilazi da je Guderijan još krajem avgusta 1941. bio potpuno uveren u veoma brz i za Nemačku pobedonosan završetak rata, u slučaju da njegovi planovi budu usvojeni.

Prelazeći na konkretnu analizu onog dela knjige gde se opisuju događaji na sovjetsko-nemačkom frontu, treba

*) Navedene reči ne nalaze se u originalu dela, već one izražavaju samo sažetu sadržinu teksta na koji se pisac poziva. — Prim. red.

dati nekoliko opštih napomena. Pre svega, treba imati u vidu da kod površnog čitaoca Guderijan može stvoriti utisak da je izlaganje događaja u izvesnoj meri istinito. To se uglavnom postiže time što on, iskrivljujući ono što je glavno, bitno u opisanim događajima, ponekad verno prikazuje sitnice i detalje, kao i time što prečutkujući one činjenice o kojima mu je, iz nekih razloga, nezgodno govoriti, ističe u prvi plan ono, što potvrđuje ovu ili onu verziju koju je on izmislio.

Dalje, Guderijan (uostalom, kao i svi njemu slični pisci) svuda preuvečava svoje uspehe i umanjuje pobeđe našeg oružja. On preuvečava i jačinu naših snaga koje su se suprotstavile njegovim oklopnim jedinicama, bez griže savesti neverovatno uvečava gubitke sovjetskih trupa, smanjujući u isto vreme na desetine puta gubitke hitlerovaca.

No, treba istaći da su najinteresantnija baš ona poglavljia Vojnih memoara gde se izlaže neposredan tok događaja na frontu, pošto je ovde, na momente i protiv svoje volje, pisac morao da vodi računa o činjenicama. U tim poglavljima on govori o mnogim stvarima koje se ne mogu naći ni u arhivskim materijalima ni u memoarima naših komandanata; zbog toga se ne može potpuno negirati dokumentarni značaj Guderijanove knjige.

Da vidimo kako Guderijan prikazuje ratne događaje na sovjetsko-nemačkom frontu.

On sa hladnokrvnošću dželata priča o početku verolomnog napada na našu zemlju. On piše o tome kako je svojim očima posmatrao miran život posade tvrđave Bresta. Fašistički izrodi prepirali su se o tome da li je potrebno izvršiti artiljerijsku pripremu, jer im je bilo jasno da s naše strane nisu vršene nikakve pripreme ne samo za napad na Nemačku, nego ni za odbijanje njenog napada. Varvarska dejstva fašističke avijacije protiv mirnog stanovništva sovjetskih gradova takođe ne izazivaju ni malo sažaljenja kod ovoga „ritera“. Međutim, svima je poznato da ona nisu bila neophodna iz vojnih razloga.

Guderijan škrto govori o odbrani tvrđave Bresta, iako su je baš njegove trupe osvajale. On piše da je posada pružala otpor nekoliko dana; međutim, sada je zahvaljujući plemenitim naporima pisca Sergeja Smirnova, nepobitno dokazano da su borbe tamo trajale više od mesec dana. Pričajući nadugačko i naširoko o „podvizima“ i „junaštvu“ fašističkih osvajača, koji su ognjem i mačem upali u našu zemlju, Guderijan ne kaže ni jedne jedinie reči o požrtvovanju i hrabrosti branilaca tvrđave koji su junački ispunili svoju plemenitu dužnost prema otadžbini.

Opis ratnih operacija prvih dana rata je naročito interesantan. Karakteristično je da su se hitlerovci, koji su u prvo vreme ubirali plodove svog iznenadnog verolomnog napada, u isto vreme mnogo plašili mogućnih udara naših snaga.

Njih je naročito uz nemiravala naša bjelistočka grupacija. Treba reći, da su se znatne snage naših zaštitnih trupa nalazile desno i levo od linije Bjalistok — Lomža. Uvlačeći se daleko na zapad u obliku tupog klina, ovaj rejon je onemogućavao neposrednu vezu nemačkih grupacija koje su imale da dejstvuju u pribaltičkim zemljama i u Belorusiji i u isto vreme izlagao ih je realnoj opasnosti udara u njihov bok i pozadinu. Zbog toga je komandant Srednje grupe armija (kojoj je pripadala i Guderijanova oklopna grupa) maršal fon Bok odlučio da zaustavi dalje nadiranje oklopnih grupa Guderijana i Hota (2. i 3. oklopna grupa) i armijskih korpusa koji su se kretali za njima, da se utvrdi na frontu oko Bjalistoka i sačeka kapitulaciju naše grupacije (str. 150). Ova odluka, istina, nije bila u potpunosti ostvarena, ali ona ipak jasno pokazuje koliko je kolebljiva bila vera hitlerovaca u munjevitu pobedu čak i u najkritičnije dane za našu zemlju.

Guderijan vrlo detaljno izlaže tok borbenih dejstava u prvim danima rata, iznoseći mnoge dragocene podatke o operacijskim planovima Hitlerove Vrhovne komande i o njihovom konkretnom ostvarivanju. Prirodno je da on glavnu pažnju poklanja Srednjoj grupi armija i svojoj

oklopnoj grupi. Međutim, nije teško uočiti da on mnogo preuveličava značaj dejstava snaga koje su se nalazile pod njihovom komandom. U vezi s tim kratko ćemo se zadržati na planovima i dejstvima Srednje grupe armija. Ona je bila razvijena na sledeći način.

Na takozvanoj suvalkijskoj izbočini, kao i na odseku Avgustov — Ostrolenka (270 km) nalazila se 3. oklopna grupa generala Hota i 9. armija, dalje prema jugoistoku duž Zapadnog Buga sve do Vlodave (280 km) nalazile su se 2. oklopna grupa Guderijanova i 4. armija maršala fon Klugea. Takav raspored snaga bio je izvršen radi ostvarenja plana dva istovremena udara u pravcu Suvalki — Minsk i Brest — Baranovići. Prema tome, 3. oklopna grupa je imala zadatak da u sadejstvu sa 9. armijom, probije našu odbranu u rejonu Suvalkija i krećući se preko Vilnjusa izbije ka Minsku. 2. oklopna grupa takođe u sadejstvu sa pešadijom, imala je zadatak da prođe granicu severozapadno i južno od Bresta a zatim da nastupa opštim pravcem Baranovići — Minsk s tim da se u rejonu Minska spoji sa Hotovom oklopnom grupom. Ovim bi bilo završeno okruženje naših snaga u Belorusiji. Gro snaga je bio izdvojen za okruženje bjalistočke grupacije protiv koje je dejstvovao Hot. Dalje, Centralna grupa armija je imala da iz Minska krene prema Smolensku, savlađujući iz pokreta vodene prepreke: Berezinu, Zapadnu Dvinu i Dnjepar, koje su se nalazile na njenom pravcu kretanja.

Pri izvršenju ovog zadatka uloge su bile podeljene po sledećem: 3. oklopna grupa i 9. armija kretale su se u severoistočnom pravcu radi zauzimanja rejona Plock — Vitepsk, a Guderijanova oklopna grupa sa Klugeovom 4. armijom dejstvovala je neposredno protiv Smolenska. U toku izvršenja ovog plana hitlerovci su našli na ozbiljnije teškoće.

Guderijan je imao naročito mnogo teškoća, i ma koliko je težio da to sakrije, istina ipak izbija na videlo.

Na strani 146—147. on piše: „U međuvremenu su nastavljene teške borbe oko kazana kod Bjalistoka... što je bio dokaz jačine masa sa kojima su Sovjeti poku-

šali da se iz kazana probiju. Ove su činjenice toliko impresionirale 4. armiju, da je ona i dalje nastojala da se gusto zaposedne obuhvatna linija. U tom cilju, fon Kluge je obustavio moje već izdato naređenje 17. oklopnoj diviziji da odmaršuje u pravcu Borisova“.

Na istom mestu on navodi: „Neprijatelj je raspola-gao, uglavnom, združenim jedinicama koje su bile sastavljenе od vojnika i tehnike iz raznih jedinica. Kretanje transporta je bio nepoznat. Jučе se iznad Bobrujska vodila vazdušna borba koja se završila porazom Rusa.⁵⁾ Ali je neprijatelj, kao i uvek, pružio uporan otpor. Njegove su jedinice dejstvoale vešt; treba naročito istaći dobro maskiranje, ali rukovođenje borbom još nije bilo centralizovano“. Kod Guderijana nalazimo i nejasno priznanje da je njegova 18. oklopna divizija dobila lekciju prilikom našeg protivnapada kod Borisova. Moramo reći da je neprijatelj, zbog neodlučnih dejstava komandanata čije su jedinice branile Borisov, zauzeo most preko Berezine u ispravnom stanju, što je unapred odlučilo pad grada. Zbog toga je tamo hitno upućena 1. moskovska motorizovana divizija, koja tek što je pristigla iz Moskve (ona je imala oko 100 tenkova, među kojima je bilo nekoliko T-34, dok su osnovnu masu sačinjavali tenkovi T-26). Divizijom je

⁵⁾ Evo kako je bilo u stvarnosti. Već 1. jula naša avijacija je, po mome naređenju (pisac ovih redova bio je u to vreme komandant Zapadnog fronta), izvršila svoj prvi nalet. Pre podne avioni su bili upotrebljeni na bobrujskom, a zatim na borisovskom pravcu. Na Guderjanove prelaze preko Berezine poslali smo 15 jurišnih aviona pod zaštitom odeljenja lovaca. Znajući da će neprijatelj odmah dići svoju lovačku avijaciju, mi smo posle 7—8 minuta uputili u rejon boja sva naša 24 lovca. Ovaj taktički potez, kao i proračun vremena bio je potpuno pravilan. Čim su naši jurišni avioni napali prelaze preko reke i aerodrom u Bobrujsku, neprijatelj je hitno uputio bombardersku i lovačku avijaciju s kojom su naši avioni stupili u borbu. Među vojnicima i stanovnicima zavladala je velika radost, kada je nad Mogiljevom, na očigled svih, u roku od jednog minuta, bilo oborenog 5 neprijateljskih aviona, dok se šesti zapalio i takođe počeo da pada. Nad Bobrujskom uništili smo 30 aviona, a ostali fašistički lešinari, priznavši svoj poraz, hitno su se povukli u svoju bazu.

Iz ovog se jasno vidi koliko vredi Guderjanovo tvrđenje da su tobože hitlerovci postigli pobedu u vazduhu.

komandovao U. G. Krejzer. Snagama ove divizije i preostalim delovima Borisovskog tenkovskog učilišta, uspeli smo da zadržimo neprijatelja koji je besno jurio napred drumom Minsk — Moskva. Protivnapad koji smo izvršili zadržao je neprijatelja dva dana. Dosledan sebi, Guderijan samo uzgred pominje ovu neprijatelu činjenicu: „Naša 18 oklopna divizija bila je dosta moralno uzdrmana, jer je neprijatelj prvi put upotrebio svoje tenkove T-34 kojima naša tadašnja oruđa nisu mogla mnogo da naškode“.

Dalje, Guderijan detaljno opisuje tok borbi u zoni svoje oklopne grupe, težeći da ubedi čitaoce da je njegova lična intervencija često imala odlučujući značaj za uspeh jedinica u borbi. On piše da se gotovo stalno nalazio kod prednjih delova, da nije obraćao pažnju na opasnost, da su ga vojnici voleli i svaka njegova pojava među njima unosila je u njegove redove oduševljenje i entuzijazam, da je bilo dovoljno da kaže samo jednu reč, pa da oni, odričući se sna i hrane, polete u boj. Ne treba ni govoriti da je to u najmanju ruku laskanje samom sebi. U stvari, Hitlerovi vojnici su bili svestrano obrađeni Gebelsovom propagandom, ali već tada njihovu spremnost za borbu često su pojačavali esesovci, a oduševljenje i napadni elan — odgovarajuća porcija rakije. Što se tiče Guderijanove „hrabrosti“ i „podviga“ to već sama ta činjenica da se on sa takvim uživanjem seća svakog pojedinog slučaja kada je dospeo u više ili manje težak položaj, pokazuje da su se slični slučajevi očigledno, retko dešavali.

Veoma je značajno da Guderijan, koji najdetaljnije opisuje mnoge, pa čak i najmanje borbe, postaje krajnje lakoničan kada je u pitanju bitka kod Smolenska.

Kao što je poznato, borbe za Smolensk trajale su skoro mesec dana; grad je više puta prelazio iz ruku u ruke. Više puta su bile potpuno uništene fašističke taktičke jedinice koje su prodrle u grad. Nekoliko neprijateljskih pukova ostavilo je svoje kosti na prilazima grada i u samom gradu. Vodile su se ogorčene borbe za svaku

ulicu, za svaki blok zgrada, fašisti su skupo plaćali svaki metar napredovanja. Na stotine nemačkih oficira i vojnika progutali su talasi Dnjepra. Fašistička komanda je bila primorana da hitno dovodi sve nove i nove rezerve i da ih često baca u borbu neposredno sa marša. Ogromni gubici koje su hitlerovci ovde pretrpeli nisu mogli a da se ne odraze na stanje njihovog fronta u celini. Ogromne gubitke nemačke vojske potvrđuju mnogi dokumenti koji su dospeli u naše ruke (prema podacima nemačkog Generalštaba ukupni gubici u borbama kod Smolenska iznosili su oko 250.000 ljudi). Evo jednog izveštaja komandanta 3. bataljona 53. motorizovanog pešadijskog puka u kojem on kuka za pomoć: „Stigli smo dotle da je potporučnik Olzner — Voller morao da za komandira voda odredi jednog podoficira (što se kod hitlerovaca nikad nije dozvoljavalo. — A. J.). Bataljon je u toku ovih dana izgubio 5 oficira, 15 podoficira i 106 vojnika. Borbena sposobnost bataljona smanjuje se. Neophodno je popuniti ga vojnicima i oficirima...“ Pošto, kako izgleda, nije dobio odgovor na ovaj izveštaj, on posle nekoliko dana ponovo kuka za pomoć: „Usled velikih gubitaka pretrpljenih u toku poslednjih dana, bataljon je nesposoban za normalna dejstva. Borbena sposobnost je ispod svake kritike... Ova teška situacija doveća je do toga da se bataljon samo silom oružja može naterati da krene u napad“.

Takva je bila situacija kod fašističkih jedinica posle borbe za Smolensk. Međutim, Guderian o tome ne kaže ništa što bi bar približno ličilo na stvarno stanje stvari. Očevidno, smatrujući da može iskrivljivati istoriju onako kako mu padne na pamet, on kategorički tvrdi: „16. jula 29 motorizovana divizija je ovladala Smolenskom. Na taj način ona je prva postigla operativni cilj koji joj je bio postavljen. To je bio vidan uspeh. Lični sastav divizije, počev od njenog komandanta generala fon Boltenšterna pa do poslednjeg borca, ispunio je svoj dug... (str. 159).

U stvarnosti, pak, borbe u rejonu Smolenska ušle su u odlučujuću fazu 16. jula, posle zauzimanja južnog dela

grada, i vodile su se, sa promenljivim uspehom, više od dve nedelje.⁶⁾

Dalje, na strani 163, Guderijan neodređeno opisuje naš protivudar kod Jeljnje. On se hvali da je tamo Šalova divizija tobože u toku jednog dana uništila 50 naših tenkova, ali se odmah izreče, navodeći da je i sâm Šal izgubio najmanje jednu trećinu svojih tenkova.

U zabelešci od 29. jula Guderijan govori o izvesnoj izmeni u Hitlerovim planovima, naime o tome da je Hitler postavio sebi tri cilja: „1) severoistok, tj. Leningrad, koji se mora po svaku cenu zauzeti da bi se oslobođilo Istočno (Baltičko) more za plovidbu radi uvoza iz Švedske i snabdevanja severne grupe armija;

- 2) Moskvu, čija je industrija važna; i
- 3) jugoistok, tj. Ukrajinu“.

Guderijana je o ovome obavestio Hitlerov glavni adutant pukovnik Šmunt, koji mu je uručio naredno Hitlerovo odlikovanje, o čemu ovaj „ideološki protivnik hitlerizma“ govori sa najvećim ponosom.

Dan-dva docnije Generalstab kopnene vojske saopštio je Guderijanu manje utešne ali zato određenije podatke: „Ranije predviđen zadatak da se do 1. oktobra izbije na liniju jezero Onjega — Volga sada se već smatra kao neostvarljiv“.

Dakle posle nepunih mesec i po dana od početka rata fašističkom generalštabu je postalo jasno koliko su ne-realni i glupi njegovi planovi da u roku od 6 nedelja svrši sa Sovjetskim Savezom. Nije prošlo ni 6 nedelja, a već je i najoptimističkije raspoloženim „ratnicima“ postalo jasno da munjeviti rat u Rusiji nije uspeo. Međutim, Guderijan predstavlja stvari kao da je sve, sem nekoliko neprijatnih epizoda, išlo kao podmazano, da su se sve operacije razvijale strogo po planu i da su jedinice zavječavača išle iz pobede u pobedu.

⁶⁾ Bitka u rejonu Smolenska završena je tek 5. avgusta, kada su se snage naše 20. armije (pod komandom general-potpukovnika P. A. Kuročkina) probile iz okruženja i prebacile na istočnu obalu Dnjepra.

Moramo se nešto detaljnije zadržati na Guderijanovom mišljenju — koje on vrlo uporno sprovodi kroz mnoge stranice svoje knjige — da bi se rat mogao brzo završiti pobedom nemačko-fašističkih snaga i da bi hitlerovci svakako zauzeli Moskvu, da Hitler nije naterao njegovu oklopnu grupu i čitavu Srednju grupu armija da krajem avgusta okrenu prema jugu, u Ukrajinu, i dozvolio da se produži ofanziva na Moskvu.

A čime Guderijan motiviše ovu ideju sa operativne tačke gledišta? Prvo, time da su snage Srednje grupe armija već bile potpuno spremne za prelaz u ofanzivu na Moskvu, dok je predviđena ofanziva na Kijev bila vezana sa prebacivanjem snaga na jugozapad. Drugo, pri izvršenju docnjeg udara na Moskvu jedinice bi morale ponovo, tako reći bez potrebe preći isto toliko udaljenje da bi se našle na prilazima glavnog gradu. Treće, u slučaju da se borbe na jugu otegnu, moglo bi se propustiti povoljno vreme (u smislu atmosferskih prilika) za moskovsku operaciju. Četvrto, Hitlerovi razbojnici bi se sa većim elanom tukli za Moskvu nego za Ukrajinu.

Moramo naglasiti da ovi Guderijanovi razlozi na prvi pogled nisu lišeni izvesnog smisla, ali u njima se u većini slučajeva zanemaruje komplikovanost situacije na sovjetsko-nemačkom frontu u to vreme. I stvarno, osvajači su još od samog početka naišli na najjači otpor baš na centralnom delu tog hiljadukilometarskog fronta gde je zapravo i bila sahranjena ideja munjevitog uspeha u ratu. I Hitler i njegovi najbliži savetnici su potpuno logično mislili da ćemo za odbranu Moskve učiniti najveće napore i da ćemo zbog toga morati da bacimo tamo sve raspoložive rezerve. Na jugu se, međutim, pokazao očigledan uspeh a prema tome je dopunski i iznenadni udar sa severa na jug obećavao laku i veoma značajnu pobedu i u operativnom i u ekonomskom pogledu. Laka pobeda i veliki plen, prema mišljenju Hitlera, koji je baš u tome smislu vaspitao svoje vojнике, trebalo je da učvrste njihov moral posle teških, krvavih borbi na srednjem odseku fronta, da uliju uverenost u

njihovu „nepobedivost“ i „nepogrešivost“ njihovog vođe. U isto vreme Hitler i njegov Generalstab smatrali su da nas je udar u pravcu juga primorao da utrošimo ili da daleko od Moskve odvučemo svoje rezerve i da će, pošto operacije ovde budu uspešno završene, dozvoliti nanošenje iznenadnog smrtonosnog udara u srce naše zemlje, prodirući tamo s juga, tj. s boka koji će verovatno biti otkriven.

Ako pored svega toga uzmemu u obzir da neodložan udar na Moskvu nije u dovoljnoj meri obezbeđivao desni bok udarne grupacije hitlerovaca od mogućeg protivudara snaga naših južnih frontova, to možemo otvoreno reći da su Hitlerove predpostavke, u operativnom pogledu, bile argumentovanije od Guderijanovih razmatranja. Treba imati u vidu još i to da se u to vreme počela veoma jasno ocrtavati perspektiva dugotrajnog rata, a u vezi s tim za Nemačku je odlučujući značaj imalo dobijanje najbogatijih izvora sirovina i hrane s juga, u prvom redu Ukrajine, i oslobođenje rumunske industrije nafte od udara naše avijacije.

Glavni nedostatak Guderijanovih razmatranja sastoji se u tome da on polazi od postavke da će fašisti sigurno zauzeti Moskvu do početka jeseni i ne dopušta mogućnost da bi se ofanziva na Moskvu mogla ukočiti, o čemu su ubedljivo govorile borbe kod Smolenska. Tada smo očekivali da će se udar izvršiti baš na Moskvu i imali tu znatne rezerve, a i vremenske prilike su isle u prilog podizanju odbrambenih linija. Očigledno je da bi sasređivanje svih napora na moskovskom pravcu primoralo nemačke oružane snage da smanje pritisak na južnom i severnom odseku fronta, što bi nam omogućilo da odavde oslobođimo znatne snage kao i da iskoristimo industriju onih južnih rejona kojima u tom slučaju ne bi pretila opasnost neprijateljskog prodora.

Neprijateljski udar na jug doveo je u krajnje ne-povoljan položaj, a delom je uopšte izbacio iz stroja, znatan deo naših snaga koje su štitile moskovski pravac s jugozapada.

Sve ove kao i niz drugih okolnosti svodile su na nulu ona ne mnoga preimćta Guderijanovog plana, naime to da su fašističke snage već bile spremne za ofanzivu na Moskvu.

U periodu koji obuhvata ove događaje, pisac ovih redova je komandovao Brjanskim frontom čiji je glavni zadatak bio da brani jugozapadne prilaze glavnom gradu. Prema tome, primedbe koje se ovde stavljuju na oba plana ni u kom slučaju ne predstavljaju plod kabinet-skih razmišljanja, već se zasnivaju na analizi ratnih do-gađaja i situacije u to vreme.

A kako je bilo u stvarnosti? Kao što je poznato, Gu-derijanove jedinice i snage Srednje grupe armija su sve do 25. avgusta dejstvovalle po prvobitnom planu sa ciljem da se približe Moskvi (Hitlerovo naređenje da se okreće na jug izdato je 22, a stiglo do trupa 23—24. avgusta). Prema tome, bilo je dovoljno vremena za pro-cenu mogućnosti ostvarenja Guderijanovog plana.

Glavni operacijski pravac koji je Guderian pred-ložio a Vrhovna komanda kopnene vojske (Ober Kom-mando des Heeres — OKH) usvojila bio je Roslavlj — Vjazma — Moskva. Guderian je uporno pokušavao da praktičnim dejstvima trupa dokaže celishodnost i koristi ovog pravca. Evo šta Guderian piše o tome planu: „Nameravao sam da izvršim glavni udar svojim desnim krilom i, posle probijanja... ruskog fronta na ovom odseku, krenem duž moskovskog druma u pravcu Spas-Demenska i Vjazme, pomažući tim samim napredovanje Hotove grupe, a zatim da produžim nastupanje ka Mo-skvi“^{**}).

^{**) Ova rečenica u originalu u celini glasi: »Moj štab je do-bio naređenje da pripremi nastupanje na Moskvu tako da se oklopni korpusi mogu postavljati na desno krilo, duž moskovskog druma, dok bi pešadijski korpusi bili u sredini i na levom krilu. Hteo sam sa težištem na desnom krilu da probijem tadašnji pli-tak sovjetski raspored sa obe strane moskovskog druma i da preko Spas Demenska opkolim Vjazmu, čime bi olakšao Hotu i ubrzao nastupanje ka Moskvi“. Vidi *Vojni memoari od Guderijana*, str. 224 izd.}

Pošto je skoncentrisao krupne snage od 4 jaka korpusa (24. i 27. oklopni i 7. i 9. armijski korpus), Guderijan je uspeo da posle krvavih borbi zauzme Roslavlj i da okruži nekoliko naših divizija istočno od ovog grada.

Pokušaji da se produži nastupanje nisu krunisali uspehom, iako se za to imalo dovoljno vremena (Roslavlj je zauzet 2. avgusta, dok je naređenje za promenu pravca nastupanja, kao što smo rekli, bilo izdato 22. avgusta). Pošto je naišao na odbrambene linije, Guderijan je odlučio da čeka pojačanja. U isto vreme on je konstatovao da za produženje nastupanja treba obezbediti glavni operacijski pravac (Roslavlj — Vjazma — Moskva) s boka i ovladati trouglom Počep — Trupčevsk — Starodub. Iako su ovamo bile baćene znatne snage, on je tek 21. avgusta uspeo da sa 47. oklopnim korpusom ovlada Počepom. Dalje nadiranje je naišlo na jak protivudar s naše strane izvršen uz podršku avijacije, koji je primorao Guderijana da bukvalno zakuka za pojačanjima.

Referišući 23. avgusta Hitleru o neophodnosti izvršenja udara na Moskvu, Guderijan nije mogao potkrepliti svoje navode izjavama o svojim uspesima na glavnom pravcu, a još manje na krilu. Ko zna, nije li ovo Hitleru poslužilo kao najubedljiviji dokaz da treba okrenuti na jug? Da je Guderijan postigao tamo osetne uspehe, nije isključena mogućnost da bi se pitanje produženja letnje kampanje 1941. godine rešilo na drugi način.

Iz gore rečenog hteo bih da izvučem sledeći zaključak. Guderijan i njemu slični pisci iz redova nemacko-fašističkih generala, ponekad iz zabluda, a u većini slučajeva namerno, trude se da dokažu da bi hitlerovci postigli uspeh, da je Hitler slušao savete ovih ili onih vojnih stručnjaka. Ali, postavlja se pitanje: gde je garancija da ne bi taj plan, koji sada, post factum, prikazuju kao idealan, još ranije doveo faštiste do katastrofe? Najverovatnije je da bi se baš to i dogodilo. Hitler je učinio mnogo grešaka; ogromna je greška bila već i samo otpočinjanje rata protiv naše zemlje, ali u isto vreme

treba priznati da su mnoge njegove odluke s operativnog, a ponekad i sa strategijskog gledišta, bile pravilne. U vezi s tim treba reći da je težnja koja se zapaža u našoj vojnoistorijskoj literaturi da se Hitler i njegov generalstab prikažu kao glupaci, nepravilna, jer mi na taj način smanjujemo besmrtnu zaslugu naše armije i našeg naroda koji su uspeli da pobede jakog, iskusnog i u vojnonaučnom pogledu spremnog neprijatelja. Ovo mišljenje nije novo, ali se, na žalost, često zaboravlja.

U daljem izlaganju događaja, Guderijan opet često izvrće istorijske činjenice. To se uglavnom odnosi na borbe jedinica Brjanskog fronta u onom periodu kada su one, braneći svoje položaje sa fronta, bile obidene s boka i s leđa. Jedinice su morale da vode neverovatno teške borbe sa obrnutim frontom a zatim su, probijajući se kroz obruč okruženja, odlazile na nove odbrambene linije. Moramo istaći da su one časno izvršile svoj zadatak. Tom prilikom neprijatelj je pretrpeo značajne gubitke dok su one, što je naročito važno, sačuvale borbenu sposobnost po dolasku na nove odbrambene linije na daljim prilazima glavnem gradu i uzele učešća u odbrani Moskve.

Ignorišući stvarne činjenice, Guderijan, međutim, teži da stvar predstavi tako kao da je njegova oklopna grupa okružila i uništila sve te snage. Primera radi, zadržaću se na borbama naše 50. armije Brjanskog fronta u mesecu oktobru. Pošto je neprijatelj zauzeo Ljudinovo i Žizdru, ova je armija morala da razvije svoje desno krilo i, osiguravajući se sa severa i severoistoka, izade na novu liniju. Pošto je stigla do rejona Hvastoviča, armija je 12. oktobra otpočela borbe sa jakom neprijateljskom grupacijom koja joj je preprečila put na istok i jugoistok. Rezultat borbi je bio taj da je armija 13. oktobra uveče izbila na liniju Podbužje — Karačev i prikupila se u rejonu Gutovske pilane (20—25 km severoistočno od Brjanska) radi prelaska preko reke Resete. Prikupljena u pesnicu, armija je 14. oktobra odbacila neprijatelja koji joj je preprečavao put i forsirala ovu reku. Pregru-

pisavanje armije izvršeno je u uslovima ogorčenih borbi, pod jakom artiljerijskom i minobacačkom vatrom i bombardovanjem iz vazduha. Pošto su prešle reku, jedinice, armije ponovo su naišle na jak otpor nadmoćnijih neprijateljskih snaga koje su joj preprečile put na jugozapad. Tada je armija, promenivši pravac, izvršila udar u pravcu severoistoka, probila jako osiguranje neprijatelja i krenula u pravcu Beljeva. 20. oktobra u rejon Beljeva stiglo je svih sedam⁷⁾ pešadijskih divizija, oklopna brigada, većina samostalnih pukova među kojima su bili i artiljerijski sa svojim naoružanjem i opremom. Mnoge divizije su stigle na nove linije gotovo u punom sastavu. Armija je predstavljala potpuno sposobnu za borbu operativno-strategijsku jedinicu, mada je ličnom sastavu naravno bio potreban odmor posle teških višednevnih borbi i zamornih marševa kroz šume i močvare, a sem toga je bilo potrebno izvršiti popunu municije i obnoviti deo naoružanja i opreme. Očigledno suprotno ovim činjenicama, Guderijan na strani 218. piše: „17. oktobra je likvidiran obruč severno od Brjanska. Tu je uz sadejstvo 2. armije zarobljeno 50.000 vojnika i zaplijenjeno 400 oruđa, čime je gro 50. sovjetske armije bio uništen“.*)

Ovde je umesno reći da sam Guderijan, nekoliko strana dalje, pobija ovu bestidnu laž. Tako, na strani 228. piše: „... 21. novembra pred frontom 47 oklopog korpusa pojavile su se nove jače sovjetske snage, koje su se sastojale od 50. sovjetske armije, sastava: 108. oklopna brigada, 299. streljačka divizija, 31. konjička divizija i druge snage“**). Ispada da je borbe sa neprijateljem vodila „uništena“ armija u čijem su se sastavu nalazile iste združene jedinice! U stvarnosti, 50. armija, koja je položila oružje samo u Guderijanovoj mašti, 25. oktobra je ponovo vodila borbe s neprijateljem u rejonu Beljeva i Mcenska⁸⁾, a to znači da joj je bilo potrebno svega ne-

⁷⁾ 217, 290, 299, 278, 258, 260. i 154. pešadijska divizija.

⁸⁾ Апрес MO СССР ф. 202, оп. 5, д. 64, л. 559.

^{*)} Naše izdanje, str. 275 — Prim. red.

^{**) Naše izdanje, str. 287 — Prim. red.}

što više od nedelju dana da se sredi posle proboga iz okruženja.

Isti je slučaj bio i sa ostalim armijama Brjanskog fronta koje su, prema hvalisavom Guderijanovom tvrđenju, polovinom oktobra bile uništene. Sve su one izvršile osnovni zadatak u takvim uslovima — probile su se iz operativnog okruženja u potpunom redu sačuvavši borbenu sposobnost. Može se bez preterivanja reći da su upornost i aktivnost jedinica Brjanskog fronta odigrale određenu ulogu u propasti plana fašista da osvoje glavni grad naše zemlje i brzo završe rat, jer su svojim dejstvima razbile deo snaga udarnih grupacija nemačko-fašističkih snaga.

Gore navedeni citat iz Guđerijanove knjige o dejstvima 50. armije kod Epifanja nedvosmisleno govori o tome. Istina, Guđerijan teži da uveri čitaoce da je reč o svežim snagama, međutim to je samo pokušaj da post factum opravda svoje neuspehe. U stvarnosti, pak, 50. armija je u novembru dobila samo neznatnu popunu.

Gore navedenom treba dodati da je 50. armija 7. novembra aktivno dejstvovala u sastavu snaga koje su branile Tulu, pri čemu su zahvaljujući njenom protivudaru, bila zauzeta naseljena mesta Rvi, Strukovo, Maljejevkva i druga. Pri izvršenju ovog protivudara sa 50. armijom sadejstvovala je 3. armija (koja je po Guđerijanovom tvrđenju, takođe bila uništена). 12. novembra, 50. armija je zajedno sa 49. armijom izvršila udar u pravcu Nikuljino — Suhodol. Iz ovih nepobitnih činjenica se vidi da 50. armija nije ni imala vremena za preformiranje, jer je stalno vodila borbe, i samo se popunjavala kao i svaka operativno-strategijska formacija koja neprekidno učestvuje u borbenim dejstvima.

Na ovoj epizodi smo se dosta detaljno zadržali da bismo još jednom istakli kako Guđerijan bestidno falsifikuje istorijske činjenice. Ako bismo poverovali njemu, pokazalo bi se da je već 1941. godine čitava naša Armija bila uništena. Na početku opisivanja rata protiv naše zemlje, Guđerijan zajedljivo ismejava Hitlera zbog toga

što se on držao nojeve taktike, zatvarajući oči pred realnim činjenicama i zamišljajući ih onako kako mu se htelo. Treba napomenuti da su nemački komandanti svojim pobedničkim relacijama, u kojima su mnogo puta uvećavali naše gubitke, očevidno odigrali ne malu ulogu u tome da je na kraju krajeva ova „nojeva bolest“ otezala Hitlera u grob. U svakom slučaju, Guderijan nije u tome zaostajao iza ostalih, i svuda gde je to bilo moguće kovao je u zvezde svoje uspehe.

Kao što je poznato, u decembru 1941. godine Guderijanova se karijera prekinula. Guderijan ne kaže dovoljno jasno zbog čega je došlo do toga. On čitavu ovu stvar svodi na zaoštravanje odnosa sa komandantom grupe armija maršalom Klugeom. Najverovatnije je da je on bio žrtva naše protivofanzive kod Moskve. Guderijan je bio najvatreniji pristalica udara na Moskvu, i svakoga je ubedljivao da će taj udar doneti hitlerovcima dugo očekivani uspeh. I eto, kad je postalo jasno da je ofanziva na Moskvu svečano propala, pa štaviše uspešno otpočela naša protivofanziva, Guderijan je bio izbačen iz redova vojske kao čovek koji je sve doveo u zabludu. Prirodno je da on lično smatra da je neopravdano uvredjen, a propast ofanzive tumači time što je ona preduzeta u jesen, a ne u avgustu, kako je to on predlagao. Međutim, da su Guderijanovi saveti bili u potpunosti usvojeni, njegova bi sudbina možda bila jož žalosnija. Jednovremeno sa Guderijanom iz vojske je uklonjen i niz poznatih generala i maršala koji su, prema Hitlerovom mišljenju, bili krivi za propast plana osvajanja Moskve.

Dogadjaje koji spadaju u vremenski period kada je bio van službe, Guderijan opisuje u poglavljiju VII („Van aktivne službe“). Čitajući početak ovog poglavљja ne možemo a da ne zapazimo koliko su lažne i izopačene Guderijanove predstavke o pravnim i drugim institucijama savremene države.

Kod Guderijana ne možemo da nađemo ni reči o varvarstvu fašizma ni u vremenu njegovog dolaska na vlast niti docnije: o hiljadama koncentracionih logora

koji su čitavu Nemačku opasali bodljikavom žicom, o zabrani naprednih političkih partija i sindikalnih organizacija, o masovnom ubijanju, automobilima sa gasnom komorom itd. Kraće rečeno, Guderijana se nisu ticali svi ti zločini, koji su nemački fašizam učinili sinonimom mizantropije i bezakonja, jer nisu pogađali ni lično njega niti onu kastu militarista kojoj je on pripadao. Ali eto, Hitler se pokazao kao nepravičan prema njemu i nekim njegovim drugovima od kojih je jedan, general Gepner, bio otpušten iz vojske bez penzije. U razgovoru sa Klugeom svojim prвopretpostavljenim, Gepner se negativno izrazio o Hitleru, koji je pobesneo kada je saznao za to. Rezultat je bio taj da je Rajhstag ukinuo i poslednja minimalna ograničenja vlasti kancelara Rajha i po-glavara države koja su se odnosila na vojnu upravu i osiguranje vojnih lica.

A na sve to, čujmo Guderijana: „Samim tim, Nemačka je prestala da postoji kao moderna pravna država“. Dakle, tek sada, a ne onda kada je izvršen fašistički prevrat. Prema Guderijanovom gledištu, Hitler je imao zakonsko pravo da zabrani sve progresivne političke partije, da uništi milione ljudi zbog njihovih političkih ubedjenja, da liši nezavisnosti desetinu evropskih zemalja, da otpočne rat nepoznat u istoriji sveta, da kao komade hartije cepa međunarodne obaveze, ali nije imao apsolutno nikakvog prava da suspenduje njega, Guderijana, sa dužnosti ili da liši generaла Gepnera prava na penziju i nošenje uniforme.

U ovoj smešnoj epizodi se, kao u kapi vode, odražava suština ideologije tog okorelog militariste za koga sudbina čitavih naroda ne vredi ni prebijene pare, no koji se guši od besa kada su okrnjeni njegovi sebični interesi.

Nećemo se na ovom mestu zadržati na tome koliko Guderjan detaljno opisuje svoje bolovanje. Karakteristično je, da dok je bio u aktivnoj službi nije bilo ni govora o bilo kakvima bolestima, a kad se našao van redova vojske on se odjednom razboleo; to su, nesumnjivo, bile „diplomatske“ bolesti.

U tom istom odelju ponovo nalazimo kritiku Hitlerovih gledanja na vojna pitanja; sada je reč o planu letnje kampanje 1942—1943. godine, Guderijan oštro osuđuje Hitlera zbog toga što je on „kao i u avgustu 1941. godine, trčao za privrednim i ideološkim ciljevima, a nije uništilo neprijateljsku oružanu silu“ (str. 250).

Ovde Guderijan istupa kao protivnik Klauzevicevog gledišta da je glavni cilj rata slamanje vojne moći neprijatelja u užem značenju ove reči, tj. uništenje njegove oružane sile. Za ono vreme ovakvo gledište je bilo pravilno. U doba kada su vojske uglavnom bile profesionalne a za njihovo obnavljanje je bio potreban izvestan, dosta dug vremenski period, stvarno se mogla slomiti vojna moć neprijatelja u jednoj jedinoj takozvanoj glavnoj bici. Drukčije stoji stvar danas kada su vojske masovne, a naoružanje za njih se proizvodi ne samo u mirnodoba već i u toku rata; kada za potrebe oružanih snaga radi, u suštini, čitava privreda zemlje. U takvim uslovima govoriti o slamanju vojne moći takve države svetskog značaja kao što je SSSR, znači misliti primenjujući po stavke iz prve polovine prošlog veka. Zbog toga, ma koliko težio da prikaže sebe kao teoretičara koji je rekao nešto u principu novo iz oblasti ratne veštine, Guderijan je, uglavnom, rob preživelih dogmi.

Što se tiče ocene posledica staljingradske bitke za Nemačku, tu je Guderijan svakako u pravu: „... A posle katastrofe kod Staljingrada, krajem januara 1943, stanje je bilo vrlo opasno i bez savezničkog iskrcavanja“ (str. 250). Možda i protiv svoje volje, Guderijan ovde sasvim jasno potvrđuje mišljenje da su naša armija i naš narod imali punu mogućnost da bez pomoći zapadnih država svrše sa fašističkom Nemačkom.

U sledećem poglavljju „Razvoj oklopnih jedinica od januara 1942. do februara 1943. godine“, Guderijan dosta detaljno govori o razvoju oklopnih jedinica i proizvodnji tenkova u Nemačkoj u toku 1942. godine. Ne zaustavljujući se na detaljima ovog pitanja, koje prelazi okvir ove brošure, navećemo ovde samo jedan odlomak koji

pokazuje prednost kvaliteta naših tenkova, naročito čuvenog T-34:

„Kao što smo već pomenuli, moju 2. oklopnu armiju je obišla komisija merodavnih konstruktora, industrijalaca i tehničkih oficira iz Ministarstva za naoružanje u novembru 1941. godine, da bi se na licu mesta i na izvoru najvažnijih ratnih iskustava upoznala sa nadmoćnostima sovjetskog tenka T-34 i merama koje bi trebalo preduzeti da bismo opet postigli tehničku nadmoćnost nad Sovjetima. Želja naših oficira sa fronta da se sovjetski tenk T-34 jednostavno kopira, kako bi se što pre popravila izvanredno teška situacija nemačkih oklopnih jedinica, nije naišla kod konstruktora na prihvatanje. Pri ovome je mnogo manje dolazila u obzir neka sujeta pronalaženja, koliko nemogućnost da se sa zahtevanom brzinom kopiraju bitni delovi tenka T-34, a naročito njegov aluminijumski dizelmotor. Sem toga, mi smo i u pogledu proizvodnje potrebnih vrsta čelika stajali slabije od Sovjeta zbog oskudice u sirovinama“ (str. 253).

Po našem mišljenju, navedeni odlomak ne traži никакve komentare; on se čita osećanjem ponosa zbog toga što je naša otadžbina, zaslugom Komunističke partije, još u predratnim godinama postala moćna industrijska država.

Glavni je cilj navedenog poglavlja da se dokaže da se u vremenu od početka 1942. do početka 1943. godine proizvodnja tenkova u Nemačkoj razvijala u potpuno pogrešnom pravcu. A pošto su, po Guderijanu, tenkovi osnovni vid ratne tehnike, a oklopne jedinice — odlučujuća snaga u savremenom ratu, to znači da je Nemačkoj, pa čak i Evropi, pretila u to vreme smrtna opasnost.

Navećemo završnu Guderijanovu tiradu iz ovog poglavlja koja baca svetlost na smisao ove ekskurzije u oblast tenkovske industrije:

„Najzad se i sâm Generalstab (Vrhovna komanda vojske) umešao u pitanje tenkova čije je stanje u Nemačkoj postajalo sve teže. On je zahtevao napuštanje svih vrsta tenkova sem „tigrova“ i još nedozrelih za

serijsku proizvodnju „pantera“. Hitler je rado prihvatio ovaj predlog, kao i Ministarstvo za naoružanje, jer se time išlo ka uprošćenju proizvodnje tenkova. Ali je ovaj novi plan prenebregavao samo jednu činjenicu, a to je da će, obustavljanjem proizvodnje tenkova IV, nemačka vojska ostati, do daljeg naredjenja, pri mesečnoj proizvodnji od svega 25 „tigrova“. Ovo bi pak imalo za posledicu uništenje nemačke vojske i to kroz vrlo kratko vreme. Sovjeti bi, na taj način, mogli i bez pomoći svojih zapadnih saveznika da dobiju rat i preplave Evropu. Nikakva druga sila na zemlji ne bi ih u tome mogla zadržati...

Opasnost koja nam je pretila bila je toliko strašna da su među generalima oklopnih jedinica i pojedinim sposobnim licima iz Hitlerove vojničke okoline počeli tražiti čoveka koji bi mogao smesta otkloniti opasnost nastajanja haosa. Moje predratno delo o tenkovima stavili su na Hitlerov sto i ubedili ga da ga pročita. Zatim su mu predložili da me pozove... 17. februara 1943. bio sam upućen na savetovanje kod Hitlera...“*) (str. 259).

Treba da se izvinimo čitaocima zbog ovog drugog citata, međutim on najbolje ocrtava lik „skromnog i hrabrog pruskog ritera“ Guderijana. U njemu se nalazi jedno tačno mišljenje, naime, da bi sovjetski narod stvarno mogao razbiti fašističku ratnu mašinu bez pomoći zapadnih saveznika. U svemu ostalom Guderijanove su namente jasne: on hoće da kaže da je samo njegov povratak u nemačke oružane snage spasao Nemačku „od munjevite propasti, a Evropu — od ruskog ropstva“. Celo sledeće poglavlje, u kojem se prikazuje njegov rad na dužnosti generalnog inspektora oklopnih jedinica, prema

*) Poslednje dve rečenice u ovom citatu u originalu glase:
 »Time je, najzad, bilo pobedeno Hitlerovo nepoverenje, bar u tolikoj meri da je pristao da me jedared sasluša. Tako sam 17. februara 1943. godine, na moje veliko iznenadenje, dobio poziv iz personalne uprave da odem u Vinicu, u Vrhovnu komandu oružanih snaga, na savetovanje kod Hitlera“ (Izdanje »Vojnog dela«, str. 326).

piščevoj zamisli treba da istakne kako je on za vrlo kratko vreme „obnovio“ oklopne snage nemačkog Rajha i samim tim „spasao Evropu“. Ne može se ozbiljno govoriti o ovim glupim pretenzijama potučenog generala, jer sve to nije ništa drugo, nego težnja da *post factum* poveća svoju vrednost.

Ovde se Guderijan zadržava na odlukama konferencije u Kazablanci (14—24. januara 1943.) između Velike Britanije i SAD. On žestoko kritikuje odluku te konferencije kojom se zahteva bezuslovna kapitulacija Nemačke i svih država osovine. On piše da su je Nemački narod, naročito vojska, dočekala sa jakim negodovanjem (str. 260).

Dalje Guderijan teži da stvar prikaže tako da je zahtev za apsolutnu kapitulaciju predstavlja opasnost za opstanak same nemačke nacije; na taj način on izjednačuje nacizam sa nemačkim narodom. Moramo navesti da niko, čak ni takvi vatreni političari kao što je Čerčil, nikad nisu postavljali zadatak da se nemačka nacija uništi. Ali Guderijan razmišlja koristeći fašističke kategorije i neće da vidi najočiglednije stvari.

Zahtev za bezuslovnu kapitulaciju agresora, koji je započeo krvav rat, Guderijan smatra drskim. Međutim, zahtev fašističke Nemačke za, u suštini, takođe bezuslovnu kapitulaciju mirnih zemalja kao što su Čehoslovačka, Jugoslavija, Grčka, Belgija, Danska, Norveška, Holandija itd., koje nisu pričinile Nemačkoj nikakvu štetu, ne nalazi kod njega ni jedne jedine reči osude. I stvarno, zar su se mogli voditi bilo kakvi pregovori sa Hitlerovom ili nekom drugom nacističkom vladom pošto je nemački fašizam svojom vojničkom čizmom pogazio ne samo ranije međunarodne obaveze Nemačke, nego i one koje je sâm Hitler dobrovoljno primio na sebe?

Karakteristično je da se Guderijan usuđuje da govorи u ime nemačkog naroda, iako je Hitler baš pomoću sebi sličnih razuzdanih militarista uspeo da baci Nemačku u bezdan patnji. Glupo je da se krivica za one nesreće koje su Nemci preživeli za vreme rata i posle nje-

govog završetka, tovari na leđa neprijatelja Nemačke koji su tobože vodili pogrešnu politiku. Ta krivica u celini pada na avanturističko rukovodstvo fašističke Nemačke.

Sovjetski Savez je najdoslednije sprovodio liniju potpunog razbijanja fašističkog uređenja, a primoravao na to i svoje zapadne saveznike. Ali, to nikako ne znači da je naša zemlja težila da uništi nemačku državu kao takvu ili da istrebi Nemce kao naciju. Naprotiv, politika nemačkog militarizma se tokom stoleća svodila na težnju da se unište susedni narodi, a naročito Sloveni i starosedeoci baltičkih zemalja. Na jednom drugom listu svoje knjige Guderijan sa ponosom govori da je poreklom Prus i lije krokodilske suze zbog toga što je u poslednjem ratu izgubljeno sve što je bilo postignuto u toku sedam stoleća. Treba dodati: u toku sedam stoleća najnečovečanskijih i najkrvavijih ratova u kojima je bilo istrebljeno na milione Poljaka i drugih slovenskih naroda. Kao što je poznato, Hitlerovi zločini su daleko nadmašili krvave „podvige“ ritera-pasa. I evo, sada, kada je došlo vreme da položi račune za sva svoja nedela, Guderijan — duhom i telom potomak tih ritera-pasa usuđuje se da govori o nepravičnosti prema Hitlerovoj Nemačkoj onih koji su bili njena žrtva!

U istom se poglavljju, na strani 262—263, navodi veoma interesantna diplomatska prepiska između takozvane neutralne Španije i Velike Britanije o pitanju mogućnosti zaključenja separatnog mira između zapadnih zemalja i Nemačke. Prema Guderijanovim rečima je španski diktator Franko 21. februara 1943. uputio britanskom izaslaniku notu sledeće sadržine: „Ako se tok rata bitno ne izmeni, sovjetske armije će prodreti duboko u Nemačku. Neće li ovo — ako se zaista dogodi — izvanredno ugroziti i Evropu i Veliku Britaniju? Jedna komunistička Nemačka staviće Sovjetskom Savezu na raspolaganje kako sve svoje vojne tajne, tako i svoju ratnu industriju. Nemački tehničari i stručnjaci bi omo-

gućili Sovjetskom Savezu da ostvari jedno džinovsko carstvo od Atlantskog do Tihog okeana...

Dobije li Sovjetski Savez dozvolu da okupira Nemačku, niko neće biti u stanju da zadrži dalje sovjetsko nadiranje.

Teško da ima potrebe voditi polemiku protiv ove antisovjetske demagogije; u njoj zaslužuje pažnju samo priznanje naše moći, sposobnosti naše zemlje da sama, bez pomoći Zapada, sruši fašizam.

Da vidimo šta je na to odgovorila Velika Britanija preko svoga izaslanika u Španiji Hora (Hoare): „Ja ne mogu prihvati teoriju da će Sovjetski Savez posle rata predstavljati opasnost za Evropu. Isto tako odbijam pogled da bi Sovjetski Savez mogao po završetku rata da otpočne političku kampanju protiv zapadne Evrope... Zar može ma koja nacija, posle ovog rata, bez podrške drugih, uzeti na sebe poduhvat da ovlada Evropom?! Sovjetski Savez će biti zauzet obnovom svoje zemlje, pri čemu će biti najvećim delom upućen na pomoć Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije. Sovjetski Savez nema nikakvo vodeće mesto u borbi za opštu pobedu. Vojnički napor su potpuno jednaki, te će i pobjeda biti zajednička saveznička stvar. Posle rata će zaposesti Evropu jake američke i britanske snage. One će se sastojati od prvakasnih vojnika, jer neće biti, kao sovjetske jedinice, desetkovane i iscrpene.

Ja se usuđujem da proričem da će Velika Britanija biti najjača vojnička sila na kontinentu. Britanski uticaj na Evropu biće tada jak kao i u dane pada Napoleona. Oslanjajući se na naše oružane snage, naš će se uticaj odraziti na celu Evropu, pošto ćemo na njenoj izgradnji i mi učestvovati“.

Sovjetski čitaoci će odmah uočiti pravilne i netačne postavke ove izjave; mi smo je ovde naveli da bismo pokazali kakve su bile istinske namere britanske vlade i zbog čega je ona odugovlačila sa otvaranjem drugog fronta. To se činilo sa ciljem da ruske armije i sama Rusija što više oslabe, a da nam se docnije, raspolažući svežom

vojskom i neutrošenim ekonomskim izvorima, diktiraju uslovi mira. Guderijan podvlači, i to ne bez osnova, da je to zvučalo vrlo samopouzdano. U stvarnosti, Velika Britanija je ipak bila jako iscrpena u ratu i nije mogla da meri svoje snage sa Amerikom, a na sovjetski pore-dak, kao što je poznato, ne mogu se primeniti kapitalistička merila: — on nije izšao iz rata oslabljen i iscrpen, već ojačan i prekaljen u borbi, i znao je da odigra vodeću ulogu u posleratnim pregovorima.

U istom poglavlju se opisuje priprema i izvođenje operacije „Citadela“, tj. pokušaj ofanzive na kurskoj izbočini (ovo će se pitanje detaljno razmotriti pri analizi Manštajnove knjige *Izgubljene pobjede*). Guderijan uverava čitaoce da je on tada bio svestan opasnosti ove operacije, da se odlučno izjasnio protiv nje; ali ni Cazzler ni Manštajn, zauzimajući neodređen stav, nisu podržali njegova razlaganja. Analiza tadašnje situacije na sovjetsko-nemačkom frontu izvršena je prilično tačno, mada nije jasno kada ju je Guderijan zapravo izvršio: da li u ono vreme ili prilikom pisanja svoje knjige, tj. nekoliko godina posle završetka rata. Na istom mestu se navodi jedna epizoda koja osvetljava još jednu stranu moralnog lika zloglasnih ritera Trećeg Rajha, naime, ponovni susret starih neprijatelja i rivala, Klugea i Guderijana. Guderijan je smatrao da je Kluge kriv zbog propasti njegove karijere koja se tako brzo razvijala; pri susretu oni su se posvađali, i fon Kluge je, preko Šmunda, glavnog Hitlerovog adutanta, pozvao Guderijana na dvoboj. Guderijan je odbio dvoboj, jer je Hitler bio protiv toga. Izgleda, da oba „paladina“ nisu imala tri čiste, kako se to kaže, da podele „riterski megdan“, ali je forma bila ispunjena.

Poslednji odjeljak ovog poglavlja posvećen je opisu invazije zapadnih saveznika u Evropu. Guderijan teži da uspeh invazije objasni nepravilnim rasporedom Hitlerovih snaga na zapadnom ratištu što je, možda, i imalo izvesnog značaja.

No, neće biti izlišno da navedemo jedan citat koji jasno pokazuje šta je odigralo odlučujuću ulogu u uspehu antihitlerovske koalicije u letu 1944. godine.

„Za vreme dok su se savezničke snage u Normandiji prikupljale za probor iz zauzetog mostobrana i situacija se već morala ceniti veoma ozbiljnom, događaji na Istoču su se tako odvijali da su se bližili krajnjoj katastrofi.

22. juna 1944. su Sovjeti prešli u ofanzivu na celom frontu Srednje grupe armija, koja je bila pod komandom maršala Buša. Napad je otpočeo sa 146. streljačkih divizija i 43 oklopne jedinice, koje su postigle velike uspehe. Do 3. jula sovjetski probor je dostigao severnu ivicu Pripjatskog blata i liniju: Baranovići — Molodečno — Kozjani. Odavde se bujica širila nezadrživo dalje, udarila u prostor Severne grupe armija i dospela do polovine jula, uglavnom, do linije: Pinsk — Pružani — Volkovisk — Grodno — Kaunas (Kovno) — Dauvgapils (Dinaburg) — Pskov. Na glavnim pravcima prodiranja, u pravcu na Vislu kod Varšave i u pravcu na Rigu, bujica se širila naizgled nezadrživo dalje. Od 13. jula su se napadi širili takođe i preko zone grupe armija „A“ i dostigli liniju Pšemisl — reka San — Pulavi, u zahvatu Visle. Rezultati ovog prodora bili su uništenje Srednje grupe armija. Mi smo pretrpeli ukupne gubitke od nekih 25 divizija“.

Iz ovog, možda nešto većeg odlomka se vidi da je i posle invazije zapadnih saveznika u Francusku, glavni front, a na kojim je hitlerovce čekala jedna katastrofa za drugom, i dalje bio Istočni front.

Sledeće poglavlje posvećeno je događajima u vezi sa atentatom na Hitlera koji je, kao što je poznato, izvršen 20. jula 1944.

U ovom poglavlju se, izgleda, najjasnije ispoljila Guderijanova licemernost, farisejstvo a takođe odanost nacizmu i Hitleru dušom i telom.

Ne ulazeći u detalje ujedanja u čopor fašističkih kurjaka, može se reći da je Guderijan, očigledno, odi-

grao ružnu ulogu u ovom slučaju, a možda je iskaljao i svoj obraz izdajstvom prema svojim drugovima. U svakom slučaju, teško je smatrati kao slučajnost činjenicu da je Guderijan baš u tome momentu bio određen za načelnika Generalštaba kopnene vojske (mada on teži da dokaže da je bio određen samo zbog toga što je general Buše, koji, je imao da zauzme tu dužnost, bio ranjen prilikom atentata na Hitlera).

Guderijan je učestvovao i u sudskom procesu nad svojim drugovima; on povodom toga licemerno piše da je bilo slučajeva kada je imao teške konflikte sa svojom savešću. Utoliko licemernije zvuče Guderijanova tvrđenja da je protivnik svakog ubijanja. Da, on baš tako i kaže: „Ja, lično, uvek sam bio protiv ubistva u ma kom obliku. Naša hrišćanska vera nam je to jasno zabranjivala“ (str. 314). I to kaže okoreli militarista čijom je krivicom izginulo na stotine hiljada potpuno nevinih ljudi!

Guderijanu su potrebna sva ova blebetanja da bi opravdao svoj negativan stav prema atentatu na Hitlera. Jasno je da taj teroristički akt ne bi popravio položaj Nemačke u to doba, ali je neosporno i to da je Hitler zaslužio najsuroviju odmazdu za svoje zaista bezbrojne zločine. Nećemo se na ovom mestu osvrnati na Guderijanova duga neiskrena pričanja o sudbini učesnika zavere i na njegova filozofska razmišljanja o tome šta bi se dogodilo u slučaju da je atentat uspeo, jer su ona krajnje besadržajna.

Ipak, moramo napomenuti da se na završetku ovog poglavlja, Guderijan obara na one „govornike i pisce“ koji, imajući pristup ka Hitleru, nisu pokušali da pozitivno utiču na njega, da mu se usprotive itd. On piše: „Ko je imao drukčije mišljenje od Hitlera, bio je dužan da mu to otvoreno kaže kad god bi mu se za to ukazala prilika. Ovo je važilo u prvom redu, naročito u vremenu dok još nije bilo dockan da mu se to kaže, a to je značilo pre početka rata“. (str. 316). Teško je utvrditi čega ima više u ovoj patetičnoj tiradi: neviđene gluposti ili licemerstva. Prvo, ubedljivati Hitlera u nužnost mirolju-

bive politike isto je što i težiti da se od vuka načini vegeterijanac; drugo, ako je Guderian toliko vatreno odan miroljubivoj politici i toliko hrabar, zašto on lično nije iskoristio svoj položaj da bi ubedio Hitlera u suprotno.

U poglavlju gde Guderian piše o svojoj delatnosti na dužnosti načelnika Generalštaba kopnene vojske, pre svega pada u oči piščeva želja da uveća svoje zasluge, kao i da pokaže da je tobože svu Hitlerovu pažnju privuklo zapadno ratište, da su тамо odlazile rezerve i podizana utvrđenja, a da je Istočni front bio prepusten jedino Guderijanovom staranju. Pisac je, izgleda, zaboravio da je sam u prethodnim poglavlјima pisao da su Atlanski i Zapadni bedem bili samo blef i da su se nemačke divizije, koje su se tukle na Zapadu, mogle izbrojati na prste.

Ne možemo da izostavimo prikaz fašističkih zverstava u Poljskoj. Guderian piše da mu se kosa dizala na glavi za vreme referisanja grupnog SS vođe fon dem Bah-Selevskog. Dalje, on piše da je ovaj dželat dobio od Hitlera naređenje: „... sravnite Varšavu sa zemljom ukoliko to ne bi ometalo izvršenje vojnih planova za izgradnju utvrđenja“ (str. 348). Pre početka rušenja trebalo je odneti iz Varšave sve vrste sirovina, tekstil i nameštaj.

Ovde se, uzgred budi rečeno, opisuju i takve činjenice koje potpuno pobijaju skroz lažnu, odvratnu verziju, Vinstona Čerčila (vidi njegove *Memoare*) da sovjetska komanda tobože nije htela da ukaže pomoći ustanicima i da je maltene namerno prekinula nastupanje na Varšavu kada je тамо buknuo ustank.

Guderian piše da uporni pokušaji sovjetskih snaga da forsiraju Vislu i da se probiju ka gradu nisu krunisani uspehom zbog toga, što su Nemci organizovali čvrstu odbranu. U vezi s tim treba naglasiti da je za uspešno nastavljanje naše ofanzive, koja se od juna meseca razvijala gotovo bez prekida, bila potrebna izvesna operativna pauza.

U odeljku koji se odnosi na ofanzivu u Ardenima u decembru 1944, Guderijan otkriva Hitlerovu političku zamisao: zaplašiti zapadne saveznike ovom ofanzivom i primorati ih na separatan mir. Kao što je poznato, Hitler nije uspeo da ostvari taj cilj, jer je sredinom januara 1945. otpočela ofanziva naših snaga na čitavom frontu.

Na strani 350—352. Guderijan svim silama nastoji da umanji svoje a da uveća naše snage na Istočnom frontu; da istakne kako je nemačka Vrhovna komanda posvećivala veću pažnju operacijama na Zapadu. On sve to čini, prvo da bi rehabilitovao sebe kao lice odgovorno za Istočni front i, drugo, da bi umanjio uspehe naše Armije i učinio lep gest svojim anglo-američkim gospodarima.

Međutim, iz podataka navedenih na strani 374. vidi se koje je ratište stvarno privlačilo glavne snage. „Na istočnom frontu nalazilo se otprilike 103 slabe pešadijske i 32 i po isto tako slabe oklopne i motorizovane divizije; zapadni front je imao oko 65 pešadijskih i 12 oklopnih divizija (u stvarnosti još manje. — A. J.) od kojih su se 2 pripremale za prebacivanje na istok“.

U vezi s tim vredi progovoriti nekoliko reči o Guderijanovoj namjeri da radi dobitka vremena organizuje protivofanzivu u rejonu Arnsvalda (Hoščno) u Pomeraniji (Pomorje) i o njegovom neslaganju sa protivofanzivom u Mađarskoj. Moramo istaći da su Hitlerovi protivudari u Mađarskoj imali nesumnjivo više smisla nego protivudar kod Arnsvalda koji je propao još u samom početku, mada se Guderijan iz svih snaga upinje da te događaje prikaže u suprotnom svetlu. On, na primer, ide toliko daleko da tvrdi da protivudar u Pomeraniji nije imao uspeha zbog toga što je general Venk, koji je na Guderijanov zahtev određen da rukovodi njegovim izvršenjem, bio povređen u automobilskoj nesreći.

Guderijan prilično slikovito predstavlja propast hitlerovske koalicije, iznoseći kako su saveznici kidali sa Nemačkom i objavljavali joj rat.

Osvrćući se na poslednje odeljke knjige, gde Guderijan daje karakteristike vođama fašističke bande, moramo reći da se Guderijan stara da ih bar donekle opravda, da nađe izgovora za njihova odvratna dela. On, na primer, sasvim ozbiljno tvrdi da je Hitler — čovek koji je glasno izjavio: „Ja vas oslobađam himere koja se zove savest!“ — ojačao nacionalnu svest Nemaca. On smatra Gebelsa genijalnim propagandistom, Geringa — istaknutim organizatorom vazduhoplovstva itd.

Na kraju moramo naglasiti da Guderijanova knjiga, u slučaju nekritičkog prilaženja njenoj sadržini, može ne samo da uneše zabunu u glave čitalaca, nego i da ozbiljno naškodi pravilnom shvatanju istorijske stvarnosti. A to u suštini i jeste glavni cilj njenog pisca, starog pruskog militariste i ubeđenog pristalice nacističkih ideja.

II

PIROVE POBEDE MARŠALA MANŠTAJNA

Pristupajući razmatranju knjige maršala Eriha fon Manštajna, treba odmah reći da mnogi od njegovih saradnika u razbojničkim pohodima, a takođe i anglo-američki zaštitnici nemačkog imperijalizma, smatraju da je Manštajn „najistaknutiji strategijski mozak nemačkih oružanih snaga“. Verujući da je to tačno, Manštajn se trudio da u svojoj knjizi *Izgubljene pobede*¹), objavljenoj u Bonu 1957. godine, ubedi čitaoca da baš njemu pripadaju lovorike mnogih „sjajnih“ pobeda koje su, na žalost bile izgubljene Hitlerovom krivicom. O tome govori i sam pretenciozan naslov knjige.²⁾

Ali, uporedo sa reklamom koju sam sebi pravi da bi povećao svoju vrednost, Manštajn teži da izvrtanjem istorijskih činjenica umanji ulogu Sovjetskog Saveza i njegovih oružanih snaga u razbijanju Hitlerove Nemačke i dokaže da su fašistički komandanti, u prvom redu on lično, istaknuti teoretičari i neprevaziđeni majstori ratne veštine, te ako su neki put i pretrpeli poraz, to se dešavalo

¹⁾ Sva se pozivanja odnose na nemačko izdanje: Erich von Manstein, *Verlorene Siege*, Athenäum Verlag, Bonn, 1957.

²⁾ Manštajnova knjiga je naišla na pohvalne recenzije u mnogim kapitalističkim zemljama, među kojima su Frnacuska i SAD. To znači da metodi falsifikovanja događaja prošlog rata odgovaraju svim militaristima.

isključivo zbog grubih grešaka Hitlera kao državnog poglavara i vrhovnog komandanta oružanih snaga.

Naravno, ne može se odbaciti odreda sve ono što je Manštajn napisao; kod njega ima i takvih mesta gde on više ili manje objektivno osvetljava događaje naročito tamo gde krivica zbog njihovog nepoželjnog razvoja za fašističku Nemačku ne pada na njega, već na bilo koga drugog od nemačkih generala. Tako, na primer, on više manje verodostojno opisuje tok staljingradske bitke sve do trenutka kada je i sam postao učesnik njenog završetka katastrofnog po neprijatelja. Moramo takođe reći i to da se u Manštajnovoj knjizi, uostalom kao i u drugim sličnim delima, nalazi čitav niz interesantnih podataka činjeničnog karaktera. Takvi se podaci susreću, na primer, u odeljcima knjige koji se odnose na ratne operacije do početka velikog otadžbinskog rata, u opisivanju borbe za Krim, i na nekim drugim mestima.

Ali, nismo dužni da govorimo sada o tome nego o iskrivljavanjima istorijske istine, jer su ona veoma mnogobrojna i imaju najrazličitiji karakter i namenu. Ovde ćemo ukazati samo na glavne; ona su, uostalom, u mnogo čemu slična onima koja smo naveli analizirajući Guderijanovu knjigu.

Prvo, Manštajn teži da ocrni naše socijalističko uređenje, naš narod i našu armiju da bi u odgovarajućoj meri uzdigao Hitlerovu Nemačku i njenu vojsku. Da bi izvršio ovaj nezahvalan zadatak, on bez ustručavanja izopačuje činjenice, često bestidno pripisujući sovjetskim trupama ono što su činili hitlerovci. On dozvoljava sebi da piše o „zverstvima“ sovjetskih vojnika nad nemačkim zarobljenicima itd., i u isto vreme tvrdi da se u njegovim jedinicama nije izvršavao takozvani „Komissarenerlaß“³⁾. Karakteristično je da sada gotovo svi fašistički visoki vojni rukovodioci pišu da se to naređenje nije izvršavalo u njihovim jedinicama. (Uporedi sa Guderijonom, str. 138).

³⁾ Hitlerovo naređenje da se svi zarobljeni politički radnici odmah streljaju.

Ako im poverujemo, ispostaviće se da su se Hitlerova naređenja mogla i ne izvršiti. Ali ko će tome verovati, kada je svima poznato da su fašistički komandanti, drhteći pred Hitlerovim gnevom, grupno streljali⁴⁾ svoje vojnike i vojnike svojih saveznika zbog i najmanje neposlušnosti? Poznato je takođe i to da Hitler nije mazio one koji su ispoljavali nepokornost.

Nesumnjivo je da jedan od najznačajnijih odeljaka Manštajnove knjige predstavljaju poglavlja posvećena Staljingradu, gde Manštajn teži da se pojavi ne toliko kao pisac meomara — očevidec, koliko kao „istoričar — istraživač“ pod maskom „nepristrasnog letopisca“.

Pre svega, Manštajn hoće da ubedi čitaoca da Staljingrad nije bio prekretnica II svetskog rata u onom smislu kako to shvata ogromna većina ljudi.

Nikita Sergejevič Hruščov je u privatnim razgovorima sa piscem ovih redova i u javnim istupanjima za vreme rata isticao da su u staljingradskoj bici, koja je trajala više od šest meseci, sovjetski narod i njegova armija izvršili nezaboravan podvig: naneli su najveći poraz fašističkoj vojsci i postigli korenit prelom u toku čitavog rata u svoju korist.

Drug Mao C Tung je još polovinom oktobra 1942, u jeku odbrambenih borbi kod Staljingrada, pisao:

„Ova bitka ne predstavlja samo prelomni momenat u toku sovjetsko-nemačkog rata, pa čak ne ni samo prelomni momenat u toku sadašnjeg rata protiv fašizma, nego će ona predstavljati i prelomni momenat u čitavoj istoriji čovečanstva“.⁵⁾

I drugi naši prijatelji u inostranstvu ocenili su ovu pobedu kao prelomni momenat u toku rata.

Neumoran borac za mir, širom sveta poznat progresivni javni radnik Hjulet Džonson je prilikom posete Staljingradu upisao sledeće reči u knjigu zapažanja Mu-

⁴⁾ Sam Manštajn piše o tome sa farisejskim sažaljenjem, na str. 234—235.

⁵⁾ Mao Цзэ-Дун, *Избранные произведения*, т. 4, Издатин-лит, М., 1953, str. 188—189.

zeja odbrane Caricina — Staljingrada: „... Glavno stablo fašističkog drveta oboren je u Staljingradu od strane ljudi iz Staljingrada ...“

A grupa indijskih pisaca je u toj istoj knjizi napisala ovakve duboko osećajne reči: „Staljingrad je zaslužio ne samo divljenje, nego i zahvalnost naroda čitavog sveta. Junačkom pobedom on je okrenuo tok istorije, izbavio čovečanstvo od fašističkog ropstva ...“

Karakteristično je mišljenje o staljingradskoj bici u Istočnoj Nemačkoj. Govoreći na naučnoj sednici komisije istoričara Sovjetskog Saveza i Istočne Nemačke održanoj 1957. godine u Lajpcigu, Oto Korfes (bijši komandant nemačke 295. pešadijske divizije, a sada naučni saradnik Vojnoistorijskog instituta Ministarstva narodne odbrane Istočne Nemačke) rekao je: „Mi znamo da ona (staljingradska bitka. — A. J) ne samo da je imala odlučujući vojni značaj, nego je predstavljala i početak promene međunarodne političke situacije... Poraz kod Staljingrada bio je poraz agresivnih snaga imperijalizma... Bitka kod Staljingrada je imala ogroman politički uticaj na nemački narod, na saveznike Nemačke, na Evropu, na čitav svet“.⁶⁾

Ali nismo samo mi i naši prijatelji jedino koji smatramo da je pobeda kod Staljingrada bila prelomna tačka čitavog II svetskog rata; to su prinuđeni da priznaju i mnogi od onih naših neprijatelja koji su sačuvali makar i najmanju sposobnost za objektivno analiziranje istorijskih događaja.

Kurt Tipelskirh, u svome delu *Istorijski II svetski rat* piše:

„Iako se događajima u severnoj Africi, u okviru rata u celini, posvećuje veća pažnja nego staljingradskoj bici, ipak je katastrofa kod Staljingrada jače potresla nemačku vojsku i nemački narod, jer se pokazalo da su oni više osetili njene posledice. Tamo se dogodilo nešto

⁶⁾ Komission der Historiker der DDR und der UdSSR. Probleme der Geschichte des zweiten Weltkriegs, Bd. 2, »Akademie — Verlag«, Berlin, 1958, S. 428.

neshvatljivo, nešto što se nije doživelo počev od 1806. godine — propast armije, koju je neprijatelj bio okružio“.⁷⁾ Govoreći o severnoj Africi, Tipelskirh neće otvoreno da vreda samoljublje onih koji ga plaćaju.

General Cajcler, koji je za vreme staljingradske bitke bio načelnik Generalštaba nemačke kopnene vojske, otvoreno kaže: „Tok događaja je pokazao da je staljin gradska bitka stvarno predstavljala prelomnu tačku u čitavom ratu“.⁸⁾

I Hans Der, u svojoj knjizi *Pohod na Staljingrad*, daje potpuno određenu izjavu o ovom pitanju. On kaže da je „... Staljingrad postao prelomna tačka II svetskog rata. Za Nemačku je bitka kod Staljingrada predstavljala najteži poraz u njenoj istoriji, a za Rusiju — najveću pobjedu. Rusija je kod Poltave (1709. godine) izborila pravo da se naziva velika evropska država, a Staljingrad je značio početak njenog pretvaranja u jednu od dve najveće države na svetu“.⁹⁾

Navedene izjave, a takvih ima mnogo, ne traže komentare, jer rečito govore o značaju Staljingrada za ishod II svetskog rata, za sudbinu čovečanstva.

Da vidimo sada šta o ovome misli maršal Manštajn. On, razume se, ne može potpuno negirati značaj staljingradske bitke kao prelomne tačke rata, ali čini to u takvom obliku i propraćuje takvim objašnjenjima da u suštini svodi na nulu svoje priznanje.

Na strani 322. između ostalog, se kaže: „Staljingrad svakako predstavlja prelomnu tačku u istoriji II svetskog rata, utoliko što se na Volgi razbio talas nemačke ofanzive, da bi se zatim vratio nazad, slično talasu plime. No, ma koliko da je bio težak gubitak 6. armije (zar samo 6. armije? — A. J.) to još nije značilo gubitak rata na istoku, a samim tim i rata u celini. Još se moglo

⁷⁾ Типпельскирх К., История второй мировой войны, Издатинлит, М., 1956, str. 256.

⁸⁾ Вестфаль З., Крейпе В., Цейтцлер К. и др. Роковые решения, Воениздат, М., 1958, str. 209.

⁹⁾ Дёrr Г., Погод на Сталинград, Воениздат, М., 1957, str. 15.

boriti za nerešen ishod rata ako bi to nemačka politika i rukovodstvo oružanih snaga postavili sebi za cilj“.

On na istom mestu piše: „Bitku za Staljingrad“ Sovjeti, iz potpuno razumljivih razloga, smatraju za odlučujuću prekretnicu u ratu.

Britanci pridaju sličan značaj „bici za Britaniju“, tj. odbijanju nemačkog vazdušnog napada na Britanska ostrva 1940. godine. Amerikanci su skloni da konačan uspeh saveznika pripisu svome učešću u ratu.

Isto tako i u Nemačkoj mnogi smatraju da Staljingrad ima značaj odlučujuće bitke.

„Suprotno ovome treba konstatovati da se odlučujući značaj ne može pridavati nijednom posebnom utezom ovom ili onom događaju. To je posledica uticaja čitavog niza faktora od kojih je, očevidno, najvažniji taj da je Nemačka, zbog Hitlerove politike i strategije, na kraju postala beznadežno slabija od svojih neprijatelja“.

Ovde se Manštajn podiže, takoreći, na sam vrh „objektivizma“ i sa te visine „koja izaziva vrtoglavicu“ njenu se čini da svi događaji i faktori imaju isti značaj: i pojačanje protivvazdušne odbrane u Engleskoj 1940. godine, i materijalni izvori zaraćenih strana, i poraz elitnih armija kod Staljingrada i propast Hitlerovih častoljubivih namera.

Treba podrobno proanalizirati ovu Manštajnovu izjavu, jer njegovo tumačenje pitanja prelomnog momenta u ratu može da zbuni čak i manje—više stručnog čitaoca.

Prvo, Manštajn se stara da namerno strpa na jednu gomilu događaja različite važnosti, da na mesto samih događaja stavi njihove uzroke i to ne glavne, nego drugostepene važnosti.

Jasno je da niko od onih ljudi koji teže da se snađu u događajima prošlog svetskog rata, neće tvrditi da je ova ili ona bitka ovog rata bila uzrok potpunog poraza Nemačke. Ima nekoliko takvih uzroka, ali glavni od njih jeste prednost našeg socijalističkog društvenog uređe-

nja nad onim „novim poretkom“ koji su fašisti stvorili u Nemačkoj i uvodili u pokorenim zemljama.

Manšajn navodi da je glavni uzrok poraza Nemačke bio taj što je ona „zbog Hitlerove politike i strategije postala beznadežno slabija od svojih neprijatelja“. Ako se misli na Nemačku kao takvu, ona je, pri ma kojoj čak i pri najpravilnijoj politici bila slabija po svojim materijalnim izvorima nego blok triju takvih velikih država kao što su SSSR, SAD i Britanija. Ona je, bez sumnje, bila slabija od njih čak i onda kada je zahvaljujući Hitlerovoj politici, ali ne i bez pomoći američkog i britanskog imperijalizma, osvojila sve materijalne izvore zapadne, a delom i istočne Evrope. Nije, međutim, tajna da sami materijalni izvori (misli se na ekonomski potencijal i ljudske rezerve) ne mogu odlučiti ishod rata.

Ako navedemo, na primer, takvu činjenicu kao što je poraz Francuske 1940. godine od strane Nemačke, neće biti teško shvatiti da Francuska po svojim vlastitim materijalnim izvorima i uz pomoć koju joj je pružala Britanija jedva da je bila slabija od Hitlerove Nemačke.

Evo šta Guderijan piše povodom toga (str. 84):

„Francuska je imala najjaču kopnenu vojsku i najveće oklopne snage u zapadnoj Evropi.

Anglo-francuske oružane snage na zapadu u maju 1940. raspolagale su sa oko 4.800 teknova, dok su nemačke oružane snage imale po spisku 2.800 tenkova, uključujući tu i oklopne automobile, a faktički na početku napada bilo ih je otprilike 2.200. Prema tome, neprijatelj je imao dvostruku nadmoćnost koja se povećavala još i time što su francuski tenkovi nadmašivali nemačke u pogledu oklopa i kalibra topova, ali su, međutim, zaostali iza njih u pogledu kvaliteta uređaja za upravljanje i brzine. Bez obzira na postojanje ovog najjačeg pokretnog borbenog sredstva, Francuska je stvorila Mažinov-ljevu liniju — najjaču utvrđenu liniju na svetu.¹⁰⁾

¹⁰⁾ U memoarima Vinstona Čerčila *Drugi svetski rat* navodi se da je broj hitlerovih divizija namenjenih za invaziju Francuske bio jednak broju francuskih, engleskih, belgijskih i holandskih

Jasno je da stvar nije samo u materijalnim sredstvima, mada ekonomski potencijal i ljudske rezerve, brojno stanje trupa i naoružanje igraju najbitniju ulogu, naročito u dugotrajnom ratu. Ali, treba imati u vidu da se Manštajn upušta u objektivistička razmatranja o mnogim faktorima i u značaju materijalnih sredstava sa ciljem da zbuni čitaoce i izbegne odgovor na pitanje kada je, u kojem zapravo momentu u II svetskom ratu postalo jasno da fašistička nemačka neće dobiti rat. Ali Manštajn ipak nije uspeo da pobegne od odgovora na ovo za njega neprijatno pitanje. On se izrekao, govoreći da je potreba traženja rešenja rata ni u čiju korist nastala posle Staljingrada — baš posle Staljingrada, a ne posle Romelovog poraza ili gubitka takozvane „bitke za Britaniju“.

Težeći da smanji ulogu staljingradske bitke, Manštajn istovremeno u suštini stvari ocenjuje ovu bitku kao glavnu.

U Klauzevicevo doba se u vojnoj teoriji i praksi nemičkog militarizma utvrdilo niz postavki koje su se u svoje vreme u većini slučajeva zasnivale na realnoj stvarnosti, a docnije, kada su se uslovi izmenili, pretvorile u dogme.

Istu je sudbinu doživelo i Klauzevicevo uočenje o glavnoj bici. Ovde nije mesto za detaljno analiziranje ovog pitanja, te ćemo samo podvući da se prema Klauzevicu rat može dobiti samo u slučaju ako se dobije glavna bitka za koju treba utrošiti maksimum snaga i sredstava. A u slučaju da se ova bitka izgubi, treba raditi na tome da se rat završi nerešeno. Mada se Manštajn u ovom slučaju i ne poziva na Klauzevica, on se ipak potpuno nalazi pod uticajem njegovih pogleda.

divizija (135 divizija) koje su se mogle iskoristiti za odbranu. O tenkovima Čerčil navodi druge podatke, naime da je kod Francuza bilo 2.300 tenkova, a kod Engleza, tobože svega 328. Ako uzmemimo da su Čerčilovi podaci tačniji, onda je broj tenkova kod obe strane bio približno isti.

I stvarno, u čitavoj svojoj knjizi, sve do prikaza staljingradske bitke, on ni na jednom mestu ne kaže ni reči o neophodnosti da se rat završi nerešeno. Naprotiv, on vatreno brani mišljenje da, ako bi Hitlerova Vrhovna komanda pravilno rukovodila borbenim dejstvima — tj., verovatno, ako bi se ispunjavali Manštajnovi zahtevi — rat bi bio dobijen. Prema tome, on u suštini priznaje da je staljingradska bitka bila glavna bitka, te posle njenog gubitka nije se moglo ništa učiniti sem traženja nerešenog završetka rata.

I Manštajn okrivljuje Hitlera baš zbog toga što on to u svoje vreme nije shvatio.

Naša vojna nauka je daleko od toga da bilo kakvoj bici u toku rata pridaje onaj značaj koji je Klauzevic pridavao glavnoj bici.

Međutim, proučavajući realne vojnoistorijske događaje ne možemo ne uočiti da u svakom od većih savremenih ratova postoji takva bitka čiji je ishod ispoljio presudan uticaj na ishod rata u celini (na primer, bitka na Marni za vreme I svetskog rata).

Mi se ne možemo složiti sa Manštajnom u tome da bi se rat posle Staljingrada mogao završiti nerešeno. Ne, Staljingrad je bio početak propasti nemačko-fašističke vojske, i posle toga neprijatelj više nije imao mogućnosti da se oporavi. Govoreći ovo, treba imati u vidu, prvo, da je neprijatelj pretrpeo ovaj najveći poraz kada još nije postojao drugi front u Evropi i, drugo, da su snage naše armije i našeg naroda neprestano rasle, dok su se snage fašističke države smanjivale.

Nije isključeno da je Manštajn računao na mogućnost cepanja antihitlerovske koalicije, ali narodi savezničkih zemalja bez sumnje ne bi dozvolili svojim vladama da podu putem kompromisa sa hitlerizmom.

Detaljno analizirajući Manštajnova falsifikatorska lukavstva, moramo naglasiti da se tu ne radi samo o pojedinačnim slučajevima, već, tako reći, o čitavom sistemu. A na ovom konkretnom primeru potcenjivanja značaja Staljingrada zadržali smo se u prvom redu zato

što on jasno pokazuje na koji način Manštajn, falsificujući činjenice i pribegavajući sofistici, pokušava da navede čitaoce na pogrešne zaključke, kao i zato što je i u našoj vojnoistorijskoj literaturi na žalost postojala, a i sada se ponegde susreće, tendencija smanjivanja uloge staljingradske bitke u II svetskom ratu.

Iznoseći događaje koji su usledili posle Staljingrada, Manštajn pokušava da nametne čitaocima misao o tome da je tobože njegova Donska grupa armije uspela da lokalizuje naš uspeh kod Staljingrada, pa čak i da donekle odbije naš udar i samim tim da pripremi hitlerovcima uslove za dalja napadna dejstva; ove su pobede¹¹⁾ bile „izgubljene“ tobože jedino zbog Hitlerovih grešaka koje su se sastojale u odgovlačenju sa početkom nemačke letnje ofanzive 1943. godine.

Uopšte uzev, prema Manštajnu, ispada da je on posle Staljingrada uspeo da nam otme strategijsku inicijativu.

Karaterišući značaj operacije „Citadela“ (ofanziva na kurskoj izbočini), Manštajn piše:

„Ona („Citadela“. — A. J.) je predstavljala poslednji pokušaj da sačuvamo našu inicijativu na istoku. S njenim neuspehom, jednakom kрају, inicijativa je konačno prešla na sovjetsku stranu. Zato operacija „Citadela“ predstavlja prelomni momenat rata na istočnom frontu...“ (str. 473).

Sumirajući rezultate zimske kampanje na istočnom frontu, Manštajn opet tvrdi:

„... Put od Staljingrada do Donjeca zahtevao je od neprijatelja velike žrtve. Na kraju ove kampanje on je pretrpeo dva teška poraza. Neprijatelj nije postigao svoj cilj — okruženje celog nemačkog južnog krila (mi nismo ni imali taj cilj! — A. J.)... Na kraju zimske kampanje inicijativa je ponovo prešla na nemačku stranu... Uspeli smo da na kraju kampanje, nalazeći se gotovo u

¹¹⁾ U ovom pogledu Manštajn se slaže sa Guderijonom, koji je smatrao da mu je odgovlačenje sa ofanzivom na Moskvu u letu 1941. godine onemogućilo zauzimanje našeg glavnog grada.

beznadežnom položaju, izvojujemo lovorike pobeđe“ (str. 474—475).

Prepustimo Manštajnovoj savesti te lovorike „pobeđe“. Posle gubitka šest armija, među kojima su i dve nemačke elitne armije, hitlerovcima je pošlo za rukom da iskoriste izvesne naše propuste i delimično potisnu naše trupe, koje još nisu bile stigle da se utvrde na dostignutim linijama (Jugozapadni i Voronješki front su više su se istakli ne raspolažući dovoljnim rezervama zbog čega su delimični protivudari koje je preduzeo neprijatelj imali izvesnog uspeha). Međutim, taj neznatan uspeh kod Manštajna izgleda kao pobjeda koja je povratila nemačkoj vojsci napadnu inicijativu. Ko će poverovati u ozbiljnost sličnih tvrđenja?

Korisno je setiti se razmera poraza koji su hitlerovci pretrpeli u zimskoj kampanji 1942—1943. godine. Da čujemo tog istog Manštajna:

„Ako se na zaključku izvrši kratak pregled toka borbi i događaja zimske kampanje 1942—1943. godine u južnoj Rusiji, to pre svega treba istaći neosporno veliki uspeh sovjetskih trupa. Sovjetima je pošlo za rukom da okruže i uniše čitavu, i to najjaču 6. armiju (u stvarnosti dve armije. — A. J.). Sem toga, Sovjeti su zbrisali sa lica zemlje četiri savezničke armije koje su se borile na strani nemačkih trupa... One su već bile izgubljene za front kao snaga sposobna za borbu... Mada je Holitova grupa u martu 1943. godine bila preimenovana u 6. armiju, ipak smo konačno izgubili osnovnu masu vojnika iz gotovo 20 divizija i znatan deo artiljerije i inžinjериjskih jedinica RVK.

... Gubitku trupa treba dodati još i to da su Rusi ovladali ogromnom teritorijom, koju smo bili osvojili posle letnje ofanzive 1942. godine, sa njenim materijalnim izvorima. Nije nam pošlo za rukom da zadobijemo kavkasku naftu, što je predstavljalo jedan od glavnih ciljeva naše ofanzive“ (str. 467—468).

U toku cele staljingradske bitke hitlerovci su izgubili više od jednog miliona vojnika. Kao što je poznato,

oni su u toku odbrambene bitke, koja je trajala četiri meseca, izvršili više od 700 juriša; neprijatelj je i danju i noću s ogromnom upornošću jurišao na naše položaje. Sve je bilo stavljeno na kartu radi izvršenja Hitlerovog naređenja, koji je više puta naređivao da se grad *zauzme* (on je četiri puta određivao rok zauzimanja grada).

U toku odbrambenog perioda bitke, od 17. jula do 19. novembra, neprijatelj je izgubio više od 250.000 u mrtvima i 580.000 u ranjenima. Za vreme naše protivofanzive od 19. novembra do 11. decembra neprijateljski gubici su iznosili 94.000 mrtvih i 72.000 zarobljenih (za to vreme su potpuno razbijene tri satelitske armije i mnoge nemačke divizije); ovome broju treba dodati još 330.000 ljudi izgubljenih u okruženju.

Prema tome, ukupni gubici nemačkih oružanih snaga u oba perioda staljingradske bitke iznosili su 1.226.000 ljudi. Čak i ako se od ovoga broja oduzme izvestan broj ranjenih koji su se u toku odbrane vratili u stroj (on može izneti približno 100-150.000), to u ovom slučaju neprijateljski gubici premašuju 1.000.000 ljudi.

Der ima pravo kad kaže da je Sovjetski Savez kod Staljingrada dobio bitku za uništenje i da se nijedan od njegovih saveznika ne može pohvaliti takvom pobedom.

Treba imati u vidu još i to da su kod Staljingrada hitlerovci izgubili prevlast u vazduhu i to u takvoj meri da nisu mogli ne samo da sanjaju o njenom povratku, nego ni da makar približno uspostave ravnotežu snaga.

Tu je sahranjena nemačka transportna avijacija (samo staljingradska front je oborio 499 transportnih aviona). Jasno je da to nije bio samo gubitak materijala, nego i ljetačkog osoblja i to njegovih najboljih kadrova. (Zarobljeni neprijateljski avijatičari sa oborenih transportnih aviona izjavili su da su u Staljingrad bili upućeni svi instruktori pilotskih škola).

I eto, zaboravljujući na taj katastrofalan poraz, Manštajn se ne ustručava da kaže da su „lovorike po-beđe“ u zimskoj kampanji 1942—1943. godine dospele

u ruke hitlerovaca. Drskost potučenog maršala zaista nema granica!

Beznačajne, slučajne uspehe hitlerovaca na pojedini odsecima krajem februara i početkom marta meseca, Manštajn je uzdigao na nivo isteknutih pobeda koje su tobože povratile nemačkim oružanim snagama strategijsku inicijativu.

Mada je neosnovanost ovog tvrđenja očigledna, ipak su tobože povratile nemačkim oružanim snagama stragadaja, jer je ono ponekad dobijalo indirektno priznanje i u našoj literaturi. U stvarnosti, oni koji smatraju da je inicijativa tek kod Kurska konačno prešla na našu stranu, samim tim čutke priznaju da je posle Staljingrada bio izvestan trenutak, kada je inicijativa ponovo prešla u ruke neprijatelja. To je netačno. Kod Staljingrada je strategijska inicijativa konačno i nepovratno prešla u naše ruke.

Već i sam plan operacije „Citadela“, izrađen od strane generala Čajclera i usvojen od Hitlera, pokazuje koliko se smanjila uobraženost Hitlera i njegovih slugu posle poraza kod Staljingrada. Ako su u leto 1942. godine, nemačke oružane snage, čiji je cilj bio preuzimanje inicijative posle naše pobede kod Moskve, dobile zadatak na prostoru juga od hiljadu kilometara nastupaju istovremeno u dva pravca — na Kavkaz i na Staljingrad, to je sada, u leto 1943. godine, Hitlerova Vrhovna komanda odlučila da izvrši udar na vrlo malom prostoru da bi makar koliko toliko poboljšala svoj položaj i, možda, postigla „nerešen“ ishod rata. Manštajn se iz svih snaga upinje da bi ubedio čitaoce da je operacija „Citadela“ propala jedino zbog odlaganja roka njenog početka.

A u stvari su najvažniji uzroci propasti operacije „Citadela“ bili sledeći. Prvo, posle završetka staljingradske bitke stvorio se povoljan za nas odnos snaga na čitavom južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta. Stvar je u tome, da su za vreme staljingradske bitke naše snage rasle, a snage neprijatelja slabile; to se naročito jasno pokazalo posle poraza šest neprijateljskih armija (dve

nemačke i četiri armije satelita). Drugo, moral nemačko-fašističkih trupa naglo je opao, što je takođe bilo u vezi sa staljingradskom katastrofom. Uticaj Gebelsove propagande na vojнике i stanovništvo znatno se smanjio. Treće, koalicija koju je Hitler obrazovao počela je da se raspada, te je dalje iskorišćavanje „savezničkih armija“ postalo nemogućno. Ako su se one ranije iskorišćavale za obezbeđenje bokova, to se sada uopšte nije moglo računati na njih.

Treba reći da je, prema Hitlerovoj zamisli, jedan od ciljeva operacije „Citadela“ bio smanjenje uticaja svih gore navedenih faktora.

U vidu zaključka kažemo da je baš Staljingrad predstavljaо oštar preokret u toku rata, a od momenta početka staljingradske protivofanzive strategijska inicijativa je konačno i nepovratno prešla u naše ruke. Svi sledeći pokušaji hitlerovaca da preuzmu inicijativu, svi njihovi protivudari, imali su lokalni karakter i nisu mogli da izmene jasno određen odnos snaga zaraćenih strana.

Stoga Manštajnovo tvrđenje da je operacija „Citadela“ bila odlučujući, prelomni momenat rata na istočnom frontu, predstavlja otvoreno falsifikovanje istorijske stvarnosti sračunate na to da pripše sebi slavu vojskovođe koji je uspeo da posle staljingradske bitke vrati inicijativu nemačkom oružju, ili bar ublaži posledice staljingradske katastrofe sa ciljem da docnije postigne neřešen ishod rata.

Otišli smo nešto dalje, napred da bismo pokazali neodrživost Manštajnovih pretenzija na ulogu „spasioca nemačke nacije“; sada ćemo se ponovo vratiti na staljingradsku bitku.

Moramo reći da nemačka javnost, očigledno još i sada krajnje bolno prima sve ono što je u vezi sa propašću kod Staljingrada dveju brojno najjačih nemačkih armija. Zbog toga Manštajn mora da se na sve moguće načine dovija da ne bi pozledio stare rane u srcima miliona Nemaca.

On na sve moguće načine maskira i zasenčuje svoju osnovnu misao da je, sa gledišta fašističkih rukovodilaca, bilo bescijljno oslobađati okružene trupe, a još nekorisnije da se one same probiju iz okruženja.

Okrivljujući Hitlera zbog toga što je njegovom krimicom propala armija koja je ostala u Staljingradu, Manštajn u isto vreme dokazuje da je dug otpor okruženih trupa spasao od potpunog poraza fašističke snage na južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta.¹²⁾

Nema smisla pretresati na ovom mestu sve te prazne reči kojima Manštajn na nekih stotinu strana pokušava da uveri čitaoce da je on učinio sve što je mogao radi oslobođenja okružnih trupa i da ovaj zadatak nije bio izvršen jedino krimicom Hitlera, koji mu nije stavio na raspolaganje potrebne rezerve. Manštajn se stara da stvari predstavi tako kao da se on stalno izjašnjavao protiv Hitlerovih odluka i uvek nastojavao na preduzimanju najodličnijih dejstava jakim snagama radi što bržeg oslobođenja okruženih trupa. Međutim, pri pažljivijem razmatranju ovog pitanja se vidi da, u suštini, nije bilo nikakvih neslaganja između njega i Hitlera o ovom pitanju, sem možda zbog toga što je Manštajn stvarno tražio za sebe što je moguće više snaga za popunu.

Treba podvući da je Hitler našao u Manštajnu najvatrenijeg izvršioca svojih planova baš u pogledu dejstava kod Staljingrada. A Manštajn se, iz potpuno jasnih razloga, ograđuje od toga svim sredstvima, jer neće da deli sa Hitlerom odgovornost za smrt mnogih hiljada svojih sunarodnika.

Istorijske činjenice, međutim, neosporno dokazuju Manštajnovu krimicu.

Predimo na te činjenice.

Na strani 333—334. Manštajn se žali da Hitler (OKH — Generalstab kopnene vojske) i komandant 6. armije

¹²⁾ Treba napomenuti da je sa operativno-strategijskog gledišta ostavljanje okruženih snaga kod Staljingrada imalo određenog smisla za fašističko rukovodstvo, ali samo dotle dok je staljingradska grupacija hitlerovaca vezivala veći deo naših snaga na jugu.

Paulus nisu ništa preduzeli radi probijanja obruča okruženja odmah, još u toku prva dva dana posle početka naše protivofanzive. Međutim, sâm Manštajn, pošto je primio komandu nad Donskom grupom armija u čiji je sastav ušla i grupa jedinica okruženih kod Staljingrada, računao je da se može čekati, u stvari, do 12. decembra, odnosno više od pola meseca, pri čemu je ovu pauzu smatrao celishodnom.

A u stvarnosti ovo odlaganje je imalo ubitačne posledice, jer smo za to vreme uspeli da izvršimo izvesno pregrupisavanje 51. armije, što je omogućilo da se uspori Hotovo nastupanje i dobije vreme za dolazak 2. gardijske armije. Da je deblokirajući udar bio izvršen početkom decembra, neprijatelj bi imao ozbiljne izglede na uspeh, jer su slabije snage naše 51. armije, koja je obrazovala spoljni front okruženja, bile u tom momentu razvučene na frontu od 200 km.

Manštajn teži da ubedi čitaoce da mu nisu bile blagovremeno dodeljene potrebne snage i da je tobože zbog toga dva puta pomerao vreme početka ofanzive.

Međutim, sâm Manštajn odmah razobličava ovu izmišljotinu. On na 355. strani piše: „U zoni dejstva 4. oklopne armije, iz već ranije pomenutih razloga, oteglo se prebacivanje 57. oklopnog korpusa (glavne udarne snage Hotove armije. — A. J.) sa Kavkaza. Rok za posedanje polaznog položaja se morao pomeriti od 3. na 8, a zatim i na 12. decembar. Bilo je jasno da neprijatelj, videći ovo, neće biti tako dugo neaktivran. 3. decembra on je... izvršio udar u pravcu Komeljnikova — glavne iskrcne stanice 57. oklopnog korpusa, očevidno sa namerom da razjasni situaciju. 4. oktobra je neprijatelj bio odbačen protivnapadom 6. oklopne divizije koja je u to vreme već bila dovedena u stanje borbene gotovosti“.

Prema tome, 4. decembra je jaka, sveža 4. oklopna divizija, koja je pristigla iz Francuske, bila dovedena u stanje borbene gotovosti. Pošto je izbacila iz Koteljnikova konjičke jedinice generala Šapkina, koje su upale tamo radi izviđanja, ona je morala da nastavi gonjenje naše

konjice i da se probija prema okruženim snagama. Dejstvo 6. divizije moglo bi da podrže i ostale Hotove jedinice koje su se već davno nalazile u rejonu Koteljnikova.

Manštajn, istina, tvrdi da je „od 8. decembra započeta koncentracija jakih neprijateljskih snaga pred severnim delom fronta 4. oklopne armije (severoistočno od Koteljnikova). Tu je primećena jedna nova (51.) armija“ (str. 355). No, prvo, od 4. do 8. decembra proteklo je četiri dana kada je i trebalo dejstvovati i, drugo, „nova 51. armija“ (komandant general-potpukovnik N. I. Trufanov) od polovine jula 1942. nalazila se na južnom krilu Staljingradskog i Jugoistočnog fronta i u to vreme je izvršila samo pregrupisavanje.

Da bi opravdao propast deblokiranja, Manštajn uverava čitaoce da nije imao dovoljno snaga. On veoma smeteno govori o sastavu Hotove armije; ispada kao da su u sastav novoformirane armije ušle svega dve oklopne divizije i 1—2 pešadijske divizije iz sastava vazduhoplovstva.

Da vidimo šta o tome pitanju kažu drugi fašistički generali koji nisu neposredno učestvovali u datim događajima, te ih objektivnije i opisuju.

Butral, između ostalog, piše:

„Jedinice prebačene sa Kavkaza i drugih odseka istočnog fronta i pridate Donskoj grupi armija, prikupile su se u rejonu Koteljnikova. One su bile potčinjene 4. oklopnoj armiji general-pukovnika Hota, koja je do 10. decembra obrazovala udarnu grupaciju u čijem su se sastavu nalazile 4 oklopne, 1 pešadijska divizija i 3 pešadijske divizije iz sastava vazduhoplovstva.¹³⁾

A evo kako Tipelskirh prikazuje snage koteljnikovske grupacije: „Od snaga koje su stigle sa Kavkaza, iz rejona Voronježa i Orela, Manštajn je u rejonu Koteljnikova obrazovao udarnu grupaciju pod komandom generala Hota. Ova grupacija, u čiji su sastav ušle 4 oklopne, 1 pešadijsku

¹³⁾ Мировая война 1939—1945 гг. Сборник статей, Издатель-лит., М., 1958, стр. 200.

ska i 3 pešadijske divizije iz sastava vazduhoplovstva, otpočela je 10. decembra... ofanzivu.¹⁴⁾

Na osnovi dokumenata utvrđeno je da su se u sastavu Hotove grupacije, koja je bila koncentrisana u rejonu Koteljnikova, nalazili: 23. 6. i 17. oklopna divizija, 15. pešadijska divizija iz sastava vazduhoplovstva, 6. i 7. rumunski armijski korpus i grupa pukovnika Panvica; docnije tamo je došla 16. i SS motorizovana divizija „Viking“.

Manštajn je imao dosta snaga za izvršenja deblokiranja, jer sve do 24. decembra mi nismo imali mogućnosti da uputimo na odsek proboga bilo kakve sveže snage, te je čitava Hotova udarna grupacija vodila borbe uvek s tom istom krajnjem slabom 51. armijom.

Manštajn piše da je Hotova 4. oklopna armija tobože nailazila na otpor sve novih i novih snaga; a u stvarnosti, kako je to već ranije rečeno, na ovom odseku nije bilo nikakvih novih snaga sem 2. gardijske armije koja se ovde prikupila tek 24. decembra, o čemu piše i sám Manštajn na strani 377. No, čak i posle dolaska 2. gardijske armije nije se bitno promenio odnos snaga, mada Manštajn tvrdi da su naše snage tobože bile nekoliko puta jače od nemачko-fašističkih.

Navećemo ovde pregled odnosa snaga do dolaska 2. gardijske armije.

Sadržaj	Kod nas	Kod neprijatelja	Odnos
Ljudi	27.795	35.000*)	1 : 1,2
Oruđa poljske artiljerije	128	226	1 : 1,9
Oruđa POO	95	178	1 : 2
Tenkova	107	460	1 : 4

*) Relativna mala nadmoćnost neprijatelja u ljudstvu tumači se time što se naša 51. armija sastojala pretežno od pešadijskih jedinica.

¹⁴⁾ Типпельскирх К., История второй мировой войны. Издатиллит, М., 1956, стр. 260.

Prema tome, Manštajn odnosno Hot imali su 24. decembra dva puta više artiljerije i više od četiri puta veći broj tenkova. Ali i posle dolaska 2. gardijske armije, snage su se, u suštini, samo izjednačile, a nadmoćnost smo postigli jedino na pravcu glavnog udara.

Manštajn nije izvršavao samo zadatak deblokiranja. On je komandovao Donskom grupom armija u čiji je sastav ušla 6. armija. Njemu je više nego ma kome drugome trebalo da bude jasno da je — pošto su snage namenjene za izvršenje deblokirajućeg udara razbijene, a njihovi ostaci odbačeni daleko na jugozapad i zapad skoro do Rostova — dalji otpor okruženih trupa je bio besciljan, jer su one do toga trenutka potpuno iscrple sve svoje borbene mogućnosti i izvršile svoj poslednji operativno-strategijski zadatak: vezivanje naših snaga u rejonu Staljingrada u vremenu od 23. novembra 1942. do 15—18. januara 1943. godine. Da Manštajn stvarno nije bio sagasan s Hitlerom i da je na svoju odgovornost dozvolio Paulusovim trupama da kapituliraju, bilo bi spaseno još najmanje 150—200.000 života, pored onih 90.000 ljudi koji su bili zarobljeni u završnom periodu staljingradske bitke.

Treba imati u vidu da su okružene snage glavne gubitke pretrpele u vremenu od 15. januara do 2. februara 1943. Prema Derovom tvrđenju, „Samo u vremenu od 24. januara do 2. februara je poginulo i umrlo još preko 100.000 ljudi“.¹⁵⁾

Mada je ovaj broj očigledno smanjen on ipak tačno pokazuje kada je propala osnovna masa okruženih snaga.

Navećemo ovde i izjavu fašističkog pukovnika Dinglera koju general Melentin navodi u knjizi *Oklopne bitke 1939—1945. godine* (ovu ćemo knjigu razmotriti docnije):

„U tom periodu su mnogi viši komandanti i štabni oficiri dobili naređenje da avionom odlete iz staljingradske obruča. Među njima je bio i pukovnik Dingler. U to vreme su se razbijeni delovi 3. motorizovane divizije,

¹⁵⁾ Дёрр Г., *Поход на Сталинград* Воениздат М., 1957, стр. 124 (Hans Doerr, *Der Feldzug nach Stalingrad*, E. S. Milther und Sohn Gmbtt, Darmstadt, 1955).

kojoj je pripadao ovaj pukovnik, branili kod vodocrpne stanice u Voroponovu Pukovnik Dingler je imao da zajedno sa generalom Hubecom, komandantom 14. oklopnog korpusa, krene avionom iz Staljingrada i preuze me mere radi poboljšanja snabdevanja okruženih jedinica. On je teška srca ostavio svoje vojnike, pošto je prethodno prodiskutovao pitanje svog odlaska sa komandantom divizije i ostalim oficirima, koji su se nadali da će on možda na neki način uspeti da olakša njihov položaj. On je pošao na aerodrom u Gumraku na motociklu sa prikolicom — jedinom transportnom sredstvu koje je ostalo u diviziji. Na putu su ležali leševi vojnika, svaki čas se nailazilo na izgorele tenkove, napuštena oruđa; sve je to potvrđivalo da armija preživljava poslednje dane. Aerodrom je predstavljao istu žalosnu sliku: to je bila snežna pustinja sa razbacanim avionima i automobilima. Svuda su ležali leševi: suviše iscrpeni da bi se mogli kretati, vojnici su upravo umirali na snegu".¹⁶⁾

Uzgred budi rečeno, ovu sliku trebalo bi da zamisle oni fašistički demagozi koji još i sad pokušavaju da uvere javno mnjenje da Sovjetski Savez drži bivše pripadnike Hitlerove vojske. A u stvari, to su oni, koje krivicom Hitlera i njegovih pomagača neutesno oplakuju majke, žene i deca u Nemačkoj, našli svoj grob u staljingradskim stepama, ili su bili zarobljeni u takvom beznadežnom stanju da se više nisu mogli spasti.

Ovde je umesno navesti i izjavu jednog drugog oče-vica: to je Oto Korfes koga smo već ranije pominjali, a koji je bio zarobljen kod Staljingrada od strane naših trupa. On kaže: „Nemački ratni zarobljenici iz rejon Staljingrada pristizali su u logore... iscrpeni, gladni i bolesni... U kazanu je besnela dizenterija i pegavac... Zarazilo se na desetine hiljada ljudi. Mnogi su umrli bez obzira na herojske napore sovjetskog sanitetskog osoblja.

¹⁶⁾ Меллентин Ф. В., Танковые сражения 1939—1945 гг., Издатлинлит, М., 1957, стр. 176. (Major — General F. W. Von Mellenthin, Panzer Battles 1939—1945, Casselle et Company LTD, London).

Nastradala su i 2 sovjetska lekara i 14 medicinskih se-stara".¹⁷⁾ Da bi potvrdio svoje reči, on navodi citat iz knjige bonskog doktora teologije Holvicera, za koga se nikako ne može pomisliti da je prijateljski raspoložen prema SSSR-u. Holvicer ne samo da potvrđuje Korfesove reči, nego i ističe da je samopožrtvovanje sovjetskog sanitetskog osoblja primoralo ratne zarobljenike da drugim očima gledaju na Sovjete i da se priključe Nacionalnom komitetu „Slobodna Nemačka".¹⁸⁾

S druge strane, Manštajnova težnja da dokaže da otpor okruženih snaga u toku čitavog trajanja njihove borbe, a i sama njihova propast nisu bili besmisleni, jer su spasli kavkasku grupaciju neprijatelja, nije ništa drugo, nego pokušaj da opravda sebe u očima nemačkog naroda.

Prost proračun vremena pokazuje da i u slučaju kapitulacije okružnih fašističkih snaga u roku određenom u našem ultimatumu, naše armije koje su dejstvoale kod Staljingrada nikako ne bi mogle da učestvuju u borbama protiv fašističkih snaga na kavkaskom pravcu. Njima bi za to bilo potrebno najmanje 2—3 nedelje. Sem toga, bilo je predviđeno da se one, posle pregrupisavanja, popune i odmora, upotrebe za dejstva na drugom odseku.

Nemački naród dugo neće zaboraviti besmislenu propast više od 200.000 vojnika i zarobljavanje još 90.000 ljudi dovedenih do krajnje granice iscrpenosti. U dove i siročad poginulih neće to oprostiti Hitleru i njegovim najbližim pomagačima. Zato se Manštajn tako i dovia, pokušavajući da izbegne gnev naroda.

Neće biti suvišno navesti ovde još jedan citat iz referata Ota Korfesa koji jasno pokazuje koliko su negodovanje izazivala Manštajnova farisejska dovijanja kod javnog mnjenja Istočne Nemačke. Korfes kaže: „Ima mnogo osnova da se upita nije li takođe i on (Manštajn.

¹⁷⁾ Komission der Historiker der DDR und der UdSSR. Probleme der Geschichte des zweiten Weltkrieges, Bd. 2, „Akademie — Verlag“, Berlin, 1958, S. 433—434.

¹⁸⁾ Isti izvor.

— A. J.) u punoj meri odgovoran, ukoliko je kao komandant grupe armije izvršavao Hitlerova naređenja... I ako je, prema svojim vlastitim rečima, shvatio njihove ubitačne posledice, zašto je pomagao Hitleru u ostvarivanju planova koji vode u propast?“ Dalje Korfes ubedljivo govori o tome da se Manštajn u celini i potpuno slagao sa Hitlerovim planovima otpočinjanja agresivnog rata protiv SSSR-a; Manštajn, štaviše, i sada opravdava Hitlerovo verolomstvo i „u interesu SAD podstiče nemački narod na rat protiv SSSR-a“.¹⁹⁾

Treba kazati nekoliko reči i o Manštajnovim pokušajima da ubedi čitaoce da je bila okružena samo 6. armija. To je očigledna laž.

Navećemo ovde izvod iz izveštaja vrhovnom komandantu od 2. februara 1943. o rezultatima likvidacije okruženih trupa.

„... Potpuno su uništeni i delom zarobljeni 11. armijski korpus, 51. armijski korpus 4. armijski korpus, 48. oklopni korpus, koji su imali ukupno 22 divizije i to: 44, 71, 76, 79, 94, 109. lača, 113, 376, 295, 297, 305, 371, 384. i 389. pešadijska divizija; 3, 29. i 60. motorizovana divizija; nemačka 14, 16. i 24. oklopna divizija; rumunska 1. konjička i 20. pešadijska divizija.

Sem toga, uništene su sledeće jedinice ojačanja:

- a) 42, 44, 46, 59, 61, 65. i 72. artiljerijski puk RVK, 1. divizion 97. artiljerijskog puka, 43, 639, 733, 856, 855. i 861. artiljerijski divizion RVK, 243. divizion jurišnih oruđa; 2. i 51. puk šestocevnih bacača RVK; 9, 12, 25, 30, 37. i 91. protivavionski divizion raznih puškova čiji samostalni divizioni dejstvuju na drugim frontovima; b) 45, 71, 294, 336, 652, 672, 658. i 501. samostalni pionirski bataljon i jedan pionirski bataljon bez broja; c) 21, 40, 540. i 539. samostalni građevinski bataljon; d) 6. puk za vezu i, verovatno, 594. puk za vezu; e)

¹⁹⁾ Komission der Historiker der DDR und der UdSSR. Probleme der Geschichte des zweiten Weltkrieges, Bd. 2, „Akademie — Verlag“, Berlin, 1958, S. 432.

7. i 28. artiljerijski izviđački divizion; f) mnogo mostovskih parkova i drugih pomoćnih jedinica“.

Iz ovoga izveštaja se vidi da su osnovne operativne jedinice 4. oklopne armije — 4. armijski i 48. oklopni korpus kao i 29. motorizovana divizija — dospele u okruženje i bile delom uništene, a delom zarobljene.

Manštajnove kolege, takođe potvrđuju ove činjenice. Evo šta, recimo, general Der, piše o ovom pitanju:

„Desno krilo 4. oklopne armije (4. armijski korpus), zbog ugroženosti njenog južnog boka, bilo je povućeno nazad; štab armije, smešten u Verh. Caricinskom, bio je ujutru 21. novembra napadnut od strane ruskih tenkova i premešten u Buzinovku. Zatim je dobio novi zadatak i ponovo je povučen nazad. 6. armija je primila pod svoju komandu snage koje su se nalazile u sastavu 4. oklopne armije (ojačani 4. armijski korpus i 29. motorizovanu diviziju).²⁰⁾

Der je ranije rekao da je pod komandu 6. armije ušao 48. oklopni korpus 4. oklopne armije.

Prema tome, u stvarnosti je bila okružena ne samo komanda 4. oklopne armije, nego i sve njene snage.

Ako pak izvršimo analizu brojnog stanja okruženih snaga, videćemo da je kod Staljingrada bilo okruženo više od dve jake armije. Prema formacijskom sastavu iz tog vremena, nemačko fašističke armije sastojale su se iz tri korpusa od po tri divizije (svega 9 divizija). Ponekad je u sastavu armije bilo i četiri korpusa, odnosno 12 divizija. Ako se uzme da je to bio maksimalan broj operativnih jedinica u armiji i da se ona sastojala od 4 korpusa, odnosno 12 divizija (u to vreme je nemačka divizija brojala 10.000 ljudi), onda izlazi da je jedna armija imala 120.000 ljudi, njene jedinice ojačanja 10—15.000, tj. ukupno 130—140.000 ljudi a dve armije su, prema tome, imale 260—280.000 ljudi. Opšte poznato je, međutim, da je brojno stanje okruženih trupa iznosilo 330.000 ljudi. Jasno je da su bile okružene ne

²⁰⁾ Дёrr Г., Поход на Сталинград, Воениздат, М., 1957, стр. 72.

samo dve armije, nego i veoma znatan broj jedinica ojačanja rezerve Vrhovne komande. Ali to ne smeta „objektivnim istraživačima“ tipa Manštajna da smatraju da je bila okružena samo jedna armija.

Osvrnućemo se još jednom na pitanje o Manštajnovoj kritici Hitlera. Treba naglasiti da Manštajn sve neuspehe fašističkih oružanih snaga povezuje sa Hitlerovim greškama i propustima, a sve uspehe, sem nekih izuzetaka, pripisuje sebi.

Nemamo mogućnosti da nabrajamo ovde sve zamerke upućene na Hitlerovu adresu; dobro bi bilo da ih je Manštajn uputio Hitleru dok je bio živ. Ukazaćemo samo na to da Manštajn, težeći da razobliči svog bivšeg idola, ide tako daleko da postaje smešan.

Tako, na strani 323. on oštro zamera Hitleru da je ovaj kod Staljingrada koncentrisao elitne nemačke trupe na glavnom pravcu udara, a savezničke trupe, koje su u pogledu borbene sposobnosti bile mnogo slabije, — na krilima, kao da je bilo bolje da je uradio obratno. (Karakteristično je da je i sam Manštajn to isto uradio prilikom udara koji je Hot izvršio iz rejona Koteljnikova radi deblokade.) Navećemo Sledeću Manštajnovu kritičku tiradu:

„Druga, još teža greška sastojala se u tome što je Hitler primorao grupu armija „B“ da svoju glavnu udarnu snagu — 6. armiju i 4. oklopnu armiju — upotrebi u borbama u rejonu Staljingrada i u samom Staljingradu. A obezbeđenje dubokog severnog boka te grupe armija u rejonu reke Dona je bilo povereno 3. rumunskoj, jednoj italijanskoj i jednoj mađarskoj armiji, a u rejonu Voronježa — slaboj 2. nemačkoj armiji. Hitleru je moralo biti poznato da savezničke armije, čak ni pod zaštitom odbrane na Donu, neće biti u stanju da se suprotstave ozbiljnoj sovjetskoj ofanzivi. Gore navedeno se odnosi i na 4. rumunsku armiju kojoj je on poverio obezbeđenje desnog otkrivenog boka 4. oklopne armije.“

A evo šta on piše o početku Hotovog udara (str. 361):

„... Korpus (57. oklopni. — A. J.) otpočeo je 12. decembra napad na Staljingrad. Njegove bokove su štitili: na istoku, sa strane Volge — 7. rumunski armijski korpus; na zapadu, sa strane Dona — 6. rumunski armijski korpus“.

Ispada kao u poznatoj staroj poslovici: „Ono što je dozvoljeno bogu, nije dozvoljeno volu“ (Quod licet Jovi non licet bovi).

U isto vreme, Manštajn ne ispušta iz vida da navede Hitlerove pohvale, i citira Hitlerovu depešu povodom zauzimanja Sevastojolja od strane nemačko-fašističkih snaga.

Ovde se uzgred može istaći još i to da se mnogi Manštajnovi navodi, koji su uvredljivi za bivše saveznike Nemačke, a posebno oni u kojima on tvrdi da su ovi „nasamarili“ Nemce time što nisu održali svoje položaje na krilima, okreću protiv samog Manštajna. Pošto hitlerovci nisu ispunili svoje obaveze prema satelitima — nisu zauzeli Staljingrad ni u toku leta, kako su obećali, niti su to učinili u toku zime — onda se još ne zna ko je koga „nasamario“; najverovatnije je da su hitlerovci „nasamarili“ svoje saveznike.

Za Manštajna su karakteristična i takva neosnovana tvrđenja kao što je, na primer, ono da sovjetska protivofanziva tobože nije predstavljala iznenađenje za neprijatelja. Antonesku je tobože znao da se ona priprema i obavestio je o tome nemački Generalštab. To je očigledna laž.

Evo šta je pred međunarodnim sudom izjavio bivši general-pukovnik Jodl koji je, kao što je poznato, bio dobro obavešten o svim poslovima nemačkog Generalštaba.

„Potpuno smo prevideli koncentraciju jakih ruskih snaga na boku 6. armije (na Donu). Nismo uopšte imali predstavu o jačini ruskih snaga u ovom rejonu. Ranije

tu nije bilo nikoga, i iznenadno je izvršen jak udar od presudnog značaja“.

Korisno je da se, kao epizoda koja karakteriše lik samog Manštajna kao vojnika i čoveka, navede njegovo pravdanje zbog toga što nije obišao „Kazan“ i posavetovao se s Paulusom.

Evo šta on piše na strani 345: „Odlučio sam da lično odletim u „Kazan“, da bi se posavetovao s Paulusom. Ali, zbog upornih ubedivanja svog načelnika štaba i načelnika operativnog odeljenja, na kraju krajeva ipak sam odustao od toga. Pri takvim vremenskim prilikama, bilo je vrlo verovatno da bi se morao zadržati u „Kazanu“ dva dana, a možda i više. Međutim, tako dugo odustvovanje nije dozvoljavala ni napregnuta situacija kod ostalih armija, ni potreba da se brane gledišta grupe armija u Generalštabu kopnene vojske...“

Međutim, sâm Manštajn više puta spominje da je Paulus imao vezu ne samo sa Generalštabom kopnene vojske, već i neposredno sa Hitlerom. Ako se uzme u obzir da se 6. armija sastojala iz dve armije, da je sačinjavala više od polovine snaga Donske grupe armija i, nesumljivo, predstavljala jednu operativnu strategijsku formaciju koja se našla u najkritičnijoj situaciji, onda će biti razumljivo da se Manštajnovo odustajanje od sastanaka s Paulusom i ličnog razjašnjenja situacije okruženih snaga, verovatno, tumači prosto plašljivošću.

Sovjetskom komandantu je neshvatljivo kako se može dozvoliti takav gospodski nemaran odnos prema svojim jedinicama koje su se našle u nevolji i kako se nije učinilo sve što je bilo mogućno radi njihovog ličnog obilaska. Stoga bivši maršal uzalud pokušava da se u očima čitalaca predstavi kao neki „ritor bez mane i straha“, jer mu нико neće poverovati.

Mogla bi se navesti još mnoga mesta iz Manštajnove knjige, gde on bestidno iskriviljuje realne činjenice, ali je i ovo dovoljno da bi se dobila predstava o tome na koji način potučeni Hitlerovi generali falsifikuju istoriju.

Završavajući odeljak o knjizi maršala Manštajna, treba naglasiti da se detaljnije razmatranje onih njenih odeljaka koji se odnose na Staljingrad ne tumači time što u njima ima više iskrivljavanja nego u drugim, već time što je pisac ovih radova za vreme staljingradske bitke bio komandant Jugoslovenskog i Staljingradskog fronta i, dobro poznaje tok događaja koji su se tamo odigrali.

Rezimirajući sve što je rečeno o Manštajnovoj knjizi, treba podvući da ne samo njena pojedina mesta, već čitava knjiga u celini predstavlja obmanjivanje, falsifikat, a ako se u vidu pojedinačnih ubačenih momenata i susreću istiniti prikazi istorijskih činjenica, to čak i u ovom slučaju iz njih nisu izvučeni pravilni zaključci.

III

BUJICA FALSIFIKATA

U ovom odeljku brošure ukratko ćemo se osvrnuti na niz knjiga i članaka bivših nemačkih generala po činu nižih od Guderijana i Manštajna. Hteli bismo takođe da ukažemo da se mutna bujica falsifikata istorije i propagande militarizma u Zapadnoj Nemačkoj bukvalno izlila iz korita.

Pre svega osvrnućemo se na knjigu general-majora bivše nemačko-fašističke vojske Hansa Dera *Pohod na Stalingrad*,¹⁾ ukoliko se ona odnosi na onaj period rata o kojem je bilo govora pri analizi Manštajnovе knjige.

Der nije bio neki poznati komandant, a izgleda, da on i ne pretenduje na tu ulogu. Iako je bio učesnik stalingradskih događaja, on u svojoj knjizi ne istupa kao pisac memoara, već kao istoričar.

Kao pozitivnu stranu Derove knjige treba istaći to što u njoj ima mnogo operativnih dokumenata nemačke Vrhovne komande i što su hronološkim redom detaljno prikazani događaji na južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta počev od juna 1942. godine. Ali u čitavom nizu slučajeva, Der vrlo vešto namešta činjenice, zamenjuje stva-

¹⁾ Sva se pozivanja odnose na rusko izdanje: Дёrr Г., *Поход на Стalingрад*, перевод с немецкого, Воениздат, М., 1957. (*Der Feldzug nach Stalingrad, Versuch eines operativen Überblickes*, von Hans Doerr).

rne uzroke poraza hitlerovaca izmišljenim, brani svoje bivše starešine, svaljuje na Hitlera krivicu zbog neuspeha itd.

U naš zadatak ne spada izlaganje sadržine knjige po redu i analiziranje svih Derovih izmišljotina.

Zadržaćemo se samo na glavnom.

Kroz celu knjigu Der oštro kritikuje Hitlera zbog pogrešnih proračuna u planu letnje kampanje 1942. godine i grešaka pri njegovom docnjem realizovanju. Prema Derovim rečima, Hitler je postavio istovremeno dva cilja: da ovlada Kavkazom i da podiđe Staljingradu (Hitlerova direktiva br. 41. od 5. aprila 1942) a docnije, pri razvijanju borbenih dejstava na južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta, uopšte nije odredio koji je cilj glavni. Pri tome Der je sklon da smatra, kao što to čini većina buržoaskih, a među njima i nemačkih, vojnih istoričara, da ovladivanje Staljingradom nije imalo koliko-toliko odlučujući značaj za uspeh kampanje i da je svu pažnju trebalo usredsrediti na jedan objekat, naime na Kavkaz.

Moglo bi se, naravno, diskutovati o tome pri kakvom bi redosledu operacija i rasporedu snaga hitlerovci imali više izgleda da ostvare te planove. Ali, sa najvećom odlučnošću treba reći da je bilo nemogućno ovladati Kavkazom pre izbijanja u rejon Staljingrada i osvajanja ovog grada.

U Hitlerovojoj direktivi od 5. aprila 1942. bio je postavljen sledeći cilj: u toku leta podići Staljingradu i pomoći avijacije uništiti ga kao industrijski centar i komunikacijski čvor. U sledećim, pak, naređenjima Hitler je zahtevao da se Staljingradom ovlada u celini.

Ne dodirujući mnogobrojna Derova razlaganja, koja su razbacana po čitavoj knjizi, navećemo samo ono mesto (str. 50—52) gde je slična kritika Hitlera najjasnije izražena:

„3 septembra je 51. armijski korpus otpočeo napad na grad. Njemu je sada pao u deo najteži deo borbe za Staljingrad. Tog istog dana je 4. oklopna armija (48. ok-

lopni korpus) izbila na zapadnu ivicu grada kod Voroponova.

Docnije, napad se više nije odvijao tako brzim tempom; uskoro se uvidelo da na „osvajanju grada iz pokreta“, kako je to bio planirao Generalštab oružanih snaga, ne može biti ni govora. Naše snage su tek 10. septembra zauzele zapadnu ivicu Staljingrada, osvojile naseljena mesta Gorodišče, Aleksandrovku i Sadovu.

14. septembra je 6. armija zauzela Mamajev Kurgan (k. 192) na severnoj granici poslovne četvrti grada (severna polovina grada) koji dominira nad celim gradom. 15. septembra, zauzimanjem glavne železničke stanice, skoro cela ta četvrt se našla u našim rukama. Obe nastupajuće armije — 4. oklopna i 6. armija — spojile su se kod reke Carice koja odvaja stari Caricin od nove poslovine četvrti.

Po naređenju grupe armija „B“, komanda 6. armije je od 16. septembra primila na sebe odgovornost za tok borbenih dejstava u gradu; 48. oklopni korpus 4. oklopne armije, koji je dejstvovao južno od reke Carice, dodeljen je 6. armiji.

Sada se grad Staljingrad nalazio uglavnom u našim rukama, ali industrijske objekte severno od grada do rejona južno od Rinoka većim delom još su držali Rusi.

Istina, Volga se više nije mogla koristiti kao vodena magistrala. Staljingrad više nije predstavljaо čvor komunikacija, ali se to moglo postići sa istim uspehom dejstvujući severno ili južno od grada. Industrijska preduzeća su bila evakuisana, porušena ili su se nalazila u zoni dejstva nemačke artiljerije, te nisu mogla da rade. Na taj način je zadatak za ovaj period operacije, naveden u Hitlerovoј direktivi od 5. aprila 1942. bio izvršen. Prodужenje nastupanja radi konačnog ovlađivanja čitavim rejonom Staljingrada nije moglo više ništa da pruži u tom pogledu.

Sa čisto vojnog gledišta, ono takođe nije bilo neophodno, jer je u strategijskom pogledu bilo dovoljno da se pri nastupanju na Kavkaz za obezbeđenje severoistočnog

boka zauzme linija Astrahan — Kalač — Voronjež sa glavnim osloncem na prevlaci između Volge i Dona. Nije bilo neophodno uključivati Staljingrad u ovu liniju, jer²⁾ su nemačke trupe čvrsto držale ugaono kamenje odbrane prevlake: visove na izbočini Volge kod Krasnoarmejska i zapadnu obalu Dona severno od Kalača.

Međutim, Vrhovna komanda je htela da „završi bitku za Staljingrad čišćenjem ostalih delova grada od neprijatelja“ — kako je to stajalo u direktivama Generalštaba oružanih snaga.

Sada je već taj zadatak imao taktički karakter. Propaganda obeju strana pridala mu je strategijski značaj. Sve dok su se Rusi borili zapadno od Volge, Staljin je mogao da govori o herojskoj odbrani svoga grada. Hitler sa svoje strane nije želeo da se smiri sve dok njegove trupe, ne budu zauzele i poslednje parče zemlje koje se zove Staljingrad. Politika, prestiž, propaganda i osećanja nadvladali su trezvenu procenu vojskovođe.

Vrhovna komanda je dozvolila sebi taj luksuz, jer tada, u septembru 1942. godine, ni ona sama, niti komanda 6. armije nisu mogle pomisliti da će ruske trupe, koje su dejstvovale kod Staljingrada, imati dovoljno snaga za pružanje upornog otpora.

Rovovski rat koji je sada otpočeo na ulicama, u zgradama i ruševinama, došao je neočekivano za nemačke trupe, gubici u ljudstvu i tehničici nisu bili u srazmeri sa uspesima koji su se cenili po kvadratnom metru oslojenog zemljišta...

Polovinom septembra 1942. se uvidelo da dve armije, koje su učestvovale u operaciji, nisu uspele da Staljingrad uhvate u klešta. 4. oklopna armija nije ovladala privoškim visovima u rejonu Krasnoarmejska; njen je front bio povijen prema severozapadu. 6. armiji, koja je gotovo tri nedelje bila zadržana zapadno od Kalača i na Donu, poslo je, doduše, za rukom da se probije ka reci severno od Staljingrada, ali je ona bila isuviše slaba da bi mogla produžiti nastupanje duž Volge na jug.

²⁾ Netačan prevod; treba da stoji: »ako bi«.

Umesto da se spoje na obali Volge, obe su se armije spojile zapadno od Staljingrada. Trupe su bile primorane da, umesto operacije za okruženje, izvrše niz frontalnih udara na ruske trupe koje su branile ovaj ogroman grad; nije im pošlo za rukom da okruže čitav rejon Staljingrada, a ni neprijateljske snage koje su se tamo nalazile. To se tumači time što se, zbog nedostatka snaga i slabo organizovanog snabdevanja jedinica, nije moglo ostvariti jednovremeno dejstvo obe armije neophodno za izvršenje obuhvata...

Usled toga su Rusi, ne izlažući se udarima nadmoćnijih snaga istočno od Dona i vodeći manevarsku odbranu, dobili vreme za prebacivanje svežih snaga preko Volge i pripremanje uporne odbrane grada. Velike fabrike severno od grada koje su bile porušene za vreme borbi, još su se nalazile u rukama Rusa. Na obali Volge nemačke trupe nalazile su se samo u rejonu Kuporosnog, na periferiji grada južno od r. Carice i na severu u rejonu Rinoka i južno od njega. Najvažniji deo Staljingrada nalazio se u rukama Rusa.

Tada su nemački položaji u Staljingradu, bar sa taktičkog gledišta, još bili okrenuti uglavnom prema Donu, a ne prema Volgi. Uloga ovih položaja, kao oslonca na Volgi, odnosno klina koji odvaja severnu Rusiju od Kavkaza i preseca ruske komunikacije za dotur nafte, imala je čisto teorijski karakter, jer je za to odvajanje bio neophodno zauzeti Astrahan i ovladati rejonom ušća reke Urala.

Zadaci, koji su u tom trenutku bili najvažniji, bili su povezani sa dejstvima neposredno na bokovima grupacije koja je nastupala na Staljingrad. Visovi u rejonu Krasnoarmejska i Beketovke nalazili su se u rukama neprijatelja, predstavljajući stalnu opasnost za južni bok 6. armije; da su se oni nalazili u našim rukama, imali bismo velika preimuntva... Još je važnije bilo poboljšati našu odbranu na severnom boku. Takozvana prevlaka između Volge i Dona u rejonu Rinok — Kotlubanj — Kačalinska, koja se stvorila za vreme nastupanja 14. ok-

lopnog korpusa, nije obezbedivala mogućnost ešeloniranja odbrane u dubinu, — te bi se ovde, u slučaju i najmanjeg uspeha neprijatelja, mogla pojaviti neposredna opasnost za naš front u Staljingradu.

Već od samog početka Rusi su na ovu prevlaku vršili jake napade, jer neprijatelju nigde nije polazilo za rukom da tako brzo kao ovde koncentriše i baca u borbu jake snage. Stoga je bilo potrebno hitno pomeriti naše položaje napred do visova u rejonu k. 151, koji su dominirali okolnim zemljишtem i bili naročito opasni u rukama Rusa.

Ali, bilo je neophodno poboljšati položaje ne samo na bokovima 6. armije. Mnogo veću opasnost je predstavljala slabost oba boka grupe armija „B“ na srednjem toku Doma i u kalmičkim stepama.

Sada se staljingradska operacija oslanjala na nesigurno tle“.

Dalje, Der govori da je i kavkaska napadna operacija došla u čorsokak i, kao i uvek, okrivljuje za to Hitlera, kao stvaraoca lošeg plana (direktiva od 23. jula), i tamošnju surovu prirodu, a povećan otpor sovjetskih trupa navodi samo kao drugostepeni uzrok.

Blago se izražavajući, gore navedeni odlomak iz Derove knjige sadrži niz netačnih činjenica. On tvrdi da je 14. septembra bio zauzet Mamajev kurgan, a sutradan, posle zauzimanja glavne železničke stanice, i čitav „poslovni“ deo grada pao u ruke Nemaca. U stvarnosti to su bili trenutni uspesi : Mamaev kurgan je bio odmah preotet od Nemaca; kod centralne železničke stanice 17. septembra vođene su najžešće borbe, ali se ni one nisu završile uspešno po neprijatelja, koji je bio odbačen nazad. U stvarnosti neprijatelj je tada uspeo da ovlada samo neznatnim delom centralnog rejona grada. Značajno je da čak i sam Der izjavljuje da je središte grada sa pristaništima ostalo u rukama Rusa.

Treba ovde naglasiti da Der, kao i drugi fašistički generali, namerno sužava granice Staljingrada. On, u sуштинji, ubraja u Staljingrad samo polovinu grada, uključujući u njegove granice centar i severni deo („poslovne

četvrti“), a odbacuje drugu polovinu koja se proteže gotovo 30 km od centra u južnom pravcu sve do Krasnoarmejskog rejona grada, gde je smeštena energetska baza staljingradske industrije i drugi važni industrijski objekti. Onome ko je izučavao istoriju staljingradske bitke poznato je da je general-pukovnik Hot nekoliko puta pokušavao da iz rejona Aksaj — Abganerovo napadne južni deo grada, ali nikad nije imao uspeha: svi su njegovi napadi bili odbijeni uz velike gubitke neprijatelja. Ovi neuspesi su dotali u čorsokak Hotovu 4. oklopnu armiju i onemogućili joj da ovlada visovima južno od Staljingrada o kojima Der sa takvom žudnjom govori. Posle toga Der je morao da okreće na sever i severozapad i da pokuša da se drugim pravcem spoji sa Paulusom i da odseče trupe 62. armije od Staljingrada; međutim, i ovde ga je čekao neuspeh. Der sve to odlično razume, ali mu je nezgodno da otvoreno govori o tome, jer bi tada morao priznati da su hitlerovci uspeli da podiđu neposredno gradu samo na odseku od 28 km širine, pri ukupnoj njegovoj dužini od 60 km. Međutim, južni prilazi Staljingradu su bili nepristupačni za njih sve do kraja staljingradske bitke. Eto iz kojih razloga istoričari takve vrste i isključuju iz pojma Staljingrad celu polovinu grada.

Ali, stvar nije samo u iskrivljavanju pojedinih činjenica. Der tvrdi da je cilj postavljen Hitlerovom direktivom od 5. aprila 1942. bio postignut u septembru pošto je Staljingrad, kao industrijski centar, bio izbačen iz stroja. Svesno se prečutkuje da u toj direktivi uopšte nije bilo predviđeno osvajanje Staljingrada. U navedenom dokumentu je glavni cilj nemačkih snaga na ovom pravcu bio formulisan ovako: „... razbiti i uništiti ruske snage raspoređene u rejону Voronježа i južno od njega, zapadno i severno od reke Dona“. A baš taj cilj neprijatelj nije uspeo da ostvari, jer ruske snage južno od Voronježa na zapadnoj obali Dona nisu bile razbijene, kao što nisu bile razbijene ni istočno od Dona. Zbog toga je Staljingrad i postao objekat takvog jakog pritiska hitlerovaca koji su imali namenu da unište u njemu poslednje naše snage

na jugoistočnom odseku fronta koje su se, kako je to smatrao Hitler, bile izvukle iz njihovih ruku. Prema Hitlerovoj direktivi od 5. aprila, grupacija snaga usmerena na Staljingrad imala je zadatak da osigura bok nemačko-fašističkih snaga koje su nastupale na Kavkaz, tj. bok grupe armije „A“. A prema Derovim rečima, staljingradska grupacija nije bila u stanju da osigura čak ni svoje vlastite bokove, a da i ne govorimo o bokovima grupe armija „B“ kojoj je pripadala. U Derovim razmatranjima vidi se tendencija da glavni zadatak postavljen grupi armija „B“ zameni pomoćnim. Da nije to učinio, Der bi morao priznati da je izvršenje aprilske direktive bilo onemogućeno još u periodu jul-avgust za vreme borbi u velikoj okuci Doma.

Više su nego sporne Derove izjave da su Hitlerove trupe narušile naše komunikacije između severa i juga zemlje. Tako, na primer, Der tvrdi da je Volga, kao vodena magistrala, bila presećena. To, razume se, samo delimično odgovara stvarnosti: mada se prevoz tereta i smanjio, on se i dalje vršio Volgom. Prema Derovom mišljenju, za potpun poremećaj saobraćaja bilo bi potrebno ovladati Astrahanom i ušćem reke Urala. Ovlađivanje ovim tačkama je stvarno obećavalo neprijatelju mnoge koristi. No i potpuno zauzimanje Staljingrada, a utoliko pre docnije forsiranje Volge u ovom rejonu, takođe bi pružilo neprijatelju ogromna preim秉stva i jako pogoršalo naš položaj. Razume se da su i Astrahan i ušće reke Urala bili primamljiv, ali neostvarljiv saň. Da su hitlerovci, prešavši u odbranu na položajima zauzetim u Staljinogradu, krenuli ka Astrahanu i ušću Urala, oni bi ovde, besumnje, doživeli još veću katastrofu od one u kojoj su nastradale 6. Paulusova i 4. Hotova armija.

Der namerno ne izvlači zaključak iz činjenice da je u otpočelim uličnim borbama inicijativa ponekad prelazi u naše ruke. Prema njegovoju knjizi izlazi da su hitlerovci mogli mirno sedeti u zauzetim četvrtima grada, da ih nije Hitler podsticao na napad; pisac zaboravlja da su sovjetske jedinice stalno vršile protivnapade na Nemce,

koji su ogorčeno napadali. Da je neprijatelj prekinuo napadna dejstva i počeo da se utvrđuje na dostignutim linijskim jama, združene jedinice fronta bi odmah iskoristile taj momenat i to ne samo za izvršenje najjačih protivudara u granicama grada, nego i na bokovima neprijateljske staljingradske grupacije. Opštepoznato je da je prelaz u odbranu uvek uslovjen slabljenjem grupacije snaga na određenom odseku, jer u protivnom slučaju on ne bi imao apsolutno nikakvog smisla. Ne treba zaboravljati da je naša protivofanziva isprva planirana za treću dekadu oktobra, a pri povoljnem razvoju događaja mogla bi početi i ranije.

Čitav tok Derovog razmišljanja usmeren je na to da dokaže da je Staljingrad, pošto je izbačen iz stroja kao industrijski centar, izgubio svaki značaj za nemačku stranu, da je borba za grad bila rezultat često subjektivnih namera Hitlera koji je pokušavao da na ovaj način zadovolji svoju prekomernu sujetnost. Mi ni izdaleka ne potcenjujemo značaj subjektivnog faktora u ratnim događajima, ali ovo je očigledno podmetanje činjenica. I stvarno, zašto se sujetan Hitler u aprilu ograničio samo na nameru da poruši Staljingrad, a u periodu jul—septembar da se grad zauzme? A zar bi, recimo, zauzimanje Lenjingrada u manjoj meri zadovoljio njegovo často jublje? Uopšte uzev, teško je snaći se u Derovim razmatranjima. U vezi sa rečenim moramo istaći da mnogi buržoaski pisci radova o II svetskom ratu rado ponavljaju mišljenje da je Staljingrad u jesen 1942. godine izgubio strategijski značaj. Tako, na primer, Čerčil u svojim memoarima takođe smatra da je Staljingrad, prema gledanju vojnih lica (on ne navodi koja su to lica), u jesen 1942. godine izgubio svoj značaj, ali je Hitler jednak težio da ga zauzme.

Treba najodlučnije naglasiti da je, od samog početka borbe za Staljingrad pa sve do kraja decembra 1942. godine, ovaj grad predstavljao najvažniju strategijsku tačku sovjetske odbrane na jugu. Osvajanje Staljingrada i njegovog najbližeg rejona (severno i južno) predstavljalo bi

za hitlerovce sigurnu garantiju očuvanja i učvršćenja uspeha postignutih u toku čitave letnje kampanje 1942. godine, jer bi otklonilo veliku i potpuno realnu opasnost koja je pretila njihovoј kavkaskoj i donbaskoj grupaciji.

Nemački generali neće uspeti da dokažu da bi izboreli pobedu i do jeseni 1942. godine svakako zauzeli Kavkaz, da ih Hitler nije primorao da se upletu u staljingradsku bitku. U stvarnosti, nije pitanje u tome da se Hitler istovremeno bacio na Staljingrad i na Kavkaz, već u tome što nije imao snaga za uspešno paralelno izvođenje ovih operacija. On je natovario na leđa svoje vojske neostvarljiv zadatak, pokušavajući da pokaže satelitima i verovatnim saveznicima borbenu jačinu nemačkih oružanih snaga (jer se tada prepostavljalо da će pobeda kod Staljingrada primorati Tursku na jugu i Japan na Dalekom istoku da stupe u rat protiv SSSR-a). Nije teško shvatiti da ako bi hitlerovci nastupali samo na Kavkaz, mi bismo mogli preduzeti ozbiljnije protivmere na najpovoljnijem odseku sovjetsko-nemačkog fronta, jer bismo u tom slučaju imali više rezervi. A borbama kod Staljingrada Hitler nam je onemogućio preduzimanje odlučnih protivmera na drugim odsecima fronta. O strategijskom značaju Staljingrada najbolje govori razvoj događaja posle okruženja Paulusove 6. armije i Hotove 4. oklopne armije kada su bili svedeni na nulu svi uspesi koje je neprijatelj bio postigao na jugu u toku proleća i leta.

Ma koliko se trudili, potučeni fašistički generali neće uspeti da dokažu svojim novim gospodarima — američkim imperijalistima — da zbog propasti Hitlerove avanture nisu krivi oni nego Hitler koji je, vele, izdavao pogrešne direktive. Zar nije svakome jasno da je sve Hitlerove direktive i strategijske planove sastavljao nemački Generalstab, tj. ista lica koja sada te planove kritikuju? Razumljivo je da je nemačkim generalima rentabilnije da svoj poraz prikažu kao rezultat „manjakovog“ kapriča, nego da otvoreno priznaju krah svoje ratne doktrine, prednost sovjetske ratne veštine i moralnu nadmoćnost sovjetskih vojnika.

Ne možemo a da ne spomenemo i knjigu bivšeg general-majora fašističke vojske Fridriha Vilhema fon Melentina koja je objavljena 1956. godine u Londonu na engleskom jeziku.³⁾

Melentin se nalazio na sovjetsko-nemačkom frontu od kraja 1942. do septembra 1944. godine prvo kao načelnik štaba oklopnog korpusa, a zatim — oklopne armije. Melentinova knjiga uglavnom ima karakter memoara, ali on rado donosi opšte zaključke o taku borbenih dejstava i analizira situaciju na čitavom sovjetsko-nemačkom frontu u određenim periodima. Sem toga on pokušava da utvrdi osnovne uzroke propasti Hitlerove avanture u ratu protiv naše zemlje.

U svim ovim slučajevima on najbestidnije iskrivljuje istinu. On, na primer, smatra da je jedan od važnih uzroka poraza Nemačke bio slabo razvijena mreža puteva, naročito drumova, u našoj zemlji, kao i to da se pokretljivost neprijateljskih trupa zasnivala na kolskom, a ne na guseničarskom transportu. Na strani 141. Melentin navodi sledeću Lidel—Hartovu izjavu, s kojom se potpuno slaže: „Da je u godinama sovjetske vlasti u Rusiji bila stvorena približno ista putna mreža kakvom raspolažu zapadne države, ta bi zemlja, verovatno, bila brzo oslobođena. Loši putevi su zadržali napredovanje nemačkih oklopnih jedinica. Ali tu ima još i drugi momenat: Nemci nisu postigli pobedu zato što su svoju pokretljivost zasnivali na kolskom, a ne na guseničarskom transportu“.

Melentin dodaje ovome još jedan faktor, a to je visok kvalitet naših tenkova, posebno T-34.

Slična tvrđenja se ne mogu smatrati ubedljivim. Opštete poznato je da, na primer, Poljska čija je putna mreža takođe bila veoma slaba, nije izdržala ni tri nedelje protiv Hitlerove invazije. Pored toga treba imati u vidu da bi i branilac, pri postojanju razvijene putne mreže,

³⁾ Sva se pozivanja odnose na rusko izdanje: Меллентин Ф. В., Танковые сражения 1939—1945 гг., перевод с английского под редакцией генерал-лейтенанта танковых войск А. П. Панфилова. Издатлинлит, М., 1957.

imao ozbiljna preim秉stva: lakše bi dovodio rezerve iz dubine zemlje.

Prema tome, činjenice koje B. Lidel—Hart, a zatim i Melentin, navodi kao uzroke poraza Nemačke, ne samo da se ne mogu smatrati kao glavni, nego čak ni kao drugostepeni uzroci kraha nemačkih oružanih snaga. Što se pak tiče naših tenkova T-34, treba otvoreno reći, ne preuveličavajući njihov značaj, da su oni stvarno bili izvrsni i odigrali važnu ulogu u ratu.

Melentin u svojoj knjizi izlaže i tok staljingradske bitke, ali u ovom pogledu on nije nimalo originalan.

Što se tiče ocene strategijskog značaja osvajanja Staljingrada za hitlerovce, Melentin zastupa isto gledište kao i Der. On smatra da je trebalo ili zauzeti Staljingrad snagama 4. oklopne armije u julu 1942. godine, kada tobože nismo tamo imali rezervi, ili ga uopšte ne zauzimati, već ostaviti tamo „zastor“, kako on to kaže (str. 145).

Tvrđenje da bi se u julu grad lako mogao zauzeti iz pokreta snagama Hotove armije je u najmanju ruku neosnovano. Melentin polazi od toga da kod Staljingrada nismo imali rezervi; a u stvarnosti tamo su bile koncentrisane dve rezervne armije, kasnije nazvane 62. i 64. armija, koje su, kao što je poznato, i odigrale docnije odsudnu ulogu u odbrani grada. One bi, bezuslovno, mogle da zaustave prethodničke delove 4. oklopne armije, koje su već bile prilično iznurene borbama kod Voronježa i drugim marševima. Što se tiče verzije da Staljingrad uopšte nije imao značaja za uspeh dejstva hitlerovaca na jugu, o tome je već ranije dosta rečeno.

No, osećajući da su njegovi dokazi nedovoljno ubedljivi, Melentin se poziva na mišljenje Klauzevica i Napoleona da i dobijena bitka u izvesnim prilikama može pobuditi napadača na povlačenje; stoga je, po njegovom mišljenju, trebalo da se hitlerovci, posle podilaska Staljingradu, povuku, ili bar pređu u odbranu. Ovo tvrđenje u istoj se meri odnosi i na Kavkaz, jer za njegovo osvajanje neprijatelj, takođe, nije imao dovoljno snaga. Ako iz ovog mišljenja izvučemo sve moguće logične zaključke,

onda možemo otvoreno reći, da Hitlerova Nemačka nije trebalo da otpočinje rat protiv Sovjetskog Saveza, jer za to nije raspolagala dovoljnim materijalnim, političkim i moralnim mogućnostima. Sada je to jasno svakome ko trezveno prilazi ocenjivanju istorijskih događaja.

Melentin, izgleda, zaboravlja da su u momentu kada su nemačke armije podišle Staljingradu i predgorju Kavkaza, Hitler i cela njegova klika bili potpuno sigurni u to da je Sovjetski Savez na rubu potpune propasti, a da su u stepama između Dona i Volge sasređene poslednje sposobne za borbu snage Sovjetske armije.

Po isteku jedne i po decenije, kada je svima poznato do čega je hitlerizam doveo Nemačku vrlo je lako razvijati teorije čak i bivšem general-majoru oklopnih jedinica. Ali trebalo je prekinuti vojničku hrabrost, kojom se, uzgred rečeno, toliko hvale Melentin i njemu slični ljudi, i otvoreno reći da je zbog grešaka takve vrste kriv ne samo Hitler nego i nemački Generalstab, kao i svi rukovodeći vrhovi nemačkih oružanih snaga.

Govoreći o toku borbi kod Staljingrada, Melentin ne može a da ne spomene hrabrost i samopožrtvovanje naših vojnika. Ali njegovo pero sve izvrće naopako. Opisujući zaista junački otpor šačice naših heroja u takozvanoj orlovačkoj izbočini (str. 147), on teži da čitavu stvar svede na skromnost ruskog vojnika koji, veli, može da se zadovolji lišćem i travom ne gubeći pri tome borbenu sposobnost. Otkuda ovaj potomak ritera — pasa može shvatiti snagu duha sovjetskog čoveka, njegovu ljubav prema otadžbini, njegovu odanost stvari komunizma!

No ipak Melentin je primoran da prizna visoke borbe kvalitete našeg vojnika. On piše: „Rusi su majstori u ukopavanju i izgradnji poljskih utvrđenja. Oni nepogrešivo biraju položaje koji imaju važan značaj za predstojeća borbena dejstva“ (str. 147). Zatim on navodi odlomak iz Dinglerovih memoara gde se opisuju borbe u orlovačkoj izbočini „Svi naši pokušaji da neutrališemo otpor Rusa u Suvom potoku bili su uzaludni. Ovaj potok su bombardovali pikirajući bombarderi, tukla ga je artiljerija (kurziv

naš — A. J.). Bacali smo u juriš sve nove i nove delove, ali Rusi su se tako čvrsto ukopali u zemlju da su se oni svaki put vraćali nazad sa teškim gubicima“.

Melentin teška srca priznaje neobičnu upornost naših jedinica pri ostvarivanju postavljenog cilja u napadu, a takođe vešto i uspešno upravljanje vatrom od strane starešina, veliku efikasnost naše artiljerijske vatre (str. 148). Ali na istom mestu, suprotno činjenicama o upornoći naših trupa koje je sam naveo (vidi gornji citat o borbama na orlovačkoj izbočini), tvrdi da su naše jedinice bile preterano osetljive na vatrnu nemačko-fašističke artiljerije.

Karakteristična odlika knjige je težnja, da se greške viših komandi nemačko-fašističkih snaga i njihovih saveznika pronađu čak i тамо, где ih u stvarnosti nije bilo. Tako, na strani 149. Melentin piše da je trebalo da 14. oklopni korpus, koji je bio forsirao Don i prodro do Volge, posle naših ogorčenih napada ponovo povući na zapadnu obalu Doma. Prema Melentinovim rečima, to bi moglo sprečiti staljingradsku katastrofu. Neosnovanost takvog tvrđenja je očigledna. U stvarnosti je ovaj klin, duboko zabijen u našu odbranu, zahtevao ogromno naprezanje svih snaga radi njegovog lokalizovanja, i faktički onemogućavao normalno sadejstvo i bočnu vezu dva susedna fronta, a takođe sputavao bilo kakav frontalni manevr. Pored toga je 14. oklopni korpus hitlerovaca osiguravao severni bok fašističke grupacije čiji je neposredni zadatak bio osvajanje grada.

Nije teško shvatiti da bi se, u slučaju povlačenja korpusa iza Doma, braniočev položaj iz temelja poboljšao, dok bi napadi severnog suseda — Donskog (bivšeg Staljingradskog) fronta, koji je na ovaj način dobio mogućnost tesnog sadejstva sa snagama koje su branile grad, prouzrokovali kod neprijatelja velike gubitke. Ovo bi povlačenje, istina, nešto ojačalo neprijateljsku grupaciju iza Doma, ali ona bi, usled teške situacije na drugim odseциma fronta i onako bila „pocepana“ do početka naše protivofanzive.

Na istom mestu Melentin sa izveštačenim čuđenjem piše o povlačenju rumunskih trupa iz velike okuke Dona. On tvrdi da za odbranu ovog odseka tobože nije bio potreban nikakav napor. A u stvarnosti mi smo bili protjerali rumunske trupe otuda u vezi sa stvaranjem oslonca (plac-darma) za protivofanzivu.

Prilično nejasno govoreći o početku protivofanzive tri fronta, Melentin u isto vreme nekoliko puta sasvim nedvosmisleno tvrdi da je ona bila potpuno iznenadna za nemačko-fašističku komandu, tj. pobija Manštajnovu verziju da su hitlerovci tobože otkrili pripremu protivofanzive.

Zaslužuje pažnju Melentinova izjava da je rukovodstvo okruženih snaga, počev od komandanta divizije poviše, smatralo da njihov položaj u početku nije bio beznadežan i da će se „sve nekako urediti“. To je jedan dokaz više protiv onih bivših nemačkih generala koji sada na sva usta viču kao da je svima odjednom postalo jasno da se dogodila katastrofa, da treba odmah izvući 6. armiju i da jedino Hitler nije to video, niti je želeo da vidi.

U stvarnosti, pak, ne samo više rukovodstvo, nego su i generali na frontu bili ubedeni u to da je uspeh naše protivofanzive privremena pojava i da je deblokiranje okruženih snaga potpuno mogućno.

Kod Melentina nalazimo takođe i jasniju izjavu o nepostojanju takozvane tormosinske grupacije kao realne snage za probijanje obruča okruženja (str. 154—157).

Dok se prikaz događaja u kojima Melentin nije neposredno učestvovao možda i može, s velikom rezervom, smatrati do izvesne mere objektivnim, dotle se dalje izlaganje o „podvizima“ 48. oklopног korpusa odvija potpuno u duhu priča barona Minhaузена.*) Stvar je u tome što je Melentin bio načelnik štaba toga korpusa. U tom delu knjige naći ćemo pričanja o tome kako je neki kape-

*) Glavni junak romana »Minhauzen« od nemačkog pisca Karla Imermana (1796—1840); oličenje lažljivosti i hvalisavosti plemića feudalne Nemačke. — Prim. prev.

tan Lestman 19. decembra za „neverovatno kratko vreme“ oštetio 65 naših tenkova i pri tome nije izgubio ni jedan svoj tenk (str. 161).

U stvarnosti, pak, u tim borbama je cela 11. nemačka oklopna divizija bila primorana da pređe u odbranu. Ali to nije jedini slučaj hvalisanja potučenog Hitlerovog generala. Melentin ide tako daleko da, na primer, tvrdi kako je tobože svega jedna divizija (uvek ista 11. divizija generala Balka) spasla čitavu kavkasku grupaciju hitlerovaca i u roku od nekoliko dana uništila ni manje ni više nego 700 naših tenkova, a da je 48. oklopni korpus tobože razbio našu 5. oklopnu armiju.

Interesantno je da nijedan od ostalih nemačkih pisaca ne spominje te „sjajne pobjede“ 48. oklopног korpusa; prema tome svi ti Melentinovi primeri u celini spadaju u oblast izmišljotina.

Korisno je kazati nekoliko reči o jednom kraćem odeljku u kojem Melentin iznosi svoje prve utiske „o taktici Rusa“. Iako u njemu ima više zlonamernih izmišljotina nego li istine, ipak se jasno vidi da on odaje priznanje taktici sovjetskih trupa.

Navešću nekoliko odlomaka iz tog odeljka.

„U suštini svakom napadu Rusa prethodilo je široko primenjivano infiltriranje manjih jedinica i pojedinih grupa kroz liniju fronta. U borbenim dejstvima takve vrste još нико nije prevazišao Ruse. Ma kako bilo brižljivo organizovano osmatranje na prednjem kraju, Rusi su se potpuno neočekivano pojavljivali u samom centru našeg rasporeda, pri čemu niko nikada nije znao na koji su način uspeli da se tamo provuku. Oni su se u većim grupama pojavljivali na najneočekivanijim mestima, gde je kretanje bilo naročito teško, i odmah su se ukopavali“ (str. 163—164).

Naročito je interesantna karakteristika naših dejstava radi stvaranja i držanja mostobrana.

„Druga karakteristična odlika dejstava Rusa jeste težnja za stvaranjem mostobrana, kao baza za buduća napadna dejstva. I zaista, mostobrani u rukama Rusa uvek

su predstavljali ozbiljnu opasnost. Iz osnova greši onaj ko se sa potcenjivanjem odnosi prema postojećim mostobranima i odugovlači sa njihovom likvidacijom. Ma kako izgledali mali, beznačajni, ruski mostobrani mogu za kratko vreme postati snažna i opasna žarišta otpora, a docnije da se pretvore u nesavladljive utvrđene rejone. Svaki ruski mostobran, koji je uveče bila zauzela četa, ujutro je već obavezno držao najmanje jedan puk, a u toku sledeće noći on se pretvarao u jaku tvrđavu, dobro obezbeđenu teškim oružjem i svim potrebama koje su je činile gotovo nesavladljivom. Nikakva, pa čak ni uraganska artiljerijska vatra ne može materati Ruse da napuste mostobran koji su u toku noći stvorili. Rusko načelo, „imati svuda mostobrane“ predstavlja vrlo ozbiljnu opasnost, i ne sme se potcenjivati. Ipak, za borbu protiv njega postoji jedno radikalno sredstvo koje se obavezno mora primenjivati u svim slučajevima: ako Rusi stvaraju mostobran, ili uređuju istaknuti položaj, treba odmah izvršiti na njih odlučan juriš. Nedostatak odlučnosti uvek dovodi do najubitačnijih posledica. Zadocnjenje od jednog časa može biti uzrok neuspeha bilo kakvog juriša, zadocnjenje od nekoliko časova obavezno će prouzrokovati takav neuspeh, zadocnjenje od jednog dana može da povuče za sobom ozbiljnu katastrofu. Čak i kad se raspolaze svega jednim vodom pešadije i jednim jedinim tenkom, juriš se ipak mora izvršiti! Juriš treba izvršiti dok se Rusi još nisu ukopali u zemlju, dok se još mogu videti, dok nemaju vremena za organizovanje svoje odbrane, dok ne raspolazu teškim oružjem. Za nekoliko časova, to će već biti suviše kasno“ (str. 164).

Takav takoreći „pun osećanja“ prikaz naših dejstava radi osvajanja, održanja i docnijeg iskorišćenja mostobrana nije slučajnost.

Melentin je sâm dobro zapamatio ruske Mostobrane, te upozorava i svoje ideološke sledbenike — zapadne mili-tariste i revanštiste da ih se čuvaju, jer je baš njihovo postojanje obezbedilo uspeh naše protivofanzive kod Sta-

Ijingrada. Ovim se i tumače Melentinovi histerični pozivi da nam se onemogući stvaranje mostobrana.

Dalje u tom odeljku (očigledno da bi zbrisao težak utisak kod svojih čitalaca) Melentin pokušava da podvrgne kritici naše „taktičke propuste i nedostatke“. Pri tome on nalazi veoma jednostavan izlaz: pripisuje našim jedinicima i starešinama one mane koje su bile svojstvene samim hitlerovcima, i kritikuje ih „na sva usta“ (str. 164—165).

Sa gledišta ocene borbenih dejstava naših trupa, veoma je interesantan prikaz ogorčenih borbi na liniji reke Aksaj Jesaulovski, u periodu od 17. do 26. decembra, kada su Hotove i Manštajnove snage težile da pošto-poto izvrše Hitlerovo naređenje i da se spoje sa okruženim sniagama.

Značaj ovih borbi Melentin procenjuje na sledeći način:

„U ovome periodu odigrali su se događaji puni tragicnosti, čiji je istorijski značaj teško proceniti. Može se bez preterivanja reći će da je bitka na obalama te nepoznate rečice (Aksaj Jesaulovski. — A. J.) dovela do krize Trećeg Rajha, učinila kraj Hitlerovim nadama na stvaranje carstva i predstavljala odlučujuću kariku u lancu događaja koji su unapred odredili poraz Nemačke“ (str. 171).

U datom slučaju ne možemo a da se ne složimo sa Melentinom. Borbe na ovoj liniji stvarno su učinile kraj pokušajima oslobođenja okruženih snaga i, prema tome, predodredile njihov konačan poraz.

Na istom mestu Melentin prilično detaljno i izrazito prikazuje borbe na reci Aksaj Jesaulovski. On piše: „Velika pokretljivost, brzo reagovanje i neobična upornost obeju strana predstavljali su karakterističnu odliku ovih borbi. Tenkovi su bili osnovno borbeno sredstvo, pri čemu je svakoj strani bilo jasno da je glavni zadatak tenkova borba sa tenkovima neprijatelja.

Rusi nisu prekidali napade s padom mraka, težeći da brzo i odlučno razviju svaki eventualan uspeh. Ponekad su tenkovi vršili napad jureći najvećom brzinom,

i mora se priznati da su brz tempo napada i koncentracija snaga bili glavni uzroci ruskih uspeha. Zavisno od nastale situacije, pravci tenkovskih udara brzo su se menjali“ (str. 173).

Rukovođenje ovim borbama Melentin pogrešno pripisuje generalu Vatutinu (koji je uspešno komandovao Jugozapadnim frontom i izvršavao sasvim drugi zadatak).

Ovde treba navesti i zvanično saopštenje nemačke Vrhovne komande, koje Melentin citira na strani 176:

„Bitka za Staljingrad je završena. Verna svome dugu da se bori do poslednjeg daha, 6. armija, pod primernim rukovodstvom maršala Paulusa, pobedena je u nepovoljnim uslovima od strane nadmoćnijih neprijateljskih snaga“.

Pošto odbacimo prazne reči, videćemo da je Hitler, taj „nepobedivi vojskovođa“, prvi put bio prinuđen da prizna da je pobeđen.

Dalje, Melentin govori o famoznim Manštajnovim „pobedama“ u Ukrajini, koje smo već dodirnuli analizirajući knjigu *Izgubljene pobeđe*. U tom istom „manštajnovskom duhu“ on prikazuje i bitku u kurskoj izbočini.

Sva naredna poglavља knjige posvećena su odstupanju 48. korpusa. Ovde se Melentin iz sve snage upinje da opravda sebe i svog prвopretpostavljenog starešinu, komandanta korpusa, generaла Balka. On preuveličava momentane uspehe Nemaca, te čak i kod najskromnijeg čitaoca ne može a da ne iznikne opravдано pitanje: kako to da su se Balkovi i Melentinovi tenkisti „idući iz pobjede u pobjedu“, povukli od Volge do Visle?

Završavajući veliki odeljak knjige posvećen ratu na istočnom frontu, Melentin smatra svojom dužnošću da uopšti svoje utiske o Crvenoj armiji. On piše da: „iako će se tokom godina smenjivati vrednost iskustava koja je nemačka vojska stekla u ratu sa Rusijom, te će biti potrebna nova procena vojnih mogućnosti Rusa, ipak teško će se ozbiljno promeniti karakter i kvaliteti ruskog vojnika kao i za njega tipični metodi borbenih dejstava.“

Zato iskustvo iz II svetskog rata predstavlja sigurnu osnovu za pravilnu procenu vojne moći Rusije“ (str. 242).

On počinje od opisa „duše ruskog vojnika“. Teško je kritikovati ova psihološka vežbanja bivšeg generala, jer većim delom predstavljaju ponavljanje banalnih izmišljotina o „zagonetnosti ruske duše“.

Međutim, praveći razliku između buncanja i realnih zapažanja, treba reći da Melentin priznaje istaknutu hrabrost i smelost sovjetskog vojnika, njegovu nepokolebljivost, izdržljivost, visoku disciplinovanost naše Armije, dobru borbenu izvežbanost i tehnička znanja naših boraca. On takođe ističe velike organizatorske sposobnosti višeg komandnog kadra, njegovu sposobnost da usavršava obuku jedinica, Melentinova zapažanja u oblasti taktike imaju, uglavnom, površan karakter, ali on i ovde priznaje niz pozitivnih odlika naših trupa. On je prinuđen da, sa raznim ogradama i protiv svoje volje, prizna da naš vojnik po svojim osobinama nadmašuje vojnika kapitalističkih vojski.

Naročito visoku ocenu daje našoj pešadiji, govoreći da je ona „u potpunosti sačuvala slavne tradicije Suvorova i Skobeleva“ (str. 246).

On piše: „Ruska pešadija ima dobro naoružanje, naročito je mnogo protivoklopnih sredstava: ponekad se može pomisliti da svaki pešak ima protivoklopnu pušku ili protivoklopni top. Rusi vrlo vešto raspoređuju ova sredstva i, izgleda, da nema takvog mesta gde se ona ne bi nalazila. Sem toga, ruski protivoklopni top, koji ima položenu putanju i veliku tačnost gađanja, podesan je za bilo koji oblik borbe“, (str. 246).

Jasno nam je zbog čega se Melentinu, koji teži da prikaže sebe nenadmašnim majstorom za organizovanje oklopnih borbi, učinilo da svaki naš vojnik ima protivoklopni top. To je rezultat toga što su Nemci stvarno pretrpeli velike gubitke u tenkovima od naših protivokolopnih sredstava. Jer borbu protiv fašističkih tenkova nije vodila samo naša artiljerija i jedinice protivoklopnih pušaka, već su i vojnici, koristeći bombe, pa čak i flaše

sa zapaljivom tečnošću, smelo stupali u dvoboju sa čeličnim nemanima i često odnosili pobedu.

Uopšte uzev, Melentin daje pozitivnu ocenu i našoj artiljeriji, a naročito visoko ceni kvalitet naše oklopne tehnike.

Mišljenje o našoj avijaciji skoro nije ni interesantno i pokazuje da sam Melentin uopšte ne poznaje ovo pitanje.

Na zaključku ovih razmatranja, Melentin postavlja pitanje: „Da li je Crvena armija nepobediva“. I na ovo pitanje daje sledeći odgovor: „... Uspesi nemačkih vojnika u Rusiji ubedljivo pokazuju da se Rusi mogu pobediti“. Zaista se ne zna ko bi se mogao ubediti ovim „dokumentovanim dokazom“. Svima je poznato da su hitlerovci postigli na poljima naše zemlje takve „uspehe“ da je od njihovih oružanih snaga ostala samo neprijatna uspomena.

Na istom mestu Melentin pokušava da uveri čitaoce da su Nemci bili pobeđeni brojnom nadmoćnošću. On, naprimer, ide tako daleko u svojim izlaganjima da tvrdi kako su nas fašisti pobedivali čak i pri odnosu snaga 1:5 u našu korist. Ali ko će poverovati toj laži? Ako se uzme u obzir celokupno ondašnje brojno stanje ljudstva naše armije i vojski naših saveznika koje su u to vreme neposredno učestvovale u borbama, teško da je u bilo kome periodu rata brojna nadmoćnost antihitlerovske koalicije mogla makar i približno dostići taj odnos. Samo se po sebi nameće pitanje: zašto onda Hitlerove „delije“ koje su udvoje „pobeđivale“ naše odeljenje, a upetoro čitav vod, nisu mogle izvršavati svoje zadatke u početnom periodu rata kada je neosporna brojna i tehnička nadmoćnost bila na njihovoj strani?

Naravno, svestan toga da niko ne može ozbiljno shvatiti takvo tvrđenje potučenog generala, Melentin teži da dâ praktične savete onima koji smisljavaju nove avanture protiv naše zemlje.

On piše: „Vojnik zapadnih vojski mora se brižljivo i stalno pripremati za tu borbu na život i smrt. Da bismo mogli u jednakim uslovima dočekati ruske trupe, moramo

planirati ne samo taktičku nego i fizičku pripremu. Moramo uzeti u obzir specifičnost vođenja borbenih dejstava od strane Rusa i izvoditi odgovarajuću obuku u našoj vojsci. Važni faktori su odvažnost, inicijativa i spremnost za doношење odgovornih odluka. Stroga disciplina je još jedan važan uslov u borbi sa Rusima. Sam sport, ma kako se intenzivno upražnjavao, nije dovoljan za pripremanje vojnika za predstojeću neverovatno tešku borbu. Najvažniji je moralni faktor“ (str. 252).

Ove reči Hitlerovog generala koji je na svojoj koži iskusio osobine ruskog vojnika, najbolje govore o tome šta nedostaje vojnicima kapitalističkih vojski i čime rapsolažu borci prve socijalističke armije u svetu.

Završavajući razmatranje Melentinove knjige, moramo se zadržati na još jednom važnom pitanju. Težeći da umanje ulogu Sovjetskog Saveza u pobedi antihitlerovske koalicije i da se dadvore svojim novim gospodarima — američkim imperijalistima, bivši nemački generali se uzaludno staraju da dokažu da su SAD tobože davale Sovjetskom Savezu „ogromnu pomoć“. Melentin takođe piše o tome (str. 293). A kako je bilo u stvarnosti? U ratnim godinama je u SAD proizvedeno 297.000 aviona, više od 86.000 tenkova, a od ovog broja u SSSR bilo послato samo 14.0000 aviona i 7.000 tenkova što iznosi manje od 5% aviona i oko 8% tenkova. U isto vreme su SAD poslale 10.000 aviona i 12.000 tenkova⁴), u zemlje Britanskog Carstva gde, kao što je poznato, nisu vođena borbena dejstva odsudnog značaja. Ukupan, pak, ideo uvoza SSSR u odnosu na ukupnu domaću proizvodnju u toku celog rata iznosio je svega oko 4%⁵). Poznato je da je Sovjetski Savez tokom tri poslednje ratne godine proizvodio prosečno godišnje više od 30.000 tenkova, samohodnih oruđa i oklopnih vozila, do 40.000 aviona, do 120.000 topova itd. Samo Uralska fabrika tenkova je u ratnim godinama proizvela više od 35.000 tenkova, pri čemu je naša oklopna

⁴⁾ Внешняя торговля, 1945, вр. 10, стр. 11.

⁵⁾ Вознесенский Н., Военная экономика СССР в период мировой войны, Госполитиздат, М., 1948, стр. 74.

tehnika, razume se, bila neuporedivo boljeg kvaliteta od američke. Jasno je, da se ne može ni govoriti o nekoj „ogromnoj pomoći“ SAD. Aako su sovjetski borci imali više ratne tehnike nego nemačko-fašističke snage, to je zasluga isključivo sovjetskog naroda koji je sve svoje snage posvetio frontu, postizanju pobede nad neprijateljem.

* * *

*

U Hamburgu je 1953. godine objavljena zbirka članaka pod naslovom *Bilans Drugog svetskog rata*⁶⁾.

Sastavljači ove knjige, bivši visoki komandanti i državni funkcioneri Hitlerove Nemačke, pokušavaju da uopšte iskustvo fašističke vojske i državne maštine stečeno za vreme prošlog rata da bi onima koji sada kuju planove agresivnog rata protiv zemalja socijalističkog tabora olakšali izvršenje tog zadatka.

Pisci i ne kriju ciljeve ove knjige. Tako se u predgovoru, koji izgleda pripada Peru generala Mantojfela, ukazuje da se Evropa mora zaštiti od „opasnosti sa istoka“.

Zbirka sadrži tridesetak članaka najraznovrsnije tematike. Tu ćemo naći i radove čisto vojnog karaktera i takve članke kao što su „Problemi ishrane i poljoprivreda za vreme rata“, „Kako se finansirao II svetski rat“, itd.

Pošto analiziranje većine navedenih radova prelazi okvire ove brošure, mi ćemo se ovde osvrnuti samo na one članke koji se neposredno odnose na borbena dejstva na sovjetsko-nemačkom frontu.

U ovoj zbirci se pojavljuje general Guderijam sa člankom „Iskustva iz rata sa Rusijom“, no, pošto iznosi i njemu uglavnom ista gledišta kao i u svojoj knjizi *Vojni memoari* koju smo proanalizirali u prvom poglavljju ove bro-

⁶⁾ Sva se poznavanja odnose na rusko izdanje: *Итоги второй мировой войны*, Сборник статей, перевод с немецкого, Издательство М., 1957. (u originalu: *Der Bilanz des zweiten Krieges*).

šure, to nema ni smisla detaljno govoriti o ovome članku. Podvućićešmo samo neke momente.

Tako, Guderian se zadržava na karakteristici kvaliteta Sovjetske armije. Ovaj ćemo odlomak navesti u celini:

„Ruski vojnik se uvek odlikovao naročitom upornošću, čvrstom karakteru i velikom skromnošću. Za vreme II svetskog rata se jasno uvidelo da i sovjetska Vrhovna komanda ima velike strategijske sposobnosti. Pravilno bi bilo i u budućnosti očekivati od sovjetskih starešina i jedinica visoku borbenu obučenost i visok moral i *obezbediti makar adekvatnu* (kurziv naš. — A. J.) obučenost vlastitih oficira i vojnika. Ruskim generalima i vojnicima je svojstvena poslušnost. Oni nisu izgubili prisebnost čak ni u najtežoj situaciji 1941. godine. O njihovoj upornosti govori istorija svih ratova. Treba izgrađivati kod vojnika istu takvu čvrstinu i upornost. Neozbiljnost u ovom pogledu može dovesti do strašnih posledica“ (str. 133).

Iz Guderijanovih reči bez svake sumnje proizilazi da jedan od najiskusnijih Hitlerovih komandanata, koji je u grobu (umro 1954. godine), u svojoj poslednjoj poruci poziva stubove kapitalističkog saveta da vojnicima i oficirima svojih agresivnih vojski obezbede istu takvu borbenu obučenost i izgrađenost moralnog duha koji postoje u našoj Armiji.

Ali se unapred može reći da to neće uspeti, jer se u osvajačkim najamničkim vojskama kapitalističkih zemalja ne može postići takav nivo svesti, discipline i samopozrtvovanja u ispunjenju vojničkog duga, kao što je to u vojskama novog tipa, u vojskama socijalističkih zemalja.

Na istom mestu Guderian, bez bilo kakvih ograda, daje savete budućim agresorima protiv naše zemlje. On piše sledeće:

„Svi napadi vojski zapadnoevropskih država na Rusiju do sada su imali čisto frontalni karakter i, po pravilu, bili ograničeni na kopno. Nijedan od njih nije imao uspeha. No, ako napadač bude imao prevlast na moru, avijacija i mornarica mogu stvoriti preduslove za uspešnu invaziju

Rusije pod uslovom njihovog tesnog sadejstva sa dovoljno jakim kopnenim snagama s tim da njihova dejstva nemaju karakter frontalnog napada, već obuhvatnog udara po najvažnijem cilju“ (str. 132—133).

U navedenom citatu se daje recept pomoću kojeg se tobož može postići uspeh u agresivnom ratu protiv naše zemlje. Ali svakom je jasno da Guderjanov recept neće pomoći: jer su i ranije, istovremeno sa prodiranjem na teritoriju naše zemlje s kopna, vršeni takođe napadi s mora i iz vazduha, ali i pored svega toga svi su zavojevači pretrpeli veliki poraz. Nije tajna da je neprijatelj u početnom periodu velikog otadžbinskog rata imao apsolutnu prevlast u vazduhu. Napadi s mora takođe su se više puta događali u istoriji naše otadžbine, ali organizacija odbrane naših pomorskih granica nije dozvolila neprijateljima da postignu značajnije uspehe. Može se pretpostaviti da će ih u ovom pogledu i u budućnosti čekati veliko razočaranje.

Što se tiče toga u ratu protiv naše zemlje ne treba voditi frontalna dejstva, već nanositi „obuhvatne udare po najvažnijim ciljevima“, čini nam se da potučeni fašistički generali, pa i sam Guderjan, imaju u tom pogledu loše iskustvo.

U stvarnosti, dejstva hitlerovaca nisu baš uvek imala frontalni karakter; zar nije bio ništa drugo nego baš obuhvatan manevr pohod na jug u letu 1942. godine, kada je Hitler bio postavio sebi dva glavna cilja: uništiti spremeće za borbu operativne jedinice naše armije tobože grupisane negde na prostoru između Volge i Doma, i ovladati prirodnim bogatstvima juga? A kakav je bio rezultat? Gubitak elitnih armija, gubitak inicijative, „munjevito kidanje“ sa Kavkaza.

Pored rečenog, treba upozoriti one koji bi pokušali iskoristiti Guderjanov recept da sovjetske oružane snage neće čekati — pošto agresori budu upali na našu teritoriju bilo sa ciljem „frontalnih dejstava“ ili radi „dubokog obuhvatnog udara“, — nego će kazniti agresore čim budu pristupili ostvarivanju svojih mizantropskih planova.

Treba se detaljnije zadržati na članku bivšeg pešadijskog generala Kurta fon Tipelskirha: Operativne odluke komandi u kritičnim momentima na glavnim kopnenim ratištima II svetskog rata". To je utoliko neophodno, jer je taj isti pisac objavio veliku knjigu *Istorija II svetskog rata* koja je izашla i na ruskom jeziku.⁷⁾

Analiziranje ove knjige, ukoliko ona rasvetjava događaje II svetskog rata u celini, prelazi okvire naše brošure. Međutim, Tipelskirhov članak objavljen u knjizi *Bilans II svetskog rata* u suštini je sažetije izlaganje istih gledanja, i zato će upoznavanje sa njim dati predstavu i o sadržini *Istorije II svetskog rata*.

U prvom odeljku članka koji je nazvao „Munjeviti ratovi“, Tipelskirh pokušava da argumentuje uzroke uspeha hitlerovaca u početnom periodu II svetskog rata do napada na Sovjetski Savez (misli se na balkansku kampanju i na rat protiv Poljske i Francuske). On tačno zapaža čisto vojne uzroke pobeda nemačkih oružanih snaga: prvo, fašisti su razradili novu taktiku koja je više odgovarala primeni onih vrsta naoružanja koje su se potpuno razvile u periodu između dva svetska rata i, drugo, imali su ogromnu nadmoćnost u snagama i sredstvima. Ali u članku se potpuno ignorišu politički uzroci uspeha Hitlerovih avantura koji su bili posledica famoznog nemešanja i odbijanja odbrambenih sporazuma sa našom zemljom, što je omogućilo Hitleru da se pojedinačno obračuna sa nizom nezavisnih evropskih zemalja.

Sledeći odeljak članka nosi naslov „Munjeviti rat koji nije uspeo“. Ovde Tipelskirh analizira tok rata protiv Sovjetskog Saveza od njegovog početka do naše protivofanzive kod Moskve. Razmatrajući Hitlerov plan agresije protiv Sovjetskog Saveza, Tipelskirh ne nalazi ni jedne jedine reči za osudu tog ljudozderskog plana sa gledišta političkih i moralnih principa. Njega se ne tiče

⁷⁾ Типпельскирх К., *История второй мировой войны* перевод с немецкого, Издатинлит, М., 1956 (u originalu: *Geschichte des Zweiten Weltkrieges*, Bonn, 1951).

da su nemačke oružane snage imale da izvrše varvarski zadatok uništenja ne samo naše države, nego i ogromne većine njenog stanovništva i pretvaranja u roblje ostalog dela.

To nesumnjivo govori o tome da su slični ciljevi ležali na srcu ovog „nepristrasnog istoričara“.

Da viđimo, sada, kako Tipélskirh analizira vojne uzroke propasti munjevitog rata protiv Sovjetskog Saveza. Treba napomenuti da on izdašno navodi citate iz plana „Barbarosa“ i drugih Hitlerovih direktiva i to prema dokumentima niranberškog procesa. Čini nam se da bi ovo trebalo da podseti Tipelskirha na zločinački karakter fašističkih planova, ali on u tom smislu apsolutno ništa ne kaže.

Otkrivajući strategijske i operativne zamisli nemačkog komandovanja i sasvim kratko izlažući tok borbenih dejstva na sovjetsko-nemačkom frontu, pisac članka smatra da osnovni uzrok propasti Hitlerovih planova leži u tome što između Vrhovne komande nemačkih oružanih snaga i Vrhovne komande kopnene vojske nije bilo jedinstva u planiranju i rukovođenju operacijama, kao i u tome što Hitler tobože nije mogao da shvati da „napad koji je preduzet u cilju uništenja neprijatelja, a koji nema dovoljno snage da kao strela leti pravo u srce neprijateljske zemlje, nikad neće dostići svoj cilj“ (Klauzevic). Navodeći ovo mišljenje Klauzevica, Tipelskirh hoće da kaže da je pokušaj osvajanja Moskve trebalo učiniti još u julu ili avgustu 1941. godine.

Ovakve banalne ideje nemaju nikakve osnove. Stvar je u tome da uzroci neuspeha munjevitog rata u početnom periodu rata, kao i poraz Hitlerove vojske a zatim i potpun slom Trećeg Rajha, nisu u vezi sa nekim pojedinačnim propustima u planu „Barbarosa“ ili greškama u rukovođenju trupama, već sa dubljim ekonomskim, političkim i strategijskim uzrocima, koji su poznati sovjetskim čitaocima.

Interesantno je da i sâm Tipelskirh priznaje da je ofanziva hitlerovaca na centralnom delu fronta došla u

čorsokak pre nego što je donesena odluka o skretanju trupa Srednje grupe armija na jug. On piše: „... Ipak nemačko komandovanje nije uspelo da svoje trupe izvede na operativni prostor. 3. oklopna grupa (generala Hota A. J.), koja je prema prvobitnom planu imala da nastupa na južnom delu fronta Severne grupe armija, bila je vezana u rejonu severno od Smolenska, a 2. oklopna grupa (Guderijanova) morala je da potpomaže desno krilo Srednje grupe armija koje je zastalo u rejonu Roslavlja. Sem toga, pokazalo se da je oklopnim jedinicama neophodan odmor i popuna...“ (str. 75). Prema tome, uspeh nemačke grupe armija koje je zastalo u rejonu Roslavlja. Sem problematičan. Ovo smo pitanje detaljnije razmotrili prilikom analize Guderijanove knjige *Vojni memoari*.

Na istom mestu Tipelskirh priznaje da „... operacije sve tri grupe armija... nisu dovele ni do brzog uništenja... oružanih snaga neprijatelja, niti do slamanja moralu i hrabrosti trupa Crvene armije... Jedinice ruske vojske i dalje su se uporno borile čak i u najkritičnijoj situaciji“ (str. 74).

Značajno je takođe da Tipelskirh priznaje potpun neuspeh munjevitog rata zbog naše protivofanzive kod Moskve. On, istina, ponavlja Gebelsovu verziju da je, prema našem planu, protivofanziva u zimu 1941—1942. godine trebalo da dovede do potpunog uništenja Hitlerovih snaga na istočnom frontu i da je ostvarenje ovoga plana bilo osućećeno zahvaljujući „Hitlerovoj gvozdenoj volji“. Kao što je poznato, sovjetsko komandovanje u to vreme nije postavljalo sebi tako velike zadatke.

U trećem, završnom odeljku, koji je tendeciozno nazvan „Bezidejnost ratnog rukovodstva“, Tipelskirh razmatra dalji razvoj događaja, počev od leta 1942. godine. Njihovo pretresanje se vrši u onom banalnom tonu kojim se odlikuje buržoaska vojno-istorijska literatura o prokletom ratu.

Treba, ipak, istaći niz momenata. Između ostalog Tipelskirh kaže da ofanziva hitlerovaca u letu 1942. godine nije dovela do okruženja i uništenja snaga Sovjetske

armije, jer se „rusko komandovanje naučilo da vešto izbegava okruženje“ (str. 80).

Dalje on govori o tome da čak i u slučaju da je Hitlerovo komandovanje postiglo oba cilja, koja je postavilo sebi u letnjoj kampanji 1942. godine (osvajanje kavkaskih izvora nafte i zauzimanje Staljingrada) „nemačka vojska je i onako izgubila napadnu snagu i bila suviše slaba, kao i vojske satelita Nemačke, čak i za to da bi na frontu od 2.000 km od Kavkaza do Voronježa mogla izdržati pritisak ruske protivofanzive“ (str. 81). Iz ovog pravilnog mišljenja Tipelskirh izvlači sasvim neočekivan zaključak da bi, polazeći od toga, trebalo odbranom slomiti ruske snage. Ne zapažajući očiglednu protivrečnost između ta dva tvrđenja, on ubeduje čitaoce da bi se rat mogao završiti nerešeno posle poraza kod Staljingrada, a takođe što je potpuno neodrživo, posle poražavajućih udara naše armije kod Kurska, pa čak i 1944. godine.

Postavlja se pitanje: ako još ujesen 1942. godine nemacko-fašistička vojska nije mogla da se suprotstavi našoj protivofanzivi, ta kakvim bi „čudom“ mogla da stabilizuje položaj u uslovima kada su snage naše armije sve više rasle, dok su se snage hitlerovaca smanjivale? Prosto je smešno da Tipelskirh i njemu slični, nakon 15 godina od događaja koje prakazuju, „nastavničkim“ tonom propisuju recepte kako je i šta trebalo raditi u to vreme. No, da vidimo, na kakvoj se teoriji zasniva ovaj članak.

Vidi se da Tipelskirh propoveda ideju o večnosti i nepromenljivosti ratnih načela koja su formulisali Klauzevic i Moltke. U kratkom uvodu on navodi sledeće dve „osnovne“ postavke stubova pruske vojne škole. Prvo: „Odbrambeni oblik ratovanja je sam po sebi jači od napadnog... ali ima negativan cilj“ (Klauzevic, *O ratu*^{*)} I, drugo: „Nijedan operacijski plan ne ostaje u svome prvobitnom obliku posle prvog sudara vlastitih snaga sa glavnim neprijateljskim snagama. Samo profan može da misli na neku unapred predviđenu i brižljivo promi-

^{*)} Klauzević, *O ratu*, Izdanje »Vojnog dela«, str. 302. — Prim. red.

šljenu ideju čije se dosledno ostvarenje tobože može sprovoditi tokom čitavog rata“ (Moltke, *O strategiji*).

U prvom odeljku članka „Munjeviti ratovi“, Tipelskirh se trudi da dokaže da su Nemci, zbog ogromne nadmoćnosti i vešte primene novih za to doba borbenih sredstava, uspeli da postignu uspehe uprkos obe navedene postavke klasika pruske soldateske. A docnije, posle 1941. godine, kada su se snage obeju strana više ili manje izjednačile, a neprijatelji fašističke Nemačke naučili da koriste nove vrste oružja i tehnike, oba ta „näčela“ su ponovo pobedila. Jasno je da Tipelskirh ovde istupa kao okoreli metafizičar i idealist. Dovoljno je baciti letimičan pogled na razvoj događaja prošlog rata, pa da se shvati da sve te špekulacije ne vrede ni prebijene pare, jer Tipelskirh u svim svojim razmatranjima ima u vidu samo nemačko-fašističku vojsku i potpuno zanemaruje ono što se odnosi na njene protivnike.

Što se tiče odbrane, davno je već dokazano da još nikad nije uspeo da pomoći odbrane izbori pobedu, mada ona predstavlja apsolutno neophodan i važan vid borbenih dejstava. I nemačko-fašistička vojska je konačno razbijena ne odbranom, već energičnim napadnim dejstvima naše armije.

Na kraju treba reći da je Tipelskirhov članak veoma poučan u jednom pogledu. On ima dug naslov „Operativne odluke komandovanja u kritičnim momentima na glavnim kopnenim ratištima II svetskog rata“ (naše isticanje — A. J.), ali se u njemu govori skoro isključivo o sovjetsko-nemačkom frontu. Ako Tipelskirh, za koga se ni u kom slučaju ne može reći da gaji simpatije prema našoj zemlji i njenoj armiji, u suštini stvari nije mogao naći nijednu koliko-toliko važnu operativnu odluku, koju je više nemačko-fašističko komandovanje donelo na osnovi kritične situacije na zapadnom frontu, to znači da su se svi najvažniji događaji koji su odlučili ishod rata stvarno odigrali na istoku.

U takvom svetlu, tvrđenja Čerčila i njegovih pristaša da su vojske zapadnih zemalja u bitkama protiv Ro-

mela a takođe iskrcavanjem u Italiji i Francuskoj odi-grale odlučujuću ulogu u II svetskom ratu, izgledaju kao najbestidnija laž u prilog kojoj ne može ništa pametno da kaže čak ni takav sluga imperijalizma kao što je bivši Hitlerov general pešadije Tipelskirh.

Mi se ne osvrćemo ovde na ostale članke Zbirke jer, kao što smo rekli, analiziranje njihove sadržine prelazi okvire zadatka koji je postavio sebi pisac brošure. Ali to nikako ne znači da se njima u manjoj meri iskrivljuje istina. Svaki članak Zbirke zatrovan je idejama militarizma i revanšizma, prožet mržnjom prema narodima naše zemlje; zbog toga su čitaoci dužni da zauzmu strogo kritički stav prema ovoj knjizi.

* * *

Osvrnućemo se na još jednu zbirku članačka, a to je *Drugi svetski rat 1939—1945. godine.*⁸⁾

Ova zbirka ima nešto drugčiji karakter od onih koji smo ranije razmotrili: većina pisaca su niži po činu, a osvetljavaju uglavnom samo vojna pitanja.

Ovde ćemo razmotriti jedan od glavnih odeljaka knjige koji je napisao bivši general-major fon Butlar, a koji nosi naslov *Rat u Rusiji*. On ima oko 150 stranica i predstavlja dosta detaljan, hronološkim redom sastavljen prikaz događaja na sovjetsko-nemačkom frontu.

Već na prvim stranama Butlar teži da opravda verolomni napad fašističke Nemačke na našu zemlju, korišteci otrcane argumente iz arsenala Gebelsove propagande. Tako on piše da je Hitlerov veroloman napad tobože izazvala... politika sovjetske vlade na Balkanu, a takođe činjenica da sporazum između SSSR-a i Nemačke nije otklonio ideološke protivrečnosti između dve zemlje.

⁸⁾ Sva se pozivanja odnose na rusko izdanje: *Мировая война 1939—1945 гг., Собраник статей, перевод с немецкого, Издательство М., 1957,*

Međutim, svakome je jasno da je agresivnu politiku na Balkanu sprovodio Hitler i njegov najbliži saveznik Musolini, a ne sovjetska vlada. Sto se tiče ideologije, to je više nego glupo zahtevati da međunarodni sporazumi između država sa različitim socijalno-ekonomskim uređenjem likvidiraju ideološka razilaženja među njima. Tu se zahteva samo strogo ispunjavanje obostranih obaveza; prirodno je da Butlar ne može naći ni jednu činjenicu koja bi dokazala da je naša zemlja narušila sovjetsko-nemački ugovor, jer takve činjenice ne postoje.

Pisac bez ustručavanja navodi i takve „uzroke“ kao što je Hitlerova težnja da uništi verovatnog saveznika Velike Britanije, mada odmah tvrdi da je Hitler želeo sporazum sa njom. On izjavljuje da je rat protiv SSSR-a odrešio ruke Japanu, i omogućio mu da sve svoje snage usmeri na borbu protiv Velike Britanije, i u isto vreme kaže da je Hitler pomoću napada na SSSR htio da pojača tendencije prema neutralnosti u Americi. Kraće rečeno, on na sve moguće načine pokušava da dokaže da je Hitler tobože imao razloga da otpočne rat protiv SSSR-a.

Butlar se ne slaže samo s tim da je Nemačka morala da vodi rat na dva fronta. Treba naglasiti da Butlar, okrivljujući Hitlera kao i svi novi istoričari II svetskog rata iz Zapadne Nemačke, ipak u daljem izlaganju teži da svuda gde je to mogućno navede lažne razloge koji treba da opravdaju mnoge odluke ili postupke Hitlera i njegovih najbližih saradnika.

Detaljno opisujući snage koje su hitlerovci koncentrisali za napad na našu zemlju, Butlar priznaje da je to stvarno bila jaka do zuba naoružana vojska koja je brojala do 200 divizija. Zato lažno zvuče njegove izjave da Nemačka nije bila spremna za rat i da je na zapadu bez potrebe bilo ostavljeno 60. divizija.

Veoma glupo izgledaju i pričanja generala o takozvanim „dobrovoljačkim jedinicama“. To su, usklikuje on s jeftinim patosom, „bili prvi vojnici Evrope koji su stupili u borbu protiv boljševizma“ (str. 150). Poznato je da je u mnogim evropskim zemljama bilo fašističkih

izroda, kao i zločinaca i izdajnika otadžbine spremnih da bilo kome služe za novac. No čak i iz nesumnjivo preuveličanih brojki, koje sam Butlar navodi, vidimo koliko je ništavan bio broj tih „vojnika Evrope“: po njegovom računu je bilo svega 6.000 Francuza, 4.000 Belgijanaca, 4.000 Španjolaca itd.

Govoreći o našim snagama koje su se suprotstavile Hitlerovoj invaziji, Butlar ogromno preuveličava njihovu jačinu. Karakteristično je da sâm Butlar, navodi ove izmišljene podatke, podriva kod čitalaca veru u njihovu tačnost, jer priznaje da su „specijalne prilike koje su vladale u Rusiji jako ometale pribavljanje obaveštajnih podataka o ratnom potencijalu Sovjetskog Saveza... Činjenica da Rusi izvanredno vešto kriju sve što se odnosi na njihovu armiju... otežavala je proveru i onih malobrojnih podataka koje bi izviđački organi uspeli da prikupe“ (str. 151). No, neka se potučeni „ratnik“ brine zbog „specijalnih prilika“ koje vladaju u našoj zemlji, a sovjetski narod će i ubuduće kao zenicu oka čuvati vojnu i državnu tajnu.

Butlar takođe priznaje visoku borbenu gotovost naših trupa. On tvrdi da naše oružane snage u pogledu komandovanja ne ustupaju nemačkim, ali pri svem tom kritikuje sovjetske starešine zbog „šablonske“ taktike. On zaboravlja da je taktika samih hitlerovaca bila šablon-ska. Slažemo se da je u prvo vreme našim starešinama nedostajalo borbeno iskustvo u pogledu vođenja savremenog rata. Ali se to iskustvo brzo steklo o čemu uostalom i sam Butlar govori.

Veoma je značajno da Butlar, govoreći o planiranju agresivnog rata protiv SSSR-a, možda protiv svoje volje kaže da između Hitlera i rukovodećih vrhova nemačkih oružanih snaga nije bilo bitnih neslaganja.

Zbog toga se ne mogu smatrati opravdanim tvrđenja, koja se ponekad susreću i u našoj štampi, da su između Hitlera i Vrhovne komande kopnene vojske tokom čitavog rata postojala ozbiljna neslaganja.

Razmatrajući plan „Barbarosa“ on ipak pokušava da ubedi čitaoce da ako bi hitlerovci dobili mogućnost da krenu neposredno na Moskvu, onda bi se njihovi ostali ciljevi, kao što su: osvajanje pribaltičkih zemalja, Lenjigrada i Ukrajine, ostvarili „sami od sebe“. Razume se, to nije ništa drugo do prazna pretpostavka, jer da su sve neprijateljske snage stvarno bile prikupljene na centralnom odseku fronta, a bokovi otkriveni, onda bi Srednja grupa armija, koja je duboko prodrla na našu teritoriju, bila izložena udarima snaga našeg Severozapadnog i Južnog fronta koje su sačuvale borbenu sposobnost, a da i ne govorimo o dolazećim rezervama. U isto vreme takav bi nam razvoj dogadaja omogućio da potpuno iskoristimo ekonomiske izvore juga i industriju Lenjingrada.

Naročito su uvredljiva Butlerova rasuđivanja o tome da je Hitler propustio „nepovratnu mogućnost da nemačku vojsku prikaže kao oslobođenca naroda, da stekne simpatije oslobođenih naroda...“ (str. 158). Lakše je, sigurno, razbojnika predstaviti anđelom-čuvarom nego li hitlerovsku zavojevačku vojsku smatrati oslobođilačkom. Hitler je skupa s Gebelsom uložio za to ne malo napora, a i svi posleratni napisi fašističkih generala takođe služe sličnom prljavom cilju. Ali su svi njihovi napori osuđeni na propast, jer svi pošteni ljudi sveta zauvek su upamtili hitlerovsku vojsku kao skupinu podivljalih bandita, koji su pokušali da svojom potkovanim čizmom pogaze slobodu i nezavisnost naroda istočne Evrope, njihove vekovne nacionalne tradicije i da ih pretvore u robe Trećeg Rajha.

Na nizu stranica svoga falsifikatorskog članka, Butler govori o „vojničkoj hrabrosti“, „odanosti svome dugu“, „samopožrtvovanosti“ hitlerovske „istočne vojske“. Zaluđeni mizantropskom propagandom, opijeni lakin potbedama na zapadu, hitlerovske trupe stvarno su pokazale dosta visoku borbenu sposobnost, ali ona je bila uslovljena tim što su kod nemačkog vojnika probuđeni najgrublji životinjski istinkti: težnja prema lakoj zaradi, preziranje porobljenih naroda, žeđ za nasiljem i krvlju.

Čovečanstvo je s prokletstvom i mržnjom okrenulo leđa tim „nadljudima“. Uzaludni su pokušaji gospode revanšista da posle svršenog čina opravdaju varvarstva fašizma, da izbrišu iz sećanja ljudi njegove krvave zločine. No, ipak je neophodno neprestano raskrinkavati tu smrdljivu laž da ne bi trovala mlade ljude koji nisu svojim očima videli strahote fašizma.

Izlažući događaje početnog perioda rata, Butlar je prinuđen da prizna i pored, naizgled, dubokog prodora fašističkih snaga na našu teritoriju, zadaci koje im je postavilo komandovanje nisu bili izvršeni i zavojevači su stekli uбеђenje da je Sovjetska armija u pogledu borbene sposobnosti daleko iznad bilo koje vojske zapadnih zemalja.

Govoreći o našim gubicima u bitkama na granici, pisac članka ide toliko daleko da tvrdi kako su hitlerovci imali samih zarobljenika maltene više nego što je (prema njegovim podacima) iznosilo brojno stanje čitave naše vojske na početku rata. Izgleda da on računa na zaboravnost čitalaca i postupa u duhu ruske poslovice: Brbljaj, Jemelja, tvoja je nedelja“.

Butlar više puta ponavlja mišljenje da je trebalo odmah zauzeti Moskvu. Iz njegovih reči izlazi da bismo bili primorani privući sve svoje snage za odbranu glavnog grada, što bi omogućilo hitlerovcima da ih odjednom razbiju i mirno prezime u konfornim stanovima Moskve (ovom prilikom zgodno je napomenuti da je i Napoleon u svoje vreme želeo da postigne taj isti cilj; što je iz toga proizišlo, sada je poznato svakom osnovcu). No, svestan toga koliko neubedljivo zvuče ovi njegovi dokazi, Butlar kaže da je Hitlerova odluka krenuti na jug pre osvajanja Moskve bila očigledno pogrešna; a koliko bi pravilna bila odluka da se nastupa na Moskvu o tome bi se moglo raspravljati, naročito ako se ima u vidu da smo koncentrisali krupne snage na jugu.

U datom slučaju Butlar je u pravu: on je shvatio, suprotno drugim falsifikatorima istorije iz redova bivših nemačkih generala, da je u oba slučaja uspeh hitlerovaca

bio veoma problematičan. Ali zamenjujući prave uzroke izmišljenim, on ipak teži da ubedi čitaoce da „kriza, koju je preživljavalo nemačko komandovanje na istoku, nije bila izazvana toliko nepravilnom operativnom odlukom, koliko opštom nekompetentnošću najvišeg rukovodstva Nemačke koje nije umelo da iskoristi sve mogućnosti da pripremi i na istočni front uputi dovoljne snage za rešenje ogromnih zadataka koji su tamo stajali pred Nemcima“ (str. 171).

Na taj način, Butlar teži da nametne mišljenje kao da je Nemačka bila slabo pripremljena za rat. Na istočnom frontu je došlo do krize zbog našeg upornog otpora, zbog jakih udara naših snaga po „istočnoj vojsci“ izvršenih još u početnom periodu rata. Pozivanja na „objektivne uzroke“ tumače se prosto težnjom da se fašistički komandanti, opravdaju i predstave u boljem svetlu.

Karakteristično je da sam Butlar, govoreći dalje o tome koliko je snažnu grupaciju Hitler prikupio kod Moskve, priznaje da je bilo dovoljno snaga.

On piše sledeće: „Ono što je Vrhovna komanda učila radi pojačanja grupe armija (reč je o Srednjoj grupi armija namenjenoj za napad na Moskvu u oktobru 1941. godine. — A. J.), danas se pokazuje nedovoljnim. Međutim, u ono vreme ona je predstavljala toliko jaku grupaciju koja će moći, kako je to tada izgledalo, da izvrši postavljeni zadatak. Ona se sastojala od tri oklopne armije (i tri pešadijske. — A. J.). Jedinice su bile bogato opremljene tehnikom. Oklopne i artiljerijske jedinice su bile popunjene do punog formacijskog sastava“ (str. 177). Prema tome, ovde se priznaje da je Hitler učinio sve što je bilo mogućno da bi stvorio takvu udarnu grupaciju koja bi potpuno odgovarala postavljenom zadatku.

Da ne bi osramotio svoje saučesnike u razbojništvu iz redova generala koji su rukovodili tom grupacijom, Butlar im pripisuje čitav niz pobeda, pa i pobedu kod Brjanska; o ovoj smo „pobedi“ podrobno govorili u prvom poglavljju brošure. Uskoro posle borbi kod Brjanska, Hitlerove oklopne horde su, kao što je poznato, bile zau-

stavljenе. No, neka čitaoci i ne misle da će „objektivan istoričar“ Butlar progovoriti koju reč o čvrstini naših trupa koje su branile glavni grad, o njihovom junaštvu, o našim veštim i munjevitim protivudarima koji su iznurili osvajače. Ne, on kaže: „Baš u to vreme su počele jake kiše. Nastupio je jesenji period kada su putevi neupotrebljivi... I nisu ruske trupe, nego je sam bog vremena zaustavio munjevit napad nemačkih oklopnih snaga u trenutku kada je već njihov cilj bio sasvim blizu“ (str. 179). Za ovakav slučaj mi imamo dobru poslovicu: „Uzdaj se u boga, ali i sam ne sedi skrštenih ruku“. I ruski vojnik, ne obraćajući pažnju na kaprice „boga vremena“, nanosio je poražavajuće udare neprijateljskim snagama.

Da vidimo, kako Butlar prikazuje docnije događaje. „U drugoj polovini novembra“, izjavljuje on, „trupe su ponovo krenule napred... Iznenada, počeli su jaki mrazevi, temperatura je dostizala do 30° ispod nule... Napad na Moskvu je propao“ (str. 179—180).

Sva ova pozivanja na boga i na vreme, Butlar, kao i mnoga njemu slična piskarala, koristi da bi na neki način rehabilitovao nemačko-fašističke komandante potučene u istorijskoj bici kod Moskve.

Butlar ne opisuje tok naše protivofanzive, mada se u njegovom članku i nalazi odeljak pod takvim naslovom; vidi se da mu nije ni najmanje priyatno da piše o ovome prvom velikom porazu hitlerovaca. Ali zato on, zauzevši stav naučnika, razmišlja o tome koliko je žalosna bila sudbina nemačko-fašističkih snaga čak i u poređenju sa Napoleonovom vojskom. On piše: „Stvorila se opasnost da iznurene nemačke jedinice, ni u fizičkom ni u moralnom pogledu, neće moći da izdrže surove klimatske uslove i da se odupru protivudarima neprijateljskih snaga. Zar nije bilo sličnih primera u prošlosti? Zar nije Napoleona Velika armija u istim uslovima pretrpela poraz kod Moskve? Ali ona je imala tada ogromno preim秉stvo nad Nemcima, jer se u njenim rukama... nalazio ceo grad sa svim njegovim materijalnim izvorima!“ (str. 180—181).

Lijući krokodilske suze zbog žalosne subbine hitle-rovaca, Butlar je zaboravio da je Moskva 1812. godine izgorela i da su se Napoleonove trupe jedva iz nje izvukle. A o materijalnim izvorima ne može biti ni reči!

U istom odeljku Butlar se upetljao u vlastitim kontradiktornim i besmislenim zaključcima. On, s jedne strane, tvrdi da se Nemačka počela približavati krahу zbog toga što je Hitler stao na čelo kopnenih snaga, odredivši sebe za njihovog vrhovnog komandanta; a zatim kaže, da je Hitler zahvaljujući svojoj „gvozdenoj“ volji, spasao nemačke oružane snage od poraza. U svom članku Butlar bez ustručavanja navodi sledeći panegirik*) Hitleru koji je napisao Jodl, jedan od najbližih Hitlerovih saradnika:

„Nikad se nisam toliko divio Hitleru kao u zimu 1941—1942. godine kada je on sam uspostavio poljuljani istočni front, kada je svoju volju i rešenost preneo na sve zaključno sa vojnicima koji su se borili na prednjim borbenim linijama... Prikazivanje Hitlerovog rada u tome periodu na bilo koji drugi način bilo bi u suprotnosti sa istorijskom istinom“ (str. 182). Ovaj odlomak jasno pokazuje da su sve optužbe protiv Hitlera, koje susrećemo na stranicama knjiga njegovih bivših potčinjenih i saradnika, napisane pod pritiskom javnog mnenja. Nemački narod je prokleo tog izroda, i ako neko ne želi da ga prosti nemački ljudi konačno isključe iz svoje sredine, on, hteo ili ne hteo, mora negativno govoriti o njemu. Sem toga i krivicu zbog poraza treba svaliti na nekoga i na taj način pokazati prekooceanskim gospodarima da im nemačka ratna mašina još može korisno poslužiti. Ali se ponekad dešava da se i nehotice izražavaju osećanja vernih podanika, i tada Butlar i njegovi jednomišljenici protiv svoje volje pokazuju stvarni odnos prema svome vodi.

Jodi i Butlar u ovom slučaju hvale Hitlera zbog toga što nije dozvolio svojim trupama da se povuku sa posed-

*) Oduševljena pohvala; preterano hvaljenje i veličanje koga ili čega. — Prim. prev.

nutih položaja i na taj način je sačuvao „istočnu vojsku“. Međutim, kaže dalje Butlar, nije dobro što je Hitler docnije uzeo ovo kao načelo i nije dozvoljavao svojim potčinjenim povlačenje sa položaja sve dok ih otuda ne izbace. Očigledno je da je Hitler dobro poznavao psihu svojih generala, smatrajući da bi oni pri prvoj ozbiljnoj opasnosti bežali na „ranije pripremljene linije“ ako bi im to bilo dozvoljeno.

Cini nam se da bi fašistička Nemačka teško pretrpela manji poraz da je komandantima njenih oružanih snaga bilo dozvoljeno odstupanje po njihovom nahođenju, mada bi to za njih, naravno, bilo zgodnije.

Smešna je Butlarova izjava da je dugotrajno „sedenje“ u „kazanima“ kod Demjanska i Holma stvorilo kod hitlerovaca „osećanje superiornosti nad Rusima“ (str. 185). Prema Butlarovoј logici izlazi da je okruženje Nemača kod Staljingrada konačno učvrstilo kod njih to osećanje.

Dejstva nemačke vojske na jugu u letu 1942. prikazana su u istom smislu kao i kod pisaca koje smo ranije razmatrali. Treba samo naglasiti da Butlar objašnjava zbog čega je Hitler postavio, takoreći, dva napadna cilja (Staljingrad i Kavkaz): vođa je bio siguran da se naša zemlja nalazi na rubu propasti.

Suprotno očekivanju, Butlar pravilno procenjuje mogućnosti grupe armija „A“ u pogledu osvajanja Kavkaza. On piše da je neuspех grupe armija „A“ bio njena sreća, jer bi ona u protivnom bila izgubljena.

I stvarno, ako se zamisli da su jedinice ove grupe armija prodrle dublje u Kavkaz, naša bi protivofanziva kod Staljingrada, koja se logično pretvorila u opštu ofanzivu na južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta, doveća do potpunog izolovanja ove grupacije od ostalih fašističkih snaga. Njih bi zadesila ista sudbina kao i staljingradsku neprijateljsku grupaciju (grupu armija „B“) — okruženje i potpuno uništenje.

Kao i većina njegove sabraće u falsifikovanju istorije, Butlar u daljem izlaganju tvrdi da se Staljingrad

mogao osvojiti u julu. Ovu smo neistinu ranije razobličili, govoreći o Melentinovoj knjizi.

Ponavlja se i lažna Manštajnova teza da je nemačko komandovanje očekivalo našu protivofanzivu kod Staljingrada, mada je opštepoznato — a i mi smo to pokazali — da je ona predstavljala potpuno iznenađenje.

Nije originalno ni Butlarovo tvrđenje da bi se rat mogao završiti „pod podnošljivim uslovima da su hitlerovci blagovremeno prešli u odbranu (ima se u vidu leta i početak jeseni 1942. godine). Prvo, rat bi se mogao završiti samo pod jednim uslovom, a to je bezuslovna kapitulacija fašističke Nemačke; drugo, hitlerovci nisu bili u stanju da drže ogroman odbrambeni front od Crnog do Baltičkog mora, što priznaju i sami fašistički „stratezi“, a među njima i Butlar. Znači, bilo je potrebno povući se na nove položaje, tj. napustiti veliku teritoriju. Fašisti bi, možda, na ovaj način i sačuvali izvesne snage, ali naše komandovanje svakako im ne bi dozvolilo da se nesmetano povuku: one bi bile iznurenje našim neprekidnim gonjenjem i dubokim bočnim udarima za vreme izvršenja dužih marševa. Istovremeno i mi bismo sačuvali ogromne snage koje smo morali da trošimo za „izbacivanje“ neprijatelja sa svakog posednutog položaja. Ako nemačkim oružanim snagama nije pošlo za rukom da izbore pobedu napadom, to bi još manje uspeha postigli odbranom. Za Nemačku bi dugotrajan pozicijski rat, ako bi čak i bio mogućan u tim uslovima, bio još ubitačniji od manevarskog.

Bultarova ocena značaja Staljingradske bitke kontradiktorna je. Odeljku posvećenom ovom pitanju on daje naslov „Staljingrad — prelomna tačka rata“. Ali on ipak nema snage a da se duboko ne pokloni svojim gospodarima — anglo-američkim imperijalistima, te stoga na kraju odeljka piše da je „poraz Nemaca u Africi i kod Staljingrada bio najozbiljnije upozorenje da je nastupio preloman momenat u sudbini nemačkog naroda“ (str. 197).

Sovjetskim čitaocima je poznato da se ta dva događaja ne mogu izjednačiti ni po svojim razmerama ni po posledicama. U Africi je pretrpela poraz samo jedna Romelova armija⁹⁾, pri čemu nije bila potpuno uništena, dok su kod Staljingrada bile potpuno uništene dve elitne nemачke armije koje su se neprestano popunjavale svežim rezervama, i tri armije satelita Nemačke. Docnije, za vreme opšte ofanzive na južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta, zbrisani su svi uspesi nemačke letnje ofanzive 1942. godine, a strategijska inicijativa je potpunò prešla u sovjetske ruke.

Sad Butlar veoma izrazito opisuje posledice razbijanja hitlerovaca kod Staljingrada.

Navećemo nekoliko odlomaka iz njegovog članka u vezi s ovim pitanjem, jer oni veoma ubedljivo raskrivaju ne samo Butlarov pokušaj da uveća uspehe anglo-američkih snaga, nego i niza drugih falsifikatora istorije.

„Povlačenjem nemačkih trupa sa Volge i Kavkaza, neprijatelju su bili vraćeni gotovo svi rejoni osvojeni za vreme letnje i jesenje ofanzive. Pri tome su nemačke trupe izgubile mnogo snage, a nisu u ozbiljnoj meri oslabile borbenu moć Rusa. Nemci su morali da odbace sve nade na uvlačenje zemalja Srednjeg istoka u rat protiv Engleske i na osvajanje kavkaskih nalazišta nafte koja su imala da doprinesu porastu nemačke avijacije i motorizacije . . .“ (str. 204).

„Bilans koji je nemačka komanda ostvarila na ovom delu fronta (misli se na desno krilo našeg Južnog fronta. — A. J.). krajem januara 1943. zaista je bio strašan. U toku 14-dnevne ruske ofanzive, grupa armija „B“ je bila gotovo potpuno razbijena. 2. armija je bila jako oslabljena. Sem toga, ona je za vreme proboga izgubila gro svoje ratne tehnike. 2. mađarska armija je bila gotovo potpuno uništena, a iz 8. armije spasle su se samo pojedine jedinice planinskog korpusa. Od ostalih taktičkih i operativnih jedinica sačuvali su se samo bedni ostaci.

⁹⁾ U njenom su se sastavu nalazile svega tri nemačke divizije a ostale su bile italijanske.

Od nemačkih snaga koje su dejstvovale u zoni 8 italijanske armije ostali su samo iznurenii ostaci nekolicine nemačkih divizija, koje su uspele da se spasu iza reke Oskola. Veza sa Srednjom i Donskom grupom armija je bila izgubljena, a spojevi su bili ugroženi...“ (str. 206).

„Potcenjivanje snaga neprijatelja i ogromne teritorije njegove zemlje, kao i precenjivanje vlastitih materijalnih i ljudskih rezervi od strane Nemaca u vezi sa strategijskim i operativnim greškama za koje je u većini slučajeva bio kriv sám Hitler (ovde Butlar po ustaljenom šablonu svaljuje krivicu na Hitlera; on očevidno računa na to da „mrtvi nemaju čega da se stide“. — A. J.) — dovelo je do toga da su sve teškoće i žrtve, koje su pretrpele nemačke trupe, bile uzaludne. Uništenje nemačke 6. armije kod Staljingrada, poraz savezničkih armija na Donu i ogromni gubici u živoj sili i tehnički na Kavkazu i u velikoj okuci Dona, negativno su uticali ne samo na borbenu sposobnost nemačkih i savezničkih trupa, nego i na raspoloženje nemačkog, italijanskog, mađarskog i rumunskog naroda. A kod Rusa su rezultati ovih borbi izazvali ogroman elan, što je dovelo do jačanja njihove privrede, do porasta i jačanja oružanih snaga, do još veće smelosti i elastičnosti njihovih operacijskih planova i, najzad, do jačanja morala čitavog sovjetskog naroda“ (str. 208).

Navodeći ove prilično velike odlomke, hoćemo da podvučemo da u ovom slučaju bivši Hitlerov general jasno pokazuje razmere poraza fašističke vojske i, možda nehotično, razobličuje onu svoju sabraču po peru (posebno Manštajna) koja potpuno zanemaruju istorijske činjenice.

Otišli smo nešto napred da bismo odjedanput rasvetili pitanje značaja Staljingrada. Sada se treba vratiti na to kako Butlar prikazuje konkretan tok događaja na južnom delu sovjetsko-nemačkog fronta.

U vezi s tim, treba se dotaći razmatranja, koja su sada u sličnoj literaturi postala tradicionalna, o tome da li je postojala potreba da se Paulusove trupe probiju iz okruženja ili ne. Butlar govori o tome nadugačko i na-

široko, ali ovo pitanje i dalje ostaje nerasvetljeno. Ne navodeći tu sva njegova domišljanja, treba reći da je otpor okruženih trupa do izvesnog trenutka imao određen operativni smisao, ali je počev od januara postao potpuno besmislen i doveo samo do nepotrebnih gubitaka (o tome smo detaljnije govorili u poglavljju ove brošure posvećenom Manštajnovoj knjizi). Težeći da bude originalan u analiziranju ovog pitanja, Butlar ide tako daleko da jedan od glavnih uzroka potpunog poraza Paulusovih snaga vidi... u pogrešnom proračunu dubine Hotovog i Manštajnovog udara i susretnog udara iz obruča okruženja. On piše da je tobože bilo ispušteno 20 km (str. 200) i da okružene snage zbog toga nisu bile deblokirane. To je, razume se, čisto diletantski zaključak. Suština stvari je u tome što je Manštajn propustio moment za nanošenje protivudara. Da ga je otpočeo početkom decembra, kada su naš spoljni front okruženja branile sasvim slabe i borbama iznurenje jedinice, u što su se hitlerovci uverili prilikom odbacivanja od Koteljnikova grupe generala Šapkina, koja je vršila izviđanje na velikoj dubini, to bi one možda još i imale izgleda da se probiju do okruženih snaga. A docnije, kada smo otkrili njihovu namjeru i uspeli da pomoći manevra učvrstimo taj odsek, a zatim i da dovedemo sveže snage (2. gardijska armija), nije više bilo nikakvih izgleda za deblokiranje, ma kakav da je bio proračun dubine susretnih udara, utoliko pre što se Paulus nije ni odlučio za bilo kakva aktivna dejstva na ovom odseku.

Butlarevo mišljenje o značaju protivudara koje je izvršila Donska grupa armija razlikuje se od Manštajnovog. Prema Manštajnu izlazi da su ova dejstva njemu potčinjenih trupa, naročito zauzimanje Harkova, vratila Nemcima inicijativu. A Butlar kaže da su ona dovela samo do toga da su hitlerovci uspostavili neprekidan front, zakrivivši kojekako breše koje su zjapile u njemu. Pri čemu je to bilo učinjeno pomoći krupnih snaga povučenih ovamo sa drugih delova fronta, i stalo je neprijatelja gubitka Rostova na Donu.

Istina, ovde Butlar opet greši dušu, tvrdeći kao da je Rostov bio napušten u vezi sa „skraćivanjem linije fronta“, dok su u stvarnosti hitlerovci bili izbačeni otuda udarom trupa našeg južnog fronta.

Butlar se ne slaže sa Manštajnom i u oceni bitke kod Kurska. On smatra da fašistička Nemačka uopšte nije bila u stanju da u leto 1943. godine ostvari napadne operacije takvih razmera kao 1941—1942. godine.

Govoreći o neuspehu nemačke ofanzive kod Kurska, on potvrđuje da je „propao i poslednji nemački pokušaj preuzimanja inicijative u dejstvima na istoku“ (str. 213). Na taj način se pobijaju domišljanja Manštajna i mnogih drugih da su nemačko-fašističke trupe u leto 1943. godine ponovo preuzele inicijativu.

Nimalo ne smanjujući značaj naše pobeđe kod Kurska, treba naglasiti da je ona bila posledica nemačkog poraza kod Staljingrada i, kako je to Staljin u svoje vreme pravilno istakao, postavila Nemce pred katastrofu.

U daljem izlaganju Butlar se obara na odluke Teheranske konferencije i kritikuje Čerčila i Ruzvelta zbog toga što oni, veli, nisu bili svesni „opasnosti“ koja je mogla „nastati za čitavu međunarodnu situaciju posle poraza Nemačke“ (str. 223). Zauzimajući pri tome stav pobernika zapadne civilizacije, Hitlerov general misli da su narodi Evrope zaboravili na to da im, u toku njihove mnogovekovne istorije, niko nije pričinio toliko zla i patnji kao fašistička Nemačka.

Neuspehe nemačkih oružanih snaga Butlar tumači smešnim uzrokom, naglom promenom Hitlerovog karaktera. Ispoljava se da je upočetku Hitler bio jak, smeо, pametan i dalekovid, da je znao da reskira i predviđi tok događaja, a potom je odjednom postao plašljivac, sitničar, slabić, čovek koji se vuče na repu događaja.

Butlar ne shvata da je Hitler, kako se to kaže, bio „junak samo prema slabićima, a prema jakim se ponašao kao slabić“. Dok je imao ogromno nadmoćnije snage, on je odlučno dejstvovao protiv zapadnih zemalja, obračunavajući se sa njima pojedinačno. Međutim, kad je pri

ostvarenju svojih planova naišao na ozbiljan otpor, on je sve više i više popuštao.

Hitleru je oreol slave i nepobedivost stvorila vešto organizovana Gebelsova propaganda koja je radila na principu samog vođe: „Istina je više puta ponovljena laž“: Ali Hitler nije bio samo krvoločan histeričar, nego i veoma vešt političar. Baš zbog toga on je, voljom Krupâ i Tisenâ, i postao poglavac nemačke države.

Težeći da na neki način opravda poraze nemačko-fašističke vojske, Butlar neistinito navodi da je Nemačka tokom čitavog rata morala da se bori na više frontova, a posle invazije Engleza i Amerikanaca na evropski kontinent — na dva podjednako važna fronta.

Razume se da u ovom tvrđenju nema ni trunke istine. II svetski rat je tako dugo trajao baš zbog toga što se sovjetski narod sam borio protiv nemačkog fašizma. Udeo zapadnih država u ratu je bio neopravdano neznatan u poređenju sa njihovim ogromnim mogućnostima.

Z A K L J U Č A K

Završavajući našu brošuru, hteli bismo još jednom da podvučemo nužnost najpažljivijeg i svestranog kritičkog razmatranja svih knjiga i članaka buržoaskih pisaca o vojnoistorijskim pitanjima. To će koristiti stvari uspostavljanja istorijske istine i istovremeno sačuvati naše, a možda i strane čitaoce od niza pogrešnih predstava koje se kod njih mogu stvoriti pri čitanju falsifikovanih izmišljotina.

Kritika mora da bude strogo naučna, osnovana na marksističko-lenjinističkom metodu, mora oštro i principijelno razotkrivati kako sama izvrtanja istorijske stvarnosti i neodržive metode koji se pri tome primenjuju, tako i uzroke koji pobeduju nazovi istoričare na korišćenje sličnih metoda.

Mi ne smemo dozvoliti ni nemačkim revanšistima, ni bilo kome drugome da kleveću sovjetski narod i njegovu armiju, da smanjuju njihov gigantski podvig u velikom otadžbinskom ratu.

Ova brošura prema mišljenju njenog pisca, predstavlja skroman prilog važnoj stvari raskrinkavanja falsifikatora. Ona ne predstavlja iscrpnu studiju i razmatra samo ograničeni niz pitanja.

Smatrali bismo da smo ispunili svoj zadatak, ako bi ova mala knjiga bila početak čitave serije velikih i ozbiljnih članaka a, verovatno, i knjiga u kojima se dosledno i svestrano razobličuju domišljjanja buržoaskih lažova.

Na kraju bismo hteli da odgovorimo na jedno moguće pitanje čitalaca: zašto pisci razmotrenih knjiga i članaka, i pored toga što su pristalice iste ideologije, na razne načine osvetljavaju ova ili ona pitanja, protivreče jedan drugome, a ponekad stupaju u skrivenu polemiku?

Treba imati u vidu da pored zajedničkih revanšističkih ciljeva, svaki od njih ima svoje lične subjektivne ciljeve, na primer, želju da skine sa sebe odgovornost. U čoporu gladnih vukova, ma kako složan izgledao sa strane, uvek ima međusobnog ujedanja. I eto, želja ujesti svog srećnijeg druga ponekad nadvalada, kod ovog ili onog militariste, nad zajedničkim „principima“, i on počinje da iznosi gorku istinu. Ali to se vrlo retko događa; u većini slučajeva ceo čopor zavija na jedan te isti lažan glas.

Sem toga, onaj ko neprestano laže i vara, brzo će biti uhvaćen na delu i niko mu više neće verovati. Evo zbog čega gospoda falsifikatori ponekad govore istinu čime razobličuju i sebe i druge.

VOJNA BIBLIOTEKA

— INOSTRANI PISCI —

Osnovana 1950 godine

Dosad izdala ove knjige:

- 1) knjiga: General AJZENHAUER, **OD INVAZIJE DO POBEDE**, rasprodato.
- 2) knjiga: Maršal MONTGOMERI, **OD EL ALAMEJNA DO BALTIČKOG MORA**, rasprodato.
- 3) knjiga: Kamil RUŽERON, **BUDUĆI RAT**, rasprodato.
- 4) knjiga: Pukovnik dr fil. BEŠLAJN, **RUKOVODENJE NA RODNOM ODBRANOM**, rasprodato.
- 5) knjiga: Bazil H. LIDEL-HART, **STRATEGIJA POSREDNOG PRILAŽENJA**, strana 397, cena 230 din.
- 6) knjiga: Kamil RUŽERON, **POUKE IZ RATA U KOREJI**, rasprodato.
- 7) knjiga: Džordž PATON, **RAT KAKVOG SAM JA VIDEO**, rasprodato.
- 8) knjiga: General ER, **ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBUĐUĆE**, strana 405, cena 300 din.
- 9) knjiga: Omar BREDLI, **USPOMENE JEDNOG VOJNIKA**, rasprodato.
- 10) knjiga: Pukovnik LIKA, **EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA**, rasprodato.

- 11) knjiga: J. O. HIRŠFELDER, **ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA**, rasprodato.
- 12) knjiga: Maršal PAPAGOS, **GRČKA U RATU 1940/41**, strana 400, cena 200 din.
- 13) knjiga: Džon KRESVEL, **RAT NA MORU 1939/45**, rasprodato.
- 14) knjiga: ROZBERI, **BIOLOŠKI RAT**, rasprodato.
- 15) knjiga: General-pukovnik DAPČEVIĆ, **ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA**, strana 638, cena 500 din.
- 16) knjiga: General ŠASEN, **ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA**, rasprodato.
- 17) knjiga: SVEČIN, **STRATEGIJA**, strana 452, cena 450 din.
- 18) knjiga: AJMANSBERGER, **TENKOVSKI RAT**, strana 356 sa priloga, cena 400 din.
- 19) knjiga: KAMON, **NAPOLEONOVI RATOVI**, rasprodato.
- 20) knjiga: KARPOV, **OBALSKA ODBRANA**, strana 524, cena 700 din.
- 21) knjiga: MIKŠE, **TAKTIKA ATOMSKOG RATA**, rasprodato.
- 22) knjiga: MIDELDORF, **TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU**, rasprodato.
- 23) knjiga: AJRE, **RATNA VEŠTINA I TEHNIKA**. Studija o uticaju naoružanja na razvoj ratne veštine; strana 248, cena 300 din.
- 24) knjiga: PRENTIS, **CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM RATU**, rasprodato.
- 25) knjiga: HITL, **VOJNI ŠTABOVI**. Studija o razvoju nemačkog, francuskog, engleskog, ruskog i američkog vojnog štaba od njihovog postanka do danas; strana 336, cena 500 din.
- 26) knjiga: General MOSOR, **OPERATIKA**, (prevod sa poljskog). Studija o operacijama do Drugog svetskog rata. Prvo delo ove vrste u vojnoj literaturi uopšte. Delo je u pripremi,

- 27) knjiga: FOJHTER, **ISTORIJA VAZDUŠNOG RATA** (prevod sa nemačkog). Razvoj vazduhoplovstva i njegove taktike i strategije u toku Prvog i Drugog svetskog rata sa osvrtom na budućnost. Delo je u pripremi.
- 28) knjiga: Admiral KASTEKS, **STRATEGISKE TEORIJE**, (I sve-ska). Delo sadrži opšta razmatranja o strategiji, zadatake pomorskih snaga i izvođenje pomorskih operacija sa primerima iz istorije ratova. Strana 430, cena 600 din.
- 29) knjiga: GUDERIJAN, **VOJNI MEMOARI**. Razvoj nemačkih oklopnih jedinica i njihova dejstva u II svetskom ratu. Delo je u štampi.
- 30) knjiga: ŠAPOŠNIKOV, **MOZAK ARMije**. Studija maršala Šapošnikova o ulozi Generalštaba u armiji. Delo je u pripremi.
- 31) knjiga: GRUPA POLJSKIH AUTORA, **ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE**. Zbirka članaka o dejstvima jedinica Poljske narodne vojske do pada Berlina 1945 godine. Delo je u pripremi.
- 32) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **PROBOJ ORGANIZOVANE ODBRANE**. Zbirka odabranih diplomskih radova sa sovjetskih vojnih akademija iz oblasti probaja organizovane odbrane operativnim jedinicama. Delo je u pripremi.
- 33) knjiga: Herbert FAJS, **CERČIL — RUZVELT — STALJIN**. Delo pretstavlja vojnodiplomatsku istoriju Drugog svetskog rata koja pokazuje „rat koji su oni vodili, i mir koji su želeli“. Delo je u pripremi.
- 34) knjiga: MIDELDORF, **TAKTIKA RODOVA I SLUŽBI**. Knjiga obrađuje postupno sve osnovne taktičke radnje taktičkih jedinica. Delo je u štampi.
- 35) knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **TAKTIČKI PRIMERI BORBE**. Delo pretstavlja zbirku odabranih konkretnih primera borbi pešadijskih pukova i njihovih delova na Istočnom frontu.
- 36) knjiga: Ešer LI, **VAZDUŠNA MOC**. Studija o mogućnosti vazduhoplovstva u savremenim uslovima.

- 37) knjiga: **MONTROS, NEBESKA KONJICA.** Studija o helikopterima na osnovu iskustva u Korejskom ratu. Delo je u pripremi.
- 38) knjiga: **MELENTIN, OKLOPNE BITKE.** U knjizi nemački general Melentin opisuje sve važnije oklopne bitke iz Drugog svetskog rata. Delo je u pripremi.
- 39) knjiga: **GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, RAZVOJ TAKTIKE SOVJETSKE ARMIJE** (1941—1945). Izdanje Ministarstva narodne odbrane 1958 godine, Moskva. Delo je u pripremi.
- 40) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ STRATEGIJE** (I sveska). Delo je u štampi.
- 41) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ OPERATIKE** (I sveska). Delo je u pripremi.
- 42) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ TAKTIKE** (I sveska). Delo je u pripremi.
- 43) knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ VOJNE PSIHOLOGIJE** (I sveska). Delo je u pripremi.
- 44) knjiga: Maršal JERJOMENKO, **NA ZAPADNOM PRAVCU.** Knjiga govori o dejstvima Zapadnog i Brjanskog fronta i 4 udarne armije, kojima je autor komandovao u prvom periodu Velikog otadžbinskog rata. Drugi deo knjige ispunjen je polemikom maršala Sovjetskog Saveza A. J. Jerjomenka sa nemačkim vojnim piscima: Guderijonom, Manštajnom, Derom, Tipelskirhom, Melentinom i drugim u vezi sa operacijama na sovjetsko-nemačkom frontu u Drugom svetskom ratu (Fragmentarno objavljeno u „Borbi“). Delo je u štampi.
- 45) knjiga: Maršal ČUKOV, **ODBRANA STALJINGRADA.** Kao komandant 62 armije u svojim memoarima „Na početku puta“ pisac iznosi dramatičnost herojske odbrane ovog grada i konačno okruženje i uništenje Paulusove 6 armije. (Fragmentarno objavljeno u „Borbi“). Delo je u štampi.
- 46) knjiga: **GARTHOF, SOVJETSKA STRATEGIJA U NUKLEARNO DOBA.** Delo je u pripremi.
- 47) knjiga: grupa sovjetskih autora u redakciji generala armije **KUROČKINA, METODIKA VOJNONAUČNOG ISTRAŽIVANJA.** Delo je u pripremi.

- 48) knjiga: nastavnici Vojnopolitičke akademije „Lenjin“, **MÖRALNO-POLITIČKI FAKTOR U SAVREMENOM RATU**. Delo je u pripremi.
- 49) knjiga: ŠTERNBERG, **VOJNA I INDUSTRISKA REVOLICIJA**, prevod sa nemačkog. Delo je u pripremi.
- 50) knjiga: FRUNZE, **SABRANA DELA**. Delo je u pripremi.
- 51) knjiga: BUĐONI, **PROĐENI PUT**. (Memoari iz Oktobarske revolucije). Delo je u pripremi.

JERJOMENKO
NA ZAPADNOM PRAVCU

Tehnički urednik
major
Slob. M. Mitić

*

Jezički redaktor
Stana Stanić

*

Korektori:
Đurić Olivera
Rosi Gordana

*

Štampanje završeno februara 1961

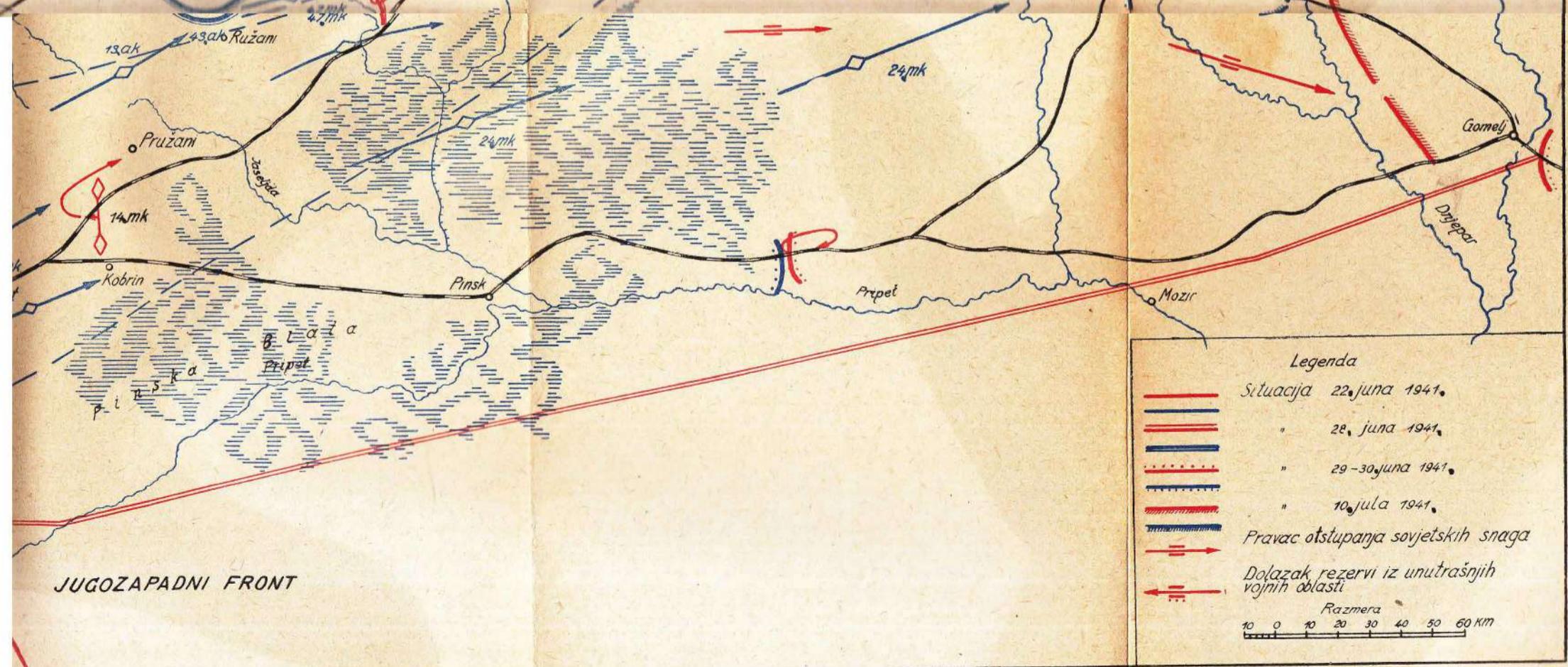
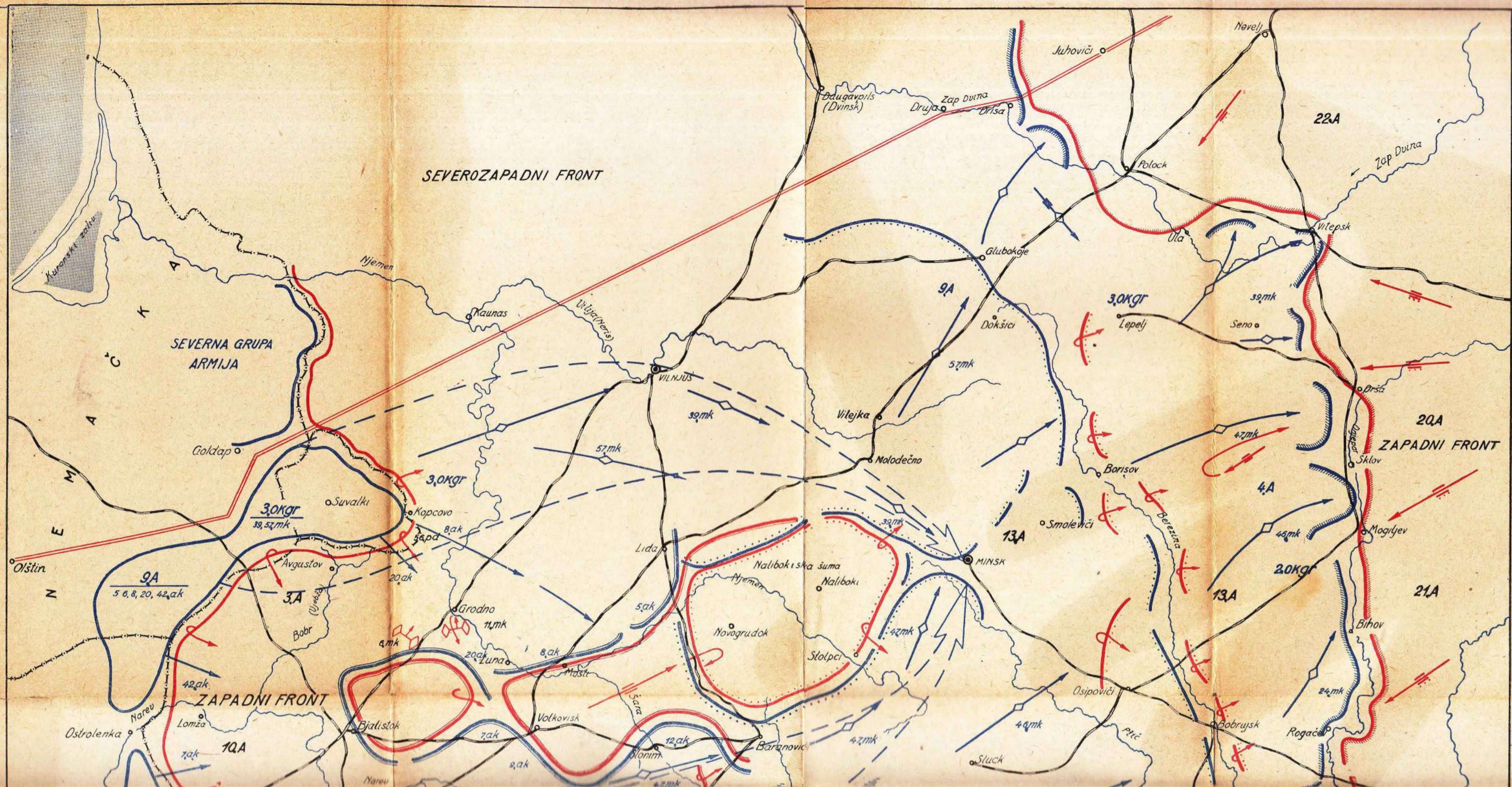
Tiraž: 6.000

A. I. JERJOMENKO

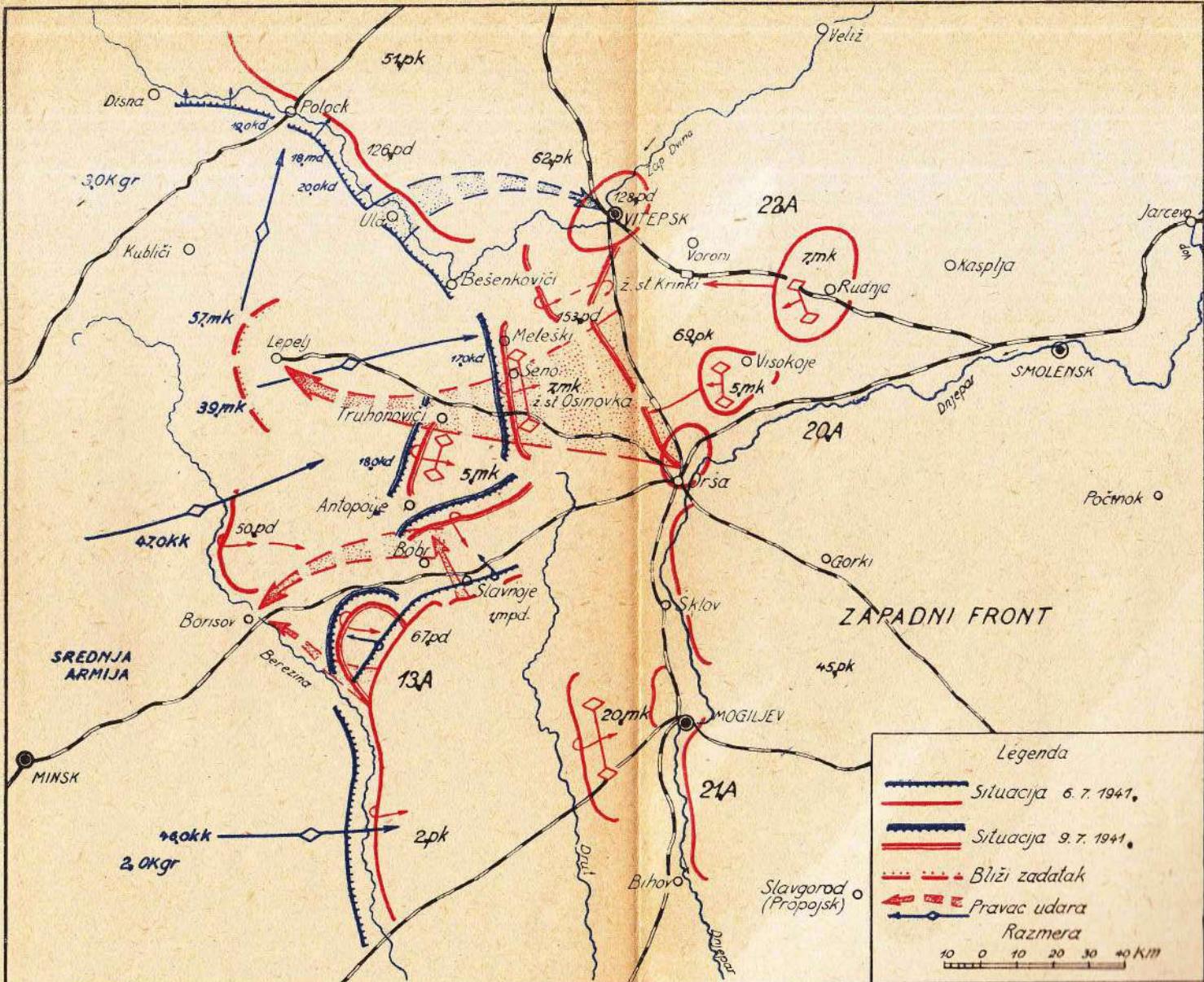
**NA ZAPADNOM
PRAVCU**

— SKICE —

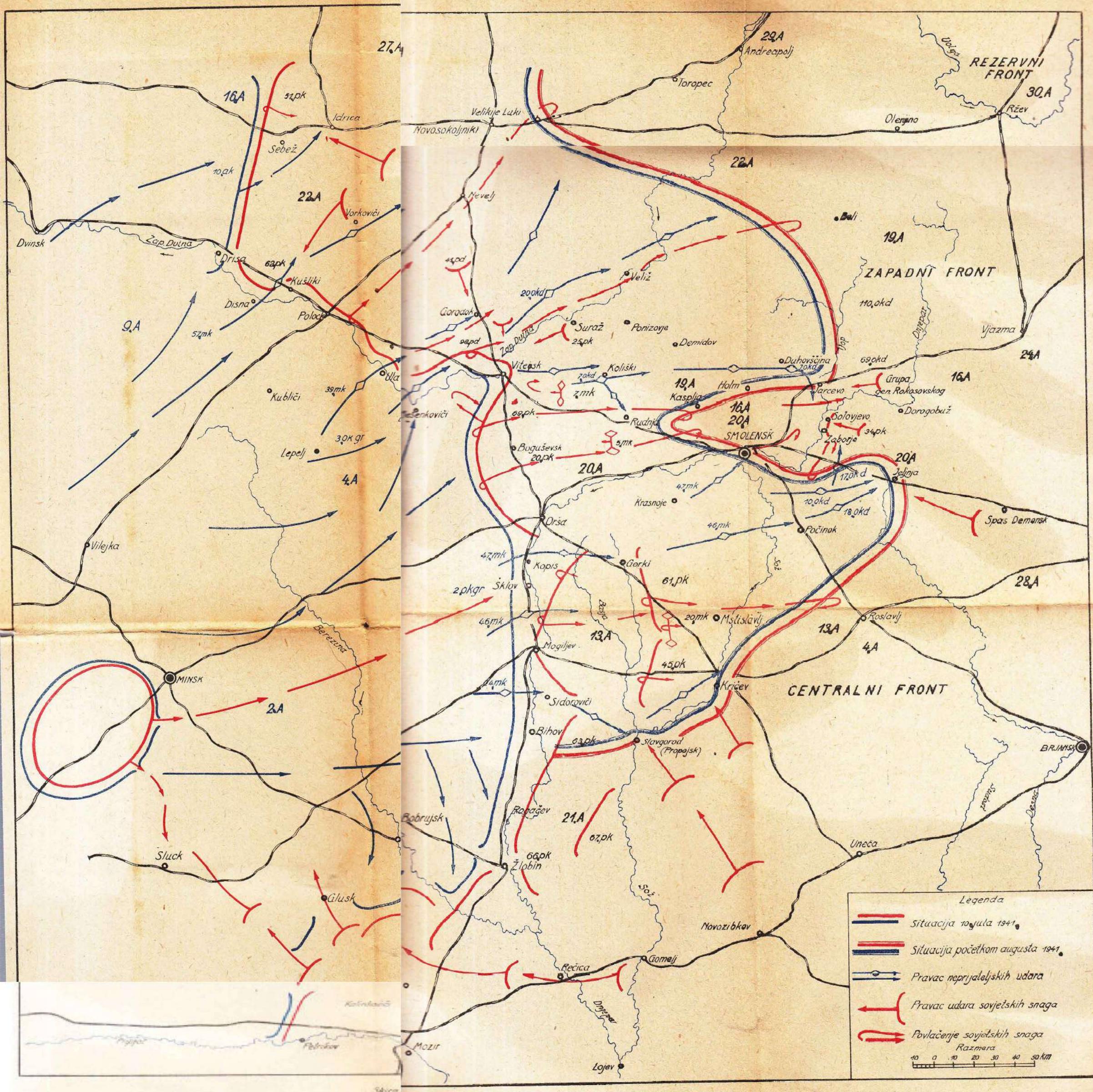
VOJNO DELO

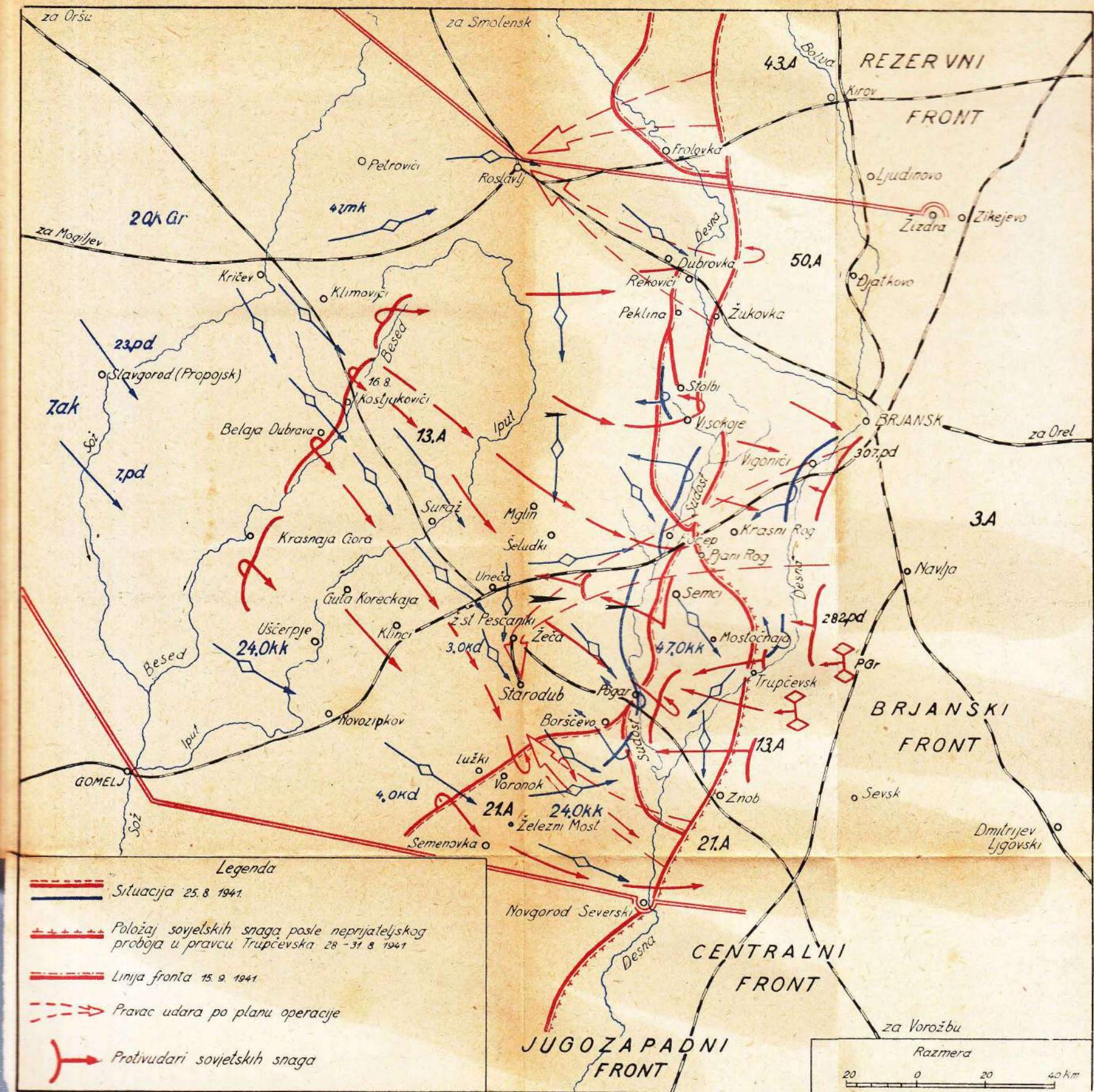

Skica 1.—Operacyje Zapadnog fronta od 22.juna do 10.jula 1941.

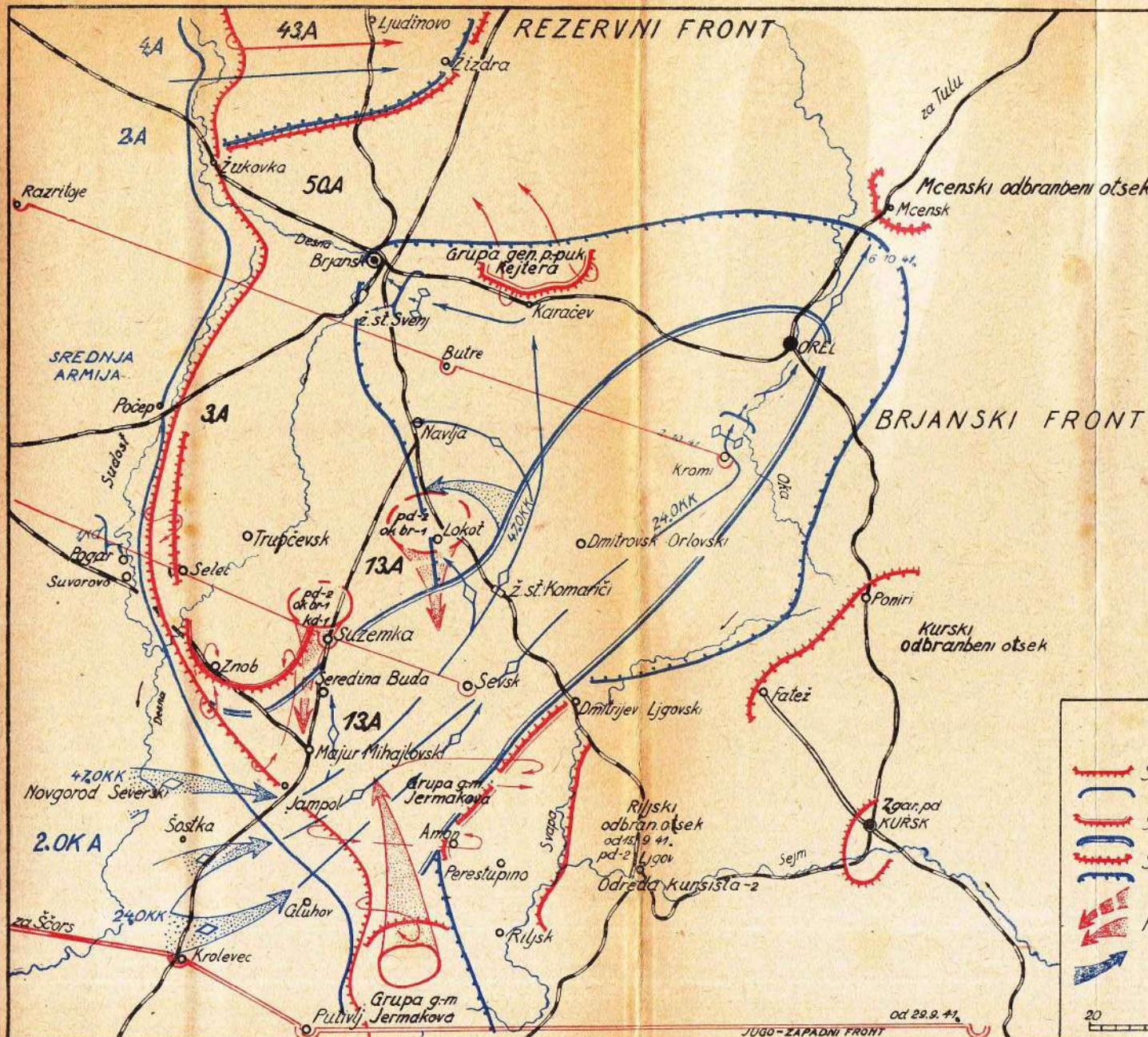

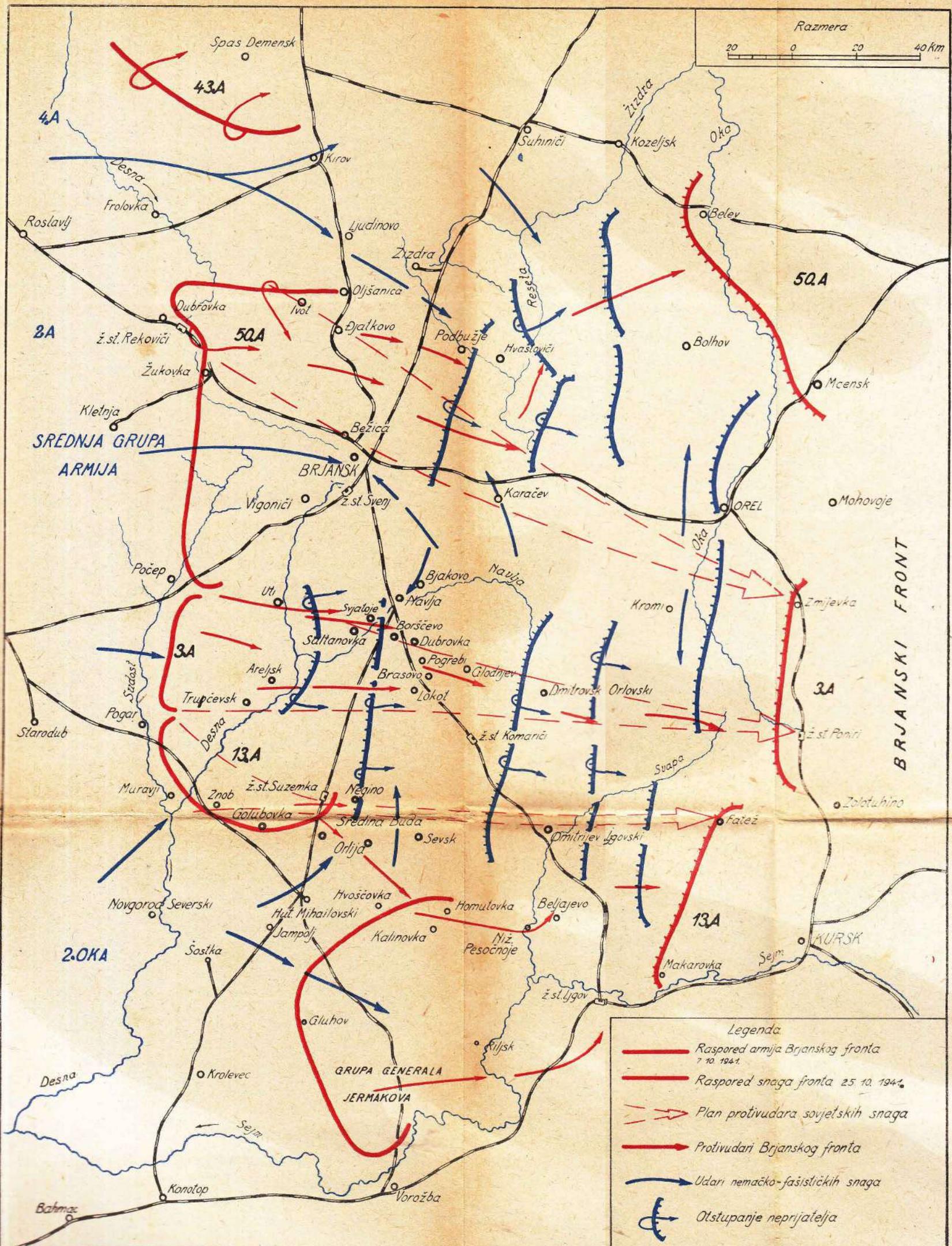
Skica 2. Protivudarji jedinica Zapadnog fronta iz rejona Bobr-Veliz na borisovskom pravcu i iz rejona Oršena lepeljskom pravcu (6.7.-9.7.1941).

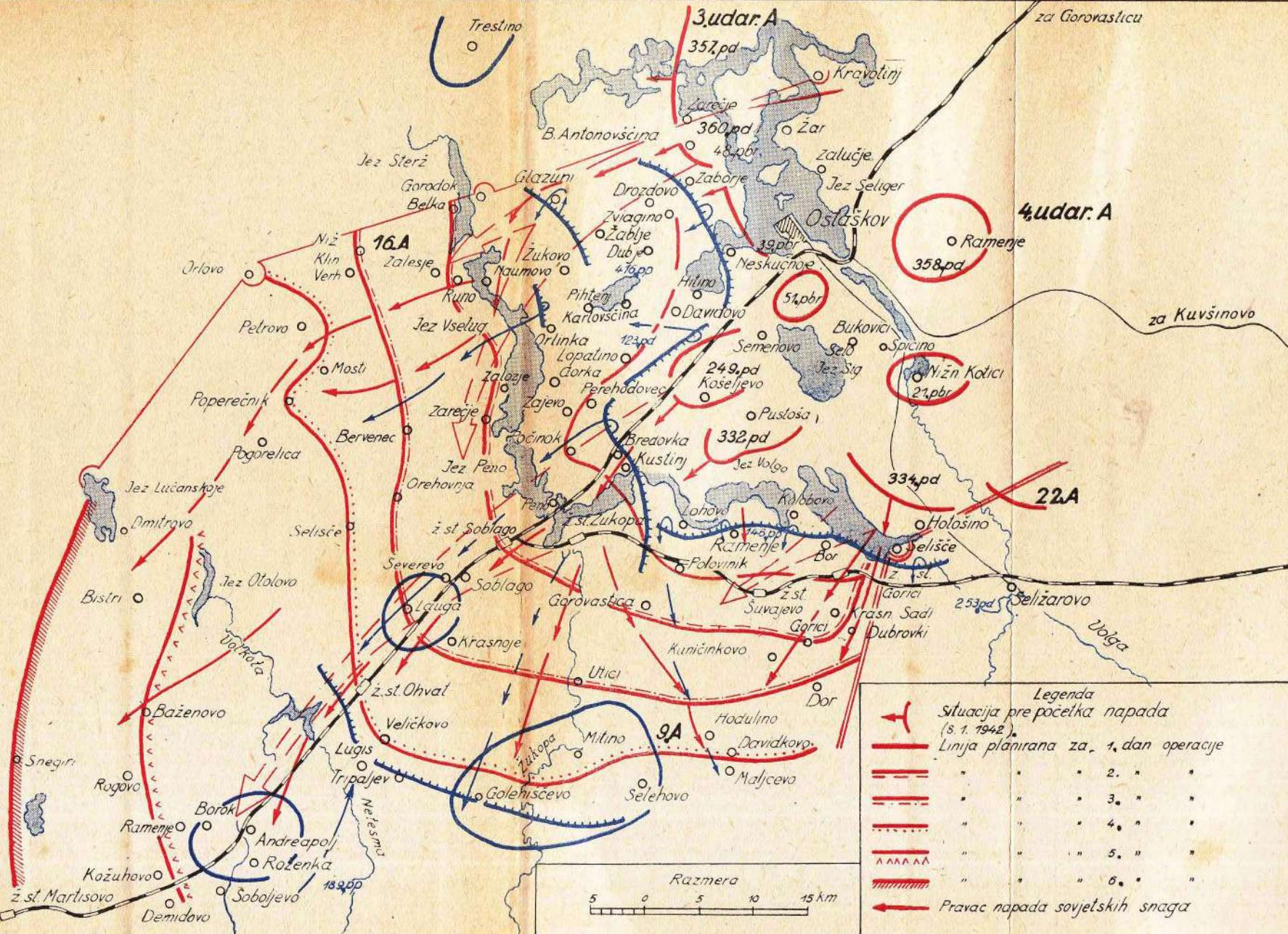

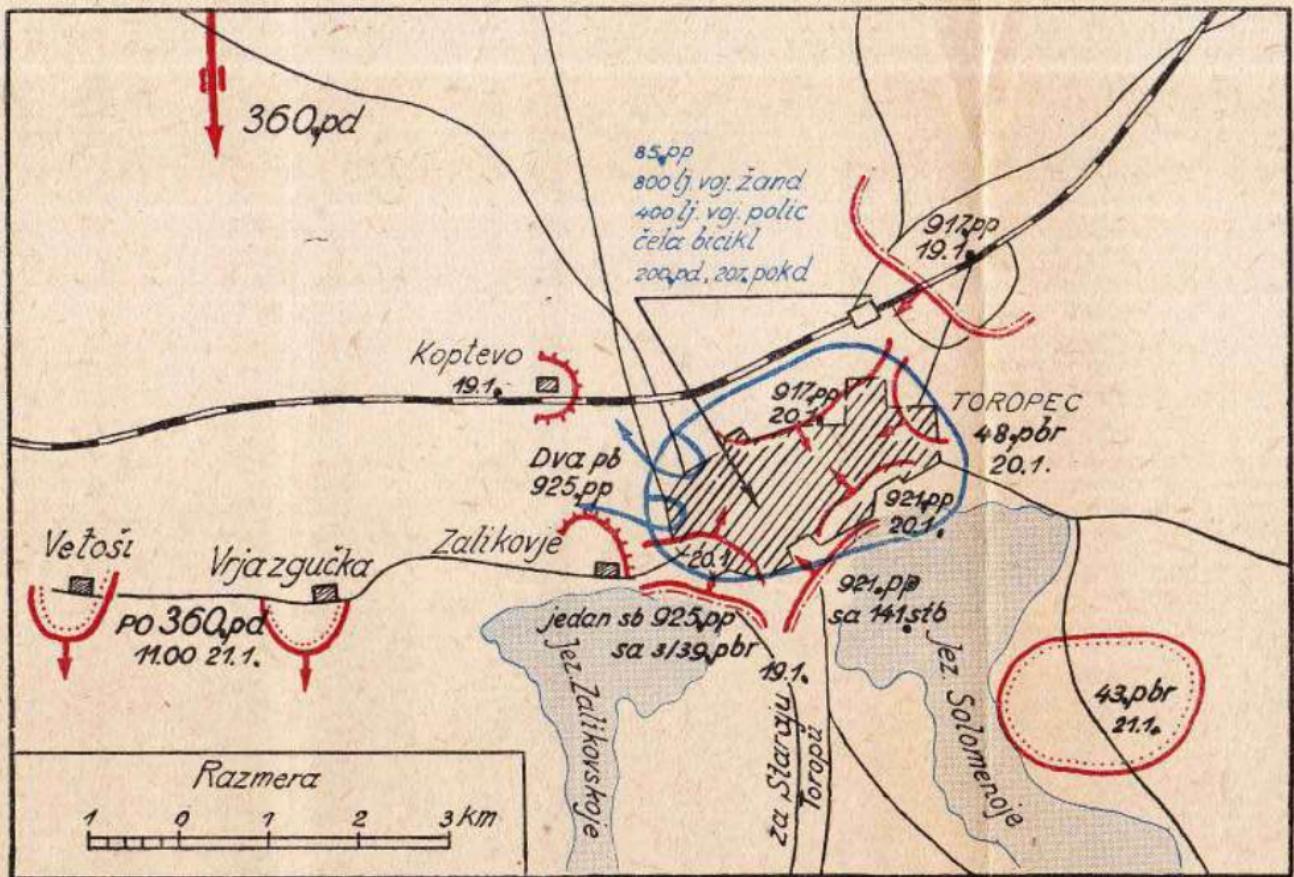
Skica 4-Odbrambene borbe na brjanskom pravcu i protivudari snaga brjanskog fronta (25.8 - 15.9.1941.)

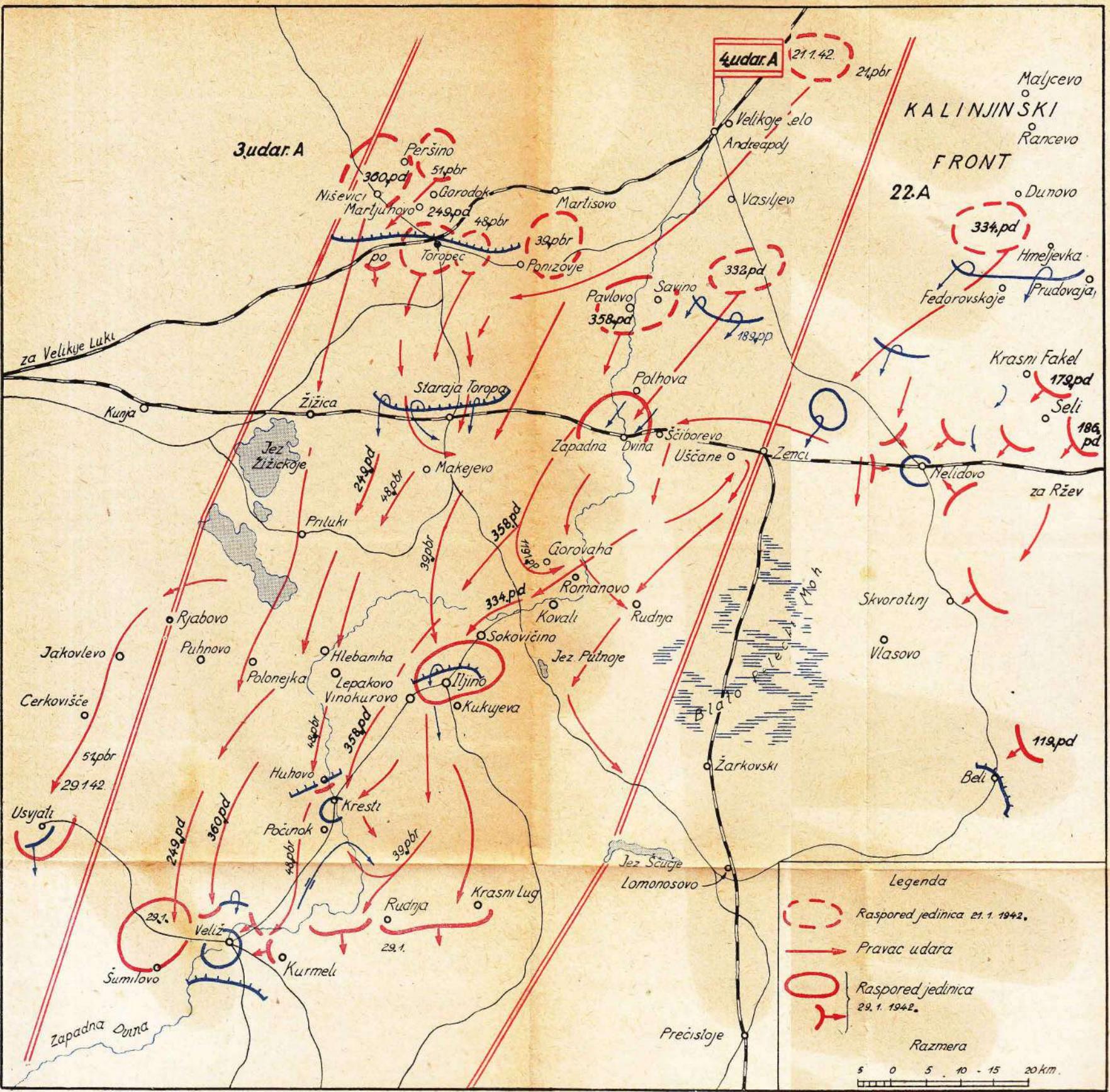

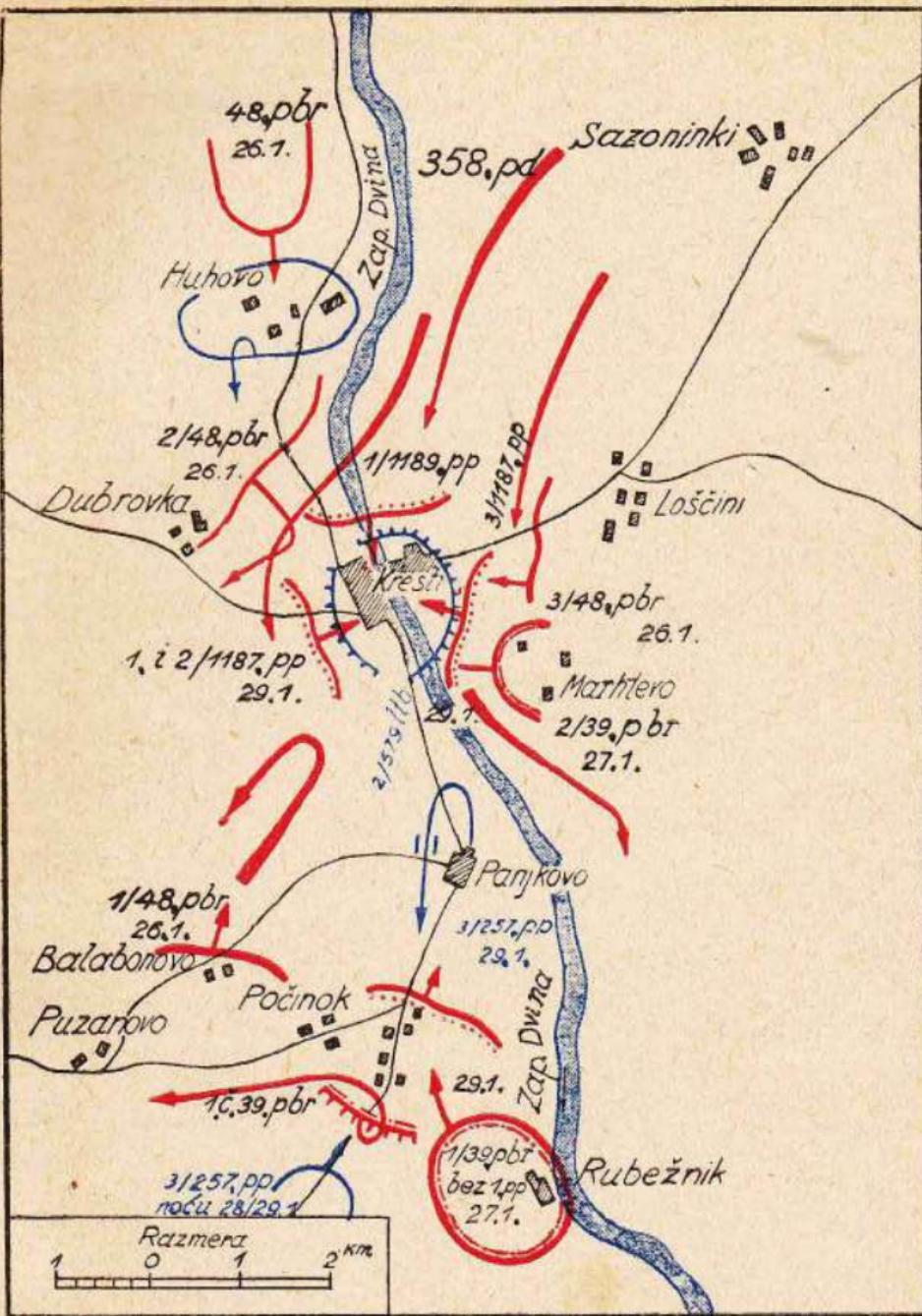
Skica 7-Odluka komandanta 4. udarne armije i razvoj operacija od 9.1 do 16.1 1942.

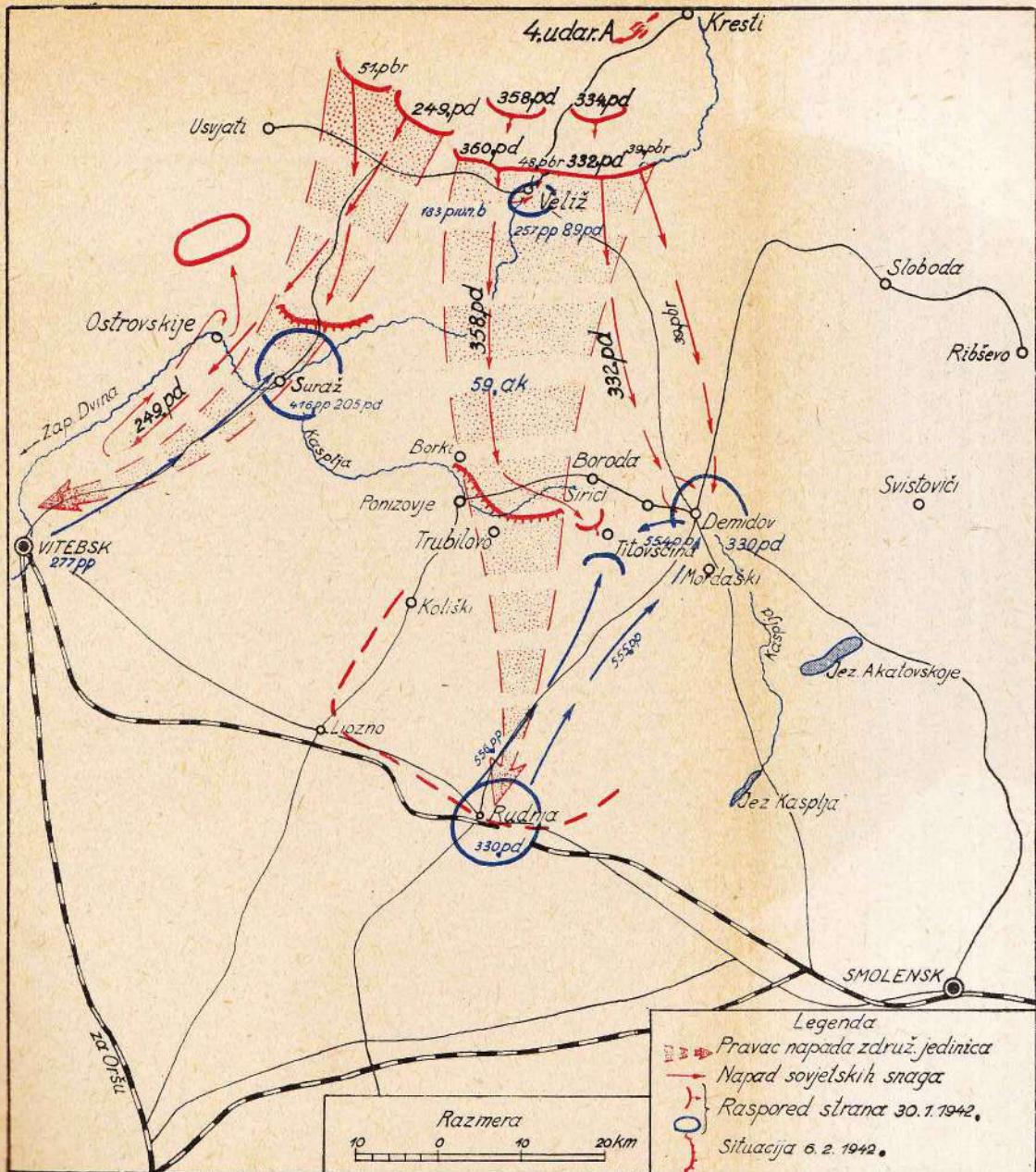
Skica 8.-Borbe za Toropec (19-21.januara 1942).

Skica 9.-Razvoj uspeha 4.udarne armije od 22. do 29.januara 1942.

Skica 10.- Borba za Kresti 25-29.januara 1942.

Skica n-Tok borbenih dejstava od 30.1. do 6.2. 1942.